VAKBLAD VOOR DE BIBLIOTHEEKSECTOR

Bibliotheekblad

De frontoffice: altijd in beweging
Tineke van Ham: interim-netwerkmanager
Forum Groningen evalueert vierjarig bestaan
Anita Witzier: ambassadeur Lezen & Schrijven

Nummer **2** | Jaargang 28
Februari 2024

Dalila Bakir, projectleider VoorleesExpress bij Bibliotheek Gooi en meer

Foto: Johannes Abeling

Bieb SYSTEMEN

Bieb Systemen, een trots onderdeel van Van Keulen Interieurbouw, is al meer dan 40 jaar uw betrouwbare partner voor het ontwerpen, fabriceren en leveren van hoogwaardige bibliotheekinrichtingen.

Van standaard tot maatwerk, wij bieden kwalitatief hoogstaand meubilair dat perfect aansluit op uw wensen en behoeften.

Met meer dan 40 jaar ervaring, combineren wij onze kennis met uw visie om de ideale oplossing te realiseren voor uw bibliotheek.

Onze interieurs worden ontworpen, geproduceerd en gemonteerd met oog voor duurzaamheid en circulariteit, waarbij snelheid, kostenbesparing en een lagere milieu-impact hoog in het vaandel staan.

Bij Bieb Systemen heeft u tijdens het gehele proces één vast aanspreekpunt, waardoor wij u kunnen ontzorgen en zorgeloos bouwen aan uw droomproject.

Contact
050 3186 018
www.biebsystemen.com
info@biebsystemen.com

Powered by VAN KEULEN INTERIEURBOUW

Met jouw digitale skills wordt lezen pas echt interessant voor Lucy!

Early bird €489*

Wil jij jouw scholieren/dBos leerlingen meer leesplezier bijbrengen, maar weet je niet goed waar te beginnen? Wij helpen je graag op weg met onze nieuwe module: **'Meer Leesplezier door Digitale Vaardigheden'**. In twee bijeenkomsten geven we je heel veel tips over hoe je dankzij digitale vaardigheden kinderen met meer plezier leert lezen. Je breidt je kennis uit en krijgt praktische tools zodat je direct aan de slag kunt.

Meld je voor 1 maart aan op nbdbiblion.nl/opleidingdigitaal en profiteer van onze Early Bird-korting: Geen €589 maar €489*

* Bedragen zijn exclusief BTW

nbd biblion

vooruitgang boeken

Colofon

Bibliotheekblad is hét vakblad voor de bibliotheeksector en verschijnt per 2024 negen keer per jaar (vijf keer digitaal en vier keer in print). Hiervoor hebben wij uw e-mailadres nodig. Mail naar digitaal@bibliotheekblad.nl. Kijk ook op onze website: www.bibliotheekblad.nl en op onze sociale media-accounts op X (voormalig Twitter), Facebook en LinkedIn.

Uitgeverij
Uitgeverij IP
Charlotte van Pallandtlaan 12
2272 TR Voorburg

Hoofd-, eind- en webredactie
Menno Goosen
menno.goosen@bibliotheekblad.nl
+31 (0)6 2222 90 67

E-mailadres redactie
redactie@bibliotheekblad.nl

Tekstcorrectie
Marijn Mostart

Medewerkers
Johannes Abeling, Femke van den Berg, Annemiek van de Burgt, Paul van Capelleveen, Mark Deckers, Maarten Dessing, Elselien Dijkstra, Anne van den Dool, Esther van Gelder, Marianne Hermans, Jamea Kofi, Janneke Krommendijk, Arno Kuipers, Cindy Lammers, Marjolein Lolkema, Anneke de Maat, Rianne van Melik, Eric van Nieuwland, Marjolein Oomes, Linda van Pelt, Els Rademaker-Vos, Anna Rademakers, Evi Savelkouls, Gerrit Serné, Kees Teszelszky, Jeroen Vandommele, Stan Verhaag, Karin Vingerhoets, Eimer Wieldraaijer, Ivonne Zijp.

Ontwerp basisvormgeving
SNEP grafische dienstverlening

Lay-out
Thomson Digital

Opmaakbegeleiding
Hans Jansens (Impaginator.nl)

Druk
Damen Drukkers

Juryleden Beste Bibliotheek
Jeanine Deckers, Ilona Ebels, Gerard Meijer, Erna Staal, Chris Wiersma (voorzitter)

Abonnementen Nederland
Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest. Tel. +31 (0)251-25 79 24. Site: www.bladenbox.nl voor abonneren of www. aboland.nl voor adreswijzigingen en opzeggingen. Abonnementenland is ook bereikbaar via Twitter. @Aboland_klanten. Beëindigen abonnement: opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementen België
Abonnementenland, Ambachtenlaan 21 Unit 2A, 3001 Heverlee. Tel. +32 (0)28 08 55 23. Site: www.bladenbox.be voor abonneren of www.aboland.be voor adreswijzigingen en opzeggingen. Beëindigen abonnement: Opzeggingen dienen 12 weken voor afloop van de abonnementsperiode in ons bezit te zijn. Prijswijzigingen voorbehouden.

Abonnementsprijs
Op bibliotheekblad.nl/abonneren vindt u de tarievenstructuur en kunt u een abonnement afsluiten.

Adverteren
Uitgeverij Virtùmedia verzorgt in opdracht van Bibliotheekblad de acquisitie. Contact via Mariska Jankovits: +31 (0)30-693 11 77 of mjankovits@virtumedia.nl. Op bibliotheekblad.nl/adverteren vindt u de tariefkaart.

Overname van tekst
Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IP gebruikt of verveelvoudigd worden. Voor kopiëren is reprorecht verschuldigd aan de uitgever.

ISSN
1573-9597

Volg ons ook online

Op bibliotheekblad.nl vindt u het actueelste bibliotheeknieuws. Via de site kunt u zich gratis abonneren op onze wekelijkse nieuwsbrief. Ook zijn wij actief op sociale media:

- facebook.com/bibliotheekblad
- twitter.com/bibliotheekblad
- linkedin.com/company/bibliotheekblad

INHOUD

6
Collega
Eind vorig jaar ontving de redactie van Bibliotheekblad een berichtje van Dalila Bakir. Een oproep voor meer diversiteit op de cover van Bibliotheekblad, omdat dit beter aansluit bij de nieuwe bibliotheek waar 'iedereen' werkt en welkom is.

8
De frontoffice
Ze heten bijvoorbeeld klantadviseur, programmalijnmedewerker of basisplusmedewerker. Wat ze gemeen hebben? Ze werken allemaal in de frontoffice en zijn dus het visitekaartje van de bibliotheek.

12
Interview Tineke van Ham
Ze was al met pensioen, dus haar aanstelling per augustus 2023 was een verrassing. Tineke van Ham (67) is nog tot 1 juni netwerkmanager voor de openbare bibliotheken bij de KB.

16
Forum Groningen
In november 2019 ging Forum Groningen open. Tijd om met directeur Dirk Nijdam de tussenbalans op te maken. Hoe kijkt hij terug op de eerste jaren van dit culturele centrum?

20
Bijzondere bibliotheken
Het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies beheert een bibliotheek met bijna 80.000 publicaties over oorlogen en genociden in de 20e en 21e eeuw.

22 De bibliotheek als kathedraal
Bastiaan van den Berg, voormalig programmamaker bij de bibliotheken Hengelo, Hof van Twente en Oldenzaal, schreef een filosofische schets van het bibliotheekwezen.

26
Interview Bastiaan van den Berg
Een interview met de auteur van de filosofische schets van het bibliotheekwezen op de vorige pagina's.

28
De SDG Boekenclub
Kinderen tot vijftien jaar kunnen nu deelnemen aan een boekenclub om meer te leren over de zeventien 'Sustainable Development Goals' van de Verenigde Naties.

30
Interview Anita Witzier
Anita Witzier is sinds drie jaar ambassadeur van de Stichting Lezen & Schrijven. Wat heeft die inzet haar geleerd en welke rol ziet ze daarin voor bibliotheken?

34
Topstukken
Ontdek het bijzondere verhaal van kindslaaf Jacobus Capitein en zijn al net zo bijzondere dissertatie uit 1742.

36
Nieuwe directie Muntpunt
Roel van den Sigtenhorst verliet de OBA voor een nieuw avontuur als directeur van het Brusselse Muntpunt. Samen met hoofdbibliothecaris Jurgen Waegeman en zakelijk directeur Katrien Vande Walle vormt hij een maatschappelijk geëngageerd team.

40
Management
De in Suriname geboren Clinton Feurich groeide op zonder bezoekjes aan de bibliotheek. Dankzij een telefoontje van een headhunter zit hij nu al 22 jaar bij de Bibliotheek Haarlemmermeer.

44
De carrièreswitch
Gedurende acht jaar gaf Dianne Weersink leiding aan de Bibliotheek Gelderland Zuid. In 2017 gooide ze het roer drastisch om, ze verruilde Nijmegen voor Frankrijk.

47
Column bibliotheektoerisme
Op de laatste dag van het IFLA-congres werden allerlei excursies georganiseerd naar diverse bibliotheken. Maar dit 'bibliotheektoerisme' lijkt zich vooral te beperken tot *best practices* en de hoofdvestigingen.

48
Onderzoek
Wat gebeurt er vóórdat iemand in de bibliotheek een boek komt lenen? Hoe kiest diegene eenmaal in de bibliotheek een specifieke titel? Dit onderzocht GfK in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak.

50
Werken in Idaho (deel VI)
Marjolein Lolkema werkte jarenlang in dorpsbibliotheken in Nederland (Zwartewaterland en Urk). Zes jaar geleden emigreerde ze naar de Verenigde Staten. Sinds die emigratie werkt ze in een kleine bibliotheek in Garden Valley, een dorpje in de staat Idaho.

56
Interview Catharina Isberg
Catharina Isberg, directeur van de openbare bibliotheek in het Zweedse Lund, nam tijdens het IFLA-congres deel aan een sessie over *toxic librarianship*.

Verschijning Bibliotheekblad 3-2024

Bibliotheekblad nummer 3-2024 verschijnt op 22 maart.

Dit is een digitale editie. Deze ontvangt u in uw mailbox, mits we uw persoonlijke e-mailadres hebben. Dit kunt u mailen aan digitaal@bibliotheekblad.nl. Ook voor vragen kunt u mailen aan dit e-mailadres.

Beste lezer,

Af en toe ontvang ik een mailtje van een abonnee. Afgelopen maand ontving ik een bericht van Dalila Bakir, werkzaam als projectleider VoorleesExpress Bibliotheek Gooi en meer: *'Ik mis in jullie covers diversiteit. Het beeld van de nieuwe bibliotheek. Een plek waar iedereen werkt en iedereen welkom is. Een plek waar alle medewerkers zich kunnen herkennen. We zijn niet meer de oude plek, met de standaard bibliothecarissen …'* Ik mailde Dalila terug dat we proberen om op iedere cover afwisselend een man en een vrouw, jong en oud te portretteren, maar dat het helaas moeilijk is en was om – gezien de personeelssamenstelling van bibliotheken – mensen van kleur of een niet-westerse achtergrond op de cover te krijgen. Wij doen hier echt ons best voor. En inderdaad: de bibliotheek is er gelukkig voor iedereen. Mijn tegenvraag aan Dalila was of zij op de cover wilde, en gelukkig antwoordde ze hier positief op. Ben jij ook 'geen standaard bibliotheekmedewerker' en wil je covermodel zijn? Mail mij dan!

Verder in dit nummer: medewerkers die in de 'frontoffice' werken zijn het visitekaartje van de bibliotheek. Zij komen het eerste met de klanten, oftewel de leden en de bezoekers, in contact. Gastvrijheid, klantgerichtheid en representativiteit zijn dan ook sleutelwoorden voor deze medewerkers. En representativiteit betekent veel meer dan er 'verzorgd' uitzien. Alles begint met vriendelijkheid en de gave om de bezoekers zich welkom te laten voelen.

Als hoofdredacteur van Bibliotheekblad kom ik uiteraard veel in bibliotheken, en mijn ervaringen met de frontdeskmedewerkers zijn over het algemeen zeer positief, maar ik heb ook meegemaakt dat ik in een bibliotheek kwam (nee, ik noem geen namen) waar de medewerkers het onderling wel heel erg gezellig hadden en het zeker tien minuten duurde voordat een medewerkster doorhad dat ik voor de balie stond met een vraag. Slordig. Gelukkig was ze wel heel vriendelijk en excuseerde ze zich hiervoor.

Mijn andere negatieve ervaring was in een grote stedelijke bibliotheek waar een medewerker van de 'coffeecorner' overduidelijk zijn dag niet had, en dat ook duidelijk liet blijken. Zuchtend en steunend bereidde hij mijn cappuccino die meer weg had van een lauwe bak slootwater met een verbrande smaak. Toen ik daar een opmerking over maakte (het was toch bijna vier euro) , beet hij me toe 'dat ik niet zo moest zeuren'. Een slechte beurt voor het imago van deze bibliotheek, alhoewel ik maar al te goed besef dat dit een ingehuurde kracht van een cateringbedrijf was, en hij geen deel uitmaakte van het 'frontofficeteam'. De gemiddelde bibliotheekbezoeker heeft dat echter niet door, en denkt dat het een medewerker in dienst van de bibliotheek is. Hoe kan de service van de frontofficemedewerkers naar een nog hoger plan getild worden? En over welke kennis en vaardigheden moeten deze medewerkers anno 2024 beschikken? Redacteur Femke van den Berg dook in dit onderwerp

Ik wens u veel leesplezier!

Menno Goosen
Hoofdredacteur Bibliotheekblad
menno.goosen@bibliotheekblad.nl

Dalila Bakir, projectleider VoorleesExpress Bibliotheek Gooi en meer

‘Elk kind verdient de kans het beste uit zichzelf te halen!’

Eind vorig jaar ontving de redactie van Bibliotheekblad een berichtje van Dalila Bakir. Een oproep voor meer diversiteit op de cover van Bibliotheekblad, omdat dit beter aansluit bij de nieuwe bibliotheek waar ‘iedereen’ werkt en welkom is. Niet aan dovemansoren, want Dalia werd meteen gestrikt voor het Collega-interview en staat nu als – naar eigen zeggen – ‘enige bruine mevrouw met krullen bij onze bieb’ in the picture.

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO’S (INCLUSIEF COVER): JOHANNES ABELING

Tajine en stamppot

Dalila werd geboren in Casablanca. ‘Dat was omdat mijn moeder graag in haar eigen land wilde bevallen, maar jaren daarvoor waren mijn ouders al geëmigreerd naar Nederland.’ Dalila is hier opgegroeid, maar koestert wel bepaalde zaken uit de cultuur van haar vader en moeder. ‘Ik heb zo’n Marokkaanse theepot met speciale glaasjes, een tas vol kruiden en een tajine, en mijn couscous wordt altijd gestoomd.’ Over de Hollandse stamppot heeft ze gemengde gevoelens. Zuurkool is te pruimen, maar ‘hutspot en boerenkool vind ik verschrikkelijk!’

Stoom afblazen

Tijdens haar studie sociale wetenschappen aan de VU Amsterdam had ze een internationale carrière in het achterhoofd. ‘En openstaan voor anderen. Dat vond én vind ik ook belangrijk.’ Na afronding van haar studie (‘ik voelde me een halve socioloog’) bouwde ze eerst op Nederlandse bodem aan praktijkervaring. Onder andere als Diversity Management-consultant bij Seba Cultuurmanagement (*dat via workshops en trainingen organisaties beter leert omgaan met (culturele) verschillen – red.*).

Maar in 2012 lonkte de grensverlegging en vertrok ze naar Canada. ‘Ik deed daar een halfjaar simpel werk in een stomerij. Het was wél een belangrijke ontdekkingstocht naar mezelf. Ik kon daar letterlijk afstand nemen en loskomen van alle verplichtingen. Amerika leek me daarvoor het goede continent vanwege de vele migranten en mix van culturen. Alleen leek me de Amerikaanse maatschappij zo hard.’ Buurland Canada bleek een goed compromis, en Toronto een plezierige stad.

Een nieuwe post

Bij terugkeer naar Nederland (mijn moeder vond het wel lastig, die afstand’) kon Dalila helaas niet terugkeren in haar oude baan. ‘Het was economische crisis. Je was al blij als je werk had!’ Dat vond ze, als teamcoach bij PostNL. ‘Geen slechte ervaring, vooral vanwege de bedrijfscultuur waarin tolerantie belangrijk was. Op de werkvloer was de diversiteit groot, en op beleids- en managementniveau was er aandacht voor verschillende culturen. Dat uitte zich bijvoorbeeld in bedrijfsdeelname aan de Gay Pride, of in een dag vasten tijdens de Ramadan. En in de traineepools waar iedereen aan kon deelnemen. Alle medewerkers kregen

de kans zichzelf te ontwikkelen, ongeacht cultuur, gender of geaardheid.'
Die stimulans heeft Dalila altijd gewaardeerd. 'Talent komt niet vanzelf naar boven. Dat is een zaadje dat je regelmatig water moet geven, maar als je niet eens weet waar je dat water kunt halen …', klinkt het bijna filosofisch.

Rangen en standen

Diezelfde gedachte stimuleerde haar in 2016 tot de overstap naar de bibliotheek. Bij Bibliotheek Gooi en meer werd ze projectleider VoorleesExpres.
'Ik had opgemerkt dat in Amsterdam West – waar het merendeel van de kinderen een niet 100% Nederlandse achtergrond heeft – bijna iedereen een vmbo-schooladvies kreeg. Dat vond ik raar. Het leek me ook niet helemaal te kloppen. Maar misschien dat de taalontwikkeling vanwege de thuissituatie minder goed was verlopen?' Dalila vindt dat alle kinderen de kans verdienen het beste uit zichzelf te halen. 'Sommige ouders kunnen bijles betalen, andere niet. Dat schept al ongelijkheid. Wij willen toch geen rangen- en standenmaatschappij? Ik wilde daarin mijn verantwoordelijkheid nemen.'

Soft horror

In de loop der jaren is Dalila een bekend gezicht geworden in bibliotheeklocatie Bussum.
'Geen wonder, ik ben de enige bruine mevrouw met krullen.' Maar er is méér dan dat. Zoals dat meisje dat trouw samen met haar moeder naar de bibliotheek komt voor AVI (Analyse Voor Individualiseringsnormen)-leesboekjes. 'Voor haar is lezen lastig. Onlangs kwam ze me vertellen dat ze een stap omhoog was gegaan. Een terechte beloning voor al haar inspanningen.'
Of de jongen die vooral enge verhalen wil lezen. 'Voor hem ga ik dan op zoek naar soft horror.'
Dalila heeft ook rare ervaringen op de bibliotheekvloer. '"Fijn hè, die kinderboekjes. Daar kun jij goed de taal mee leren", zeggen bezoekers soms tegen mij. Terwijl ze toch kunnen horen dat ik goed Nederlands spreek?' klinkt het met licht verontwaardigde lach. 'Mensen die aan "de norm" voldoen, kennen soms geen grenzen. Ze willen zelfs wel eens door mijn krulhaar woelen, terwijl we elkaar niet eens kennen!'
Het is datzelfde donkere krulhaar waarmee Dalila nu op de cover van Bibliotheekblad prijkt. In een knalroze blouse. 'Áls je iets doet, doe het dan goed!' Meestal hoeft ze niet zo nodig op de voorgrond te staan. 'Bescheidenheid heb ik in mijn opvoeding meegekregen. "Wij zijn hier maar te gast", zeiden mijn ouders steevast. En dan ben ik ook nog een vrouw; dat in relatie met mijn migratieachtergrond maakt het extra lastig om op de voorgrond te treden.'

Denken buiten het boek

'*Don't judge a book by its cover*'. Die quote wordt toegeschreven aan de Britse schrijfster George Eliot in haar tweede roman 'The Mill on the Floss'. Het viel Dalila op dat er bijna nooit medewerkers van kleur geportretteerd worden op de cover van Bibliotheekblad. 'Dat doet toch geen recht aan de huidige diversiteit', schreef ze aan de redactie. Ook over de bibliotheek *an sich* denkt ze met enige nuance.
'Het klinkt vast als vloeken in de kerk, maar het hoeft voor mij niet louter om boeken te draaien. Verhalen doorgeven, dat kan ook op een andere manier. De bibliotheek is een ontmoetingsplek waar mensen hun verhalen kunnen delen. Dat gebeurt in Marokko op de pleinen, waar mannen bij elkaar komen en onderling verhalen uitwisselen. Soms zelfs met acrobaten erbij.'

Poep

Tijdens haar jeugd vertelden Dalila's ouders haar ook verhalen. 'Veel ervan ben ik helaas vergeten. Mijn ouders waren analfabeet, dus ze konden me niet voorlezen. Ik las zelf met veel plezier de verhalen uit Duizend-en-een-nacht, en ook veel Marokkaanse kinderliedjes zitten nog in mijn hoofd.'
Zelf leest ze haar kinderen (een zoontje van vijf, en een dochtertje van anderhalf) vaak voor.
'Mijn zoon is nu gek van helden én van poep, dus "Superpoep de poepgoeie poeperheld" is een prima boekenkeuze.'
Iedereen moet de boeken kunnen kiezen die hij of zij leuk vindt, motiveert ze. 'Voor de boekenlijst van de middelbare school was ik, net als bijna iedereen, geneigd om gemakshalve vooral dunne boekjes te kiezen. Dom en onnozel, realiseer ik me nu. Ook waren er boeken die me zodanig raakten dat ze me uit balans brachten, zoals Kinderjaren van Jona Oberski.'
De opkomst van Young Adult-literatuur vindt ze een prima ontwikkeling. 'Dat vergroot de kans op het kiezen van onderwerpen die jongeren aanspreken. Dat hoeft niet per se hoogstaande, elitaire literatuur te zijn. Als je kunt genieten van een doktersroman, is dat ook goed.'
Het slechte resultaat bij het recente PISA (Programme for International Student Assessment)-onderzoek onder 15-jarigen, waarin Nederland is gezakt naar de 34e plaats op de ranglijst, komt volgens haar ook (deels) door de focus op de technische aspecten van lezen, zoals het vinden van zogenoemde signaalwoorden. 'Waar blijft het lezen voor je plezier?'

Schoolvoorbeeld

Dalila is ook medewerker Informatie en Programmering volwassenen en Young Adult.
'Mijn bijdrage is beperkt', bekent ze. 'Ik bewaak wél de diversiteit. Als er alleen maar mannelijke schrijvers komen praten, vraag ik waar de vrouwen zijn.'
In het kader van 'Doe-je-Digiding' (een pilot in samenwerking met Digisterker) geeft ze gastlessen op middelbare scholen. 'Leerlingen kunnen uitstekend swipen en tiktokken, maar je hebt ook andere digitale vaardigheden nodig in deze maatschappij.'

Als het aan Dalila ligt, staat ze in de toekomst vaker voor de klas. 'In september ben ik begonnen met de studie voor docent maatschappijleer. Ik vind het leuk om voor een groep te staan. Wie weet is dat het egocentrische en narcistische trekje in mijn karakter? Serieus, kennis over de maatschappij is belangrijk. Je leeft erin en je moet erin mee. Kijk bijvoorbeeld naar het effect van de coronatijd met discussies rondom de lockdown. Beschouwend leren kijken is belangrijk. Daaraan draag ik graag mijn steentje bij.'

De frontoffice: altijd in beweging

Mensen zich welkom laten voelen

Ze heten bijvoorbeeld klantadviseur, programmalijnmedewerker of basisplusmedewerker. Wat ze gemeen hebben? Ze werken allemaal in de frontoffice en zijn dus het visitekaartje van de bibliotheek. Over welke kennis en vaardigheden moet een frontofficemedewerker anno 2024 beschikken? En waar doe je deze op? Bibliotheekblad vroeg het aan vijf 'ervaringsdeskundigen'.

TEKST: FEMKE VAN DEN BERG • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Nieuwe Veste

Mahza Mahmutovic, basisplusmedewerker bij de bibliotheek Nieuwe Veste in Breda: 'Sommige mensen stellen heel complexe en persoonlijke vragen. Om die goed te kunnen beantwoorden, moet je bijna een sociaal werker zijn.

Als je in de frontoffice werkt, dan is het om te beginnen van belang dat je gastvrij bent. Dat stelt Antonin van Bergen, klantadviseur bij Bibliotheek Gelderland Zuid, vestiging Groesbeek. 'We willen als bibliotheek dat huiskamergevoel creëren. Dit begint met een hartelijke begroeting als mensen binnenkomen, ze een kop koffie aanbieden, een praatje maken. Dan voelen zij zich welkom.' Kim Meussen, coördinator lokale dienstverlening in Eemnes (onderdeel van de bibliotheek Gooi+) is het daarmee eens. 'De bibliotheek heeft een belangrijke functie als Third Place: een plek waar mensen elkaar kunnen ontmoeten, buiten hun woning of werk. Dat bevorder je met een gezellige sfeer, een fijne leestafel, een gesprekje met elkaar. Het is dus essentieel dat je als frontofficemedewerker beschikt over goede communicatieve vaardigheden.'

Activiteiten organiseren

Dity Boerma, medewerker frontoffice in de bibliotheek Beilen (onderdeel van Biblionet Drenthe) signaleert dat de ontmoetingsfunctie van de bibliotheek in de loop der jaren steeds belangrijker is geworden. 'Er is best veel eenzaamheid in de huidige maatschappij. Bezoekers zeggen soms tegen mij: "Ik zit maar de hele dag alleen thuis, ik vind het zo fijn dat ik even naar de bieb kan." Wij proberen de mensen met elkaar in verbinding te brengen. Dat doen we onder meer door activiteiten te organiseren.'
Ze geeft een voorbeeld van zo'n activiteit. 'Op donderdagochtend komt er hier altijd een groep dames breien en haken. We nodigen dan ook mensen vanuit het Taalhuis uit om zich daarbij aan te sluiten. Dit zijn mensen die nog niet zo lang in Nederland wonen en de taal nog aan het leren zijn. Zij schuiven aan bij de handwerkende dames. Iedereen kletst dan gezellig met elkaar.'

Samenwerken met anderen

De bibliotheek heeft deze activiteit samen met medewerkers van gezamenlijke kerken georganiseerd, vertelt Boerma. Zij zit al 25 jaar in het vak en stelt dat bibliotheken mettertijd steeds meer zijn gaan samenwerken met partners van diverse pluimage. 'Vroeger had je vooral contact met het onderwijs, de kinderopvang, welzijnswerk. Tegenwoordig trek je ook op met veel meer organisaties in het sociale en culturele domein. Verder is het steeds normaler geworden om als bibliotheek naar buiten te treden en je bijvoorbeeld te presenteren bij activiteiten van een partnerorganisatie, zoals een buurthuis.'
Van Bergen geeft ook een voorbeeld van zo'n samenwerking: 'Een tijdje terug werd ik aangesproken door een begeleider van alleenstaande minderjarige vluchtelingen. Deze jongeren volgden op dat moment nog geen onderwijs. Hij vroeg mij: "Wat kunnen we samen doen?" Ik zei: "Wij hebben de ruimte, de laptops, laat ze hier in de middag maar komen." Zij hebben hier toen een tijdlang, tijdens de uren dat de bibliotheek gesloten was, toch een vorm van onderwijs en dagbesteding gehad, totdat ze konden starten in de Internationale Schakelklas.'
In sommige gevallen zitten bibliotheek en partnerorganisaties onder hetzelfde dak, waardoor er makkelijker kruisbestuiving kan ontstaan. Zo deelt in Eemnes de bibliotheek een multifunctionele accommodatie met onder meer een brasserie, een theater en een sporthal. 'Het is zo leuk als mensen bijvoorbeeld na het basketballen ook een boek komen lenen of een praatje maken', zegt Meussen.

Digitale vaardigheden

Het is ook essentieel dat de frontofficemedewerker van nu goede digitale vaardigheden heeft, vinden de geïnterviewden. De meeste vragen die Boerma tegenwoordig krijgt, van mensen van allerlei leeftijden, gaan over digitale kwesties. 'Veel mensen hebben bijvoorbeeld moeite met het online invullen van formulieren of het maken van een afspraak', vertelt ze. 'Dit geldt zeker niet alleen voor ouderen! Er is ook een groep jongeren die digitaal vastloopt. Ze zien door de bomen het bos niet meer als ze bijvoorbeeld iets willen aanvragen bij het UWV. Dat komt ook doordat zij problemen hebben met het formele taalgebruik van overheidsinstanties.'
Vanaf de coronaperiode is het aantal digitale vragen toegenomen, signaleert Karlijn Buist. Zij is programmalijnmedewerker bij Biblionet Drenthe en werkt wekelijks zestien uur in de uitlening in Noordenveld. 'Tijdens de pandemie werd op tv een spotje uitgezonden met de boodschap: ga naar de bibliotheek met vragen over de corona-app. Hierdoor werd de bibliotheek in de beleving van mensen nóg meer een plek waar je terechtkunt met al je digitale vragen.' Van Bergen bevestigt deze waarneming; ze ziet ook dat het aantal digitale vragen groot blijft. 'Wij zijn in de coronatijd een digitale hulplijn begonnen, die nog steeds bestaat. Mensen blijven ons bellen. Soms met relatief simpele vragen, bijvoorbeeld over hoe je ergens inlogt. Maar ook over zaken waar ze tegenaanlopen als ze bijvoorbeeld overstappen van een Android-telefoon op een iPhone.'

Doorverwijsfunctie

Daarnaast belanden bij de bibliotheek ook steeds meer overheidsgerelateerde vragen, zeker sinds de landelijke IDO-campagne, signaleert Van Bergen. 'Mensen weten nu dat ze met bijvoorbeeld vragen over een DigiD bij de bibliotheek terechtkunnen. Het is heel fijn dat wij hen kunnen helpen, want ze zitten soms echt met hun handen in het haar.'
Bovendien kloppen mensen ook met allerlei andere maatschappelijke vragen aan bij de bibliotheek, signaleert Mahza Mahmutovic, basisplusmedewerker bij de bibliotheek Nieuwe Veste in Breda: 'Sommige stellen heel complexe en persoonlijke vragen. Om die goed te kunnen beantwoorden, moet je bijna een sociaal werker zijn. Je moet ook goed kunnen aangeven wat je niet kunt of mag doen voor klanten, bijvoorbeeld omdat je dan hun privacy schendt. En als je vragen niet zelf kunt of mag beantwoorden, dan is het belangrijk dat je mensen in elk geval kunt doorverwijzen naar de juiste instantie.'
Buist: 'We krijgen veel vragen over energie of wonen. Regelmatig verwijzen we daarom door naar onze samenwerkingspartners, de energiecoöperatie of de woningcorporatie. Zij houden ook spreekuren in de bibliotheek, net als onder andere het Taalhuis, de politie en de welzijnsorganisatie. Wij zorgen voor de pr en stellen de ruimte beschikbaar.'
Om de wegwijzer-functie goed te kunnen vervullen, is een brede

maatschappelijke kennis noodzakelijk, stelt Mahmutovic. 'En kennis van van de sociale kaart en de omgeving', zegt Boerma. 'Wat gebeurt er allemaal, hoe versterk je elkaar, bij wie moet je zijn voor wat?'

Ogen en oren van de gemeenschap

Een moderne frontofficemedewerker is ook de 'ogen en oren' van de gemeenschap, vertelt Van Bergen. 'Je moet steeds goed luisteren: waar hebben mensen behoefte aan? En daar probeer je op in te spelen.' Ze geeft een voorbeeld: 'Toen we een tijdje terug merkten dat sommige mensen nog moeite hebben met internetbankieren, nodigden we iemand uit van de Rabobank om instructie te geven.'
Meussen: 'Het is ook belangrijk om de "vraag achter de vraag" te achterhalen. Laatst had ik een gesprekje met een bezoeker die duidelijk allerlei digitale vragen had, maar deze niet rechtstreeks stelde. Ik heb toen doorgevraagd om scherper te krijgen hoe ik haar kon helpen. Vervolgens heb ik haar doorverwezen naar een cursus Klik & Tik. Nu komt ze daar trouw met haar tablet naartoe.'

Vragen over de collectie

Van de geïnterviewde frontofficemedewerkers, zitten Van Bergen, Mahmutovic en Boerma het langst in het vak: Van Bergen sinds 2009, Mahmutovic vanaf 1999 en Boerma sinds 1997. Toen zij in de bibliotheek begonnen, waren ze veel tijd kwijt met het innemen en uitlenen van boeken, herinnert Mahmutovic zich. 'Gelukkig doen klanten dit tegenwoordig zelf', lacht ze.
Daarnaast kregen zij vooral veel vragen over boeken. Van Bergen: 'Dan vroegen klanten bijvoorbeeld of ik ze een leuke thriller kon aanraden.' Boerma: 'Per dag kwamen er wel vijf kinderen aan mijn balie die boeken zochten voor een werkstuk of spreekbeurt. Nu is dat hooguit twee keer per week. En de laatste keer dat er scholieren op zoek gingen naar een uittreksel, omdat ze een boek moeten lezen voor hun lijst, kan ik me niet meer heugen. Tegenwoordig zoeken jongeren hun informatie eerder op internet.'
Wat overigens niet wil zeggen dat de vragen over de collectie helemaal zijn opgedroogd, benadrukken de medewerkers. Integendeel. Meussen: 'Tijdens mijn biebdienst op donderdagmiddag komen er altijd veel kinderen en ouders. Die vragen mij regelmatig om leestips. Ik vind het dan echt een uitdaging als een moeder bijvoorbeeld tegen mij zegt: "Hij houdt niet zo van lezen, weet je iets voor hem?" Dan denk ik: hij houdt nóg niet zo van lezen. En ik ga mijn best doen daar verandering in te brengen. Want als je een kind een boek kunt aanraden dat hem echt interesseert, wordt hij alsnog een lezer. Dat is iets waarvoor ik mij wil blijven inzetten: het bevorderen van het leesplezier.'

Foto: de Bibliotheek Gooi+

Kim Meussen, coördinator lokale dienstverlening in Eemnes (onderdeel van de bibliotheek Gooi+): 'Het is essentieel dat je als frontofficemedewerker beschikt over goede communicatieve vaardigheden.'

Foto: Bibliotheek Gelderland Zuid

Antonin van Bergen, klantadviseur bij Bibliotheek Gelderland Zuid, vestiging Groesbeek: 'Het begint met een hartelijke begroeting als mensen binnenkomen …'

Omgaan met diverse doelgroepen

Sinds de energieprijzen vorig jaar door het dak gingen, weten ook steeds meer mensen die op zoek zijn naar een warme plek de bibliotheek te vinden, signaleren verschillende frontofficemedewerkers. Van Bergen: 'We zien echt dat het aantal bezoekers hierdoor is toegenomen.' Ook dakloze mensen weten de bibliotheek steeds beter te vinden, is haar indruk. 'Wij ontvangen hen graag. De bibliotheek is een huiskamer voor iedereen. Voor de studenten die hier tijdens hun "break" om een sjoelbak vragen, voor ouderen, voor mensen zonder vaste woon- of verblijfplaats, voor nieuwkomers. Iedereen is welkom. Zolang je maar geen overlast veroorzaakt.'

Een groep die nog wel eens voor problemen kan zorgen, is de jeugd. 'Een paar jaar terug hadden we last van jongeren die het onderling heel gezellig hadden, maar door andere bezoekers niet als gezellig werden ervaren', vertelt Boerma. 'Dan moet je wel grenzen stellen. Gelukkig valt het meestal mee met de overlast. Het helpt dat we hier op het platteland zitten, waar de sociale controle groter is. Als jongeren hun buurvrouw in de bibliotheek zien, bedenken ze zich wel twee keer voordat ze hard iets door de ruimte roepen.'

Schaap met vijf poten

Samenvattend moet een moderne frontofficemedewerker dus klantvriendelijk zijn, goede contactuele vaardigheden hebben en activiteiten kunnen organiseren: kortom een digitaal vaardige netwerker met zowel brede maatschappelijke kennis als kennis van de collectie, die graag zijn voelsprieten uitsteekt in de lokale gemeenschap en die mensen met elkaar kan verbinden. Deze leesbevorderaar geeft graag advies en weet bovendien om te gaan verschillende doelgroepen en met 'moeilijk' gedrag. Waar leer je dat allemaal? 'Niet op een specifieke bibliotheekopleiding, want die bestaat niet meer', constateert Boerma. 'Ik heb destijds in Groningen nog de vierjarige hbo-opleiding Bibliotheek en Documentaire Informatie gedaan. Vanuit die opleiding had ik aardig wat theoretische bagage; de praktijk leerde ik kennen tijdens mijn stages. Die basis hebben nieuwe collega's niet.'

Basiskennis

Ze vervolgt: 'Nieuwe collega's brengen veel waardevolle ervaring met zich mee. Wat ontbreekt, is de "traditionele bibliotheekkennis": over de collectie, Siso, Pim, (jeugd)literatuur. En goede informatievaardigheden.' Mahmutovic, die zelf de opleiding medewerker informatiedienstverlening bibliotheek deed (en eerder in Bosnië is opgeleid tot maatschappelijk werkster): 'Maar de specifieke bibliotheekkennis is en blijft wel écht noodzakelijk.'

Buist (die pedagogiek studeerde en onder meer werkte als beeldcoach en stylist) onderschrijft dit: 'Toen ik drie jaar terug begon in de sector, liep ik er onder meer tegenaan dat ik weinig wist van de bibliotheekbranche en de collectie. Waar komen de geldstromen vandaan, wat is de geschiedenis van de bibliotheek? Waarom heeft de ene bibliotheek deze boeken wel en de andere niet? Waarom staat de ene biografie bij Biografie, de andere bij Waargebeurd en de volgende bij Vraag & Antwoord? Als je zelf meer kennis hebt, kun je klanten ook beter adviseren.'

Foto: Biblionet Drenthe

Dity Boerma (rechts op de foto), medewerker frontoffice in de bibliotheek Beilen (onderdeel van Biblionet Drenthe): 'Het is steeds normaler geworden om als bibliotheek naar buiten te treden en je bijvoorbeeld te presenteren bij activiteiten van een partnerorganisatie, zoals een buurthuis.'

Leren op de werkplek

Tegenwoordig doen nieuwe medewerkers de 'bibliotheekspecifieke kennis' in eerste instantie op in de praktijk, ziet Van Bergen, die zelf een achtergrond heeft in de evenementen en hospitality. 'Je leert van collega's. Daarnaast volgen we allemaal regelmatig cursussen en trainingen. Bijvoorbeeld over het herkennen van laaggeletterdheid, en over het omgaan met agressie en met verwarde mensen. En natuurlijk de verplichte IDO-training.'

Bij Biblionet Drenthe volgen alle programmalijnmedewerkers sinds kort het Keuzedeel Informatiedienstverlening in de nieuwe bibliotheek van ROC Firda, vertellen Boerma en Buist enthousiast. 'Hierin komen gelukkig de klassieke bibliotheekkennis en -vaardigheden aan bod. Het gaat het onder meer over de collectie, zoektechnieken, de geschiedenis van de bibliotheek, doorvragen en doorverwijzen', aldus Buist.

Meussen (die voorheen werkzaam was als toeristisch manager): 'Ik begon 3,5 jaar geleden in de bibliotheeksector. Ook ik ben vooral ingewerkt door collega's. Daarnaast volgde ik een op maat gemaakte in-houseopleiding medewerker directe dienstverlening voor mensen die niet uit de sector komen. We hadden zo'n zestien fysieke bijeenkomsten; de lessen werden verzorgd door een docent van ROC Midden-Nederland, een gastdocent en een collega-specialist van onze eigen organisatie. Lessen gingen onder meer over de bibliotheek als Third Place, de collectie, Wise, eBooks. Dat droeg zeker bij aan een goede start. Daarnaast hebben we bij onze bibliotheek een uitgebreid opleidingsprogramma, waaruit ik ieder jaar een aantal onderdelen volg. Afgelopen jaar heb ik onder meer de IDO-training gedaan, en trainingen over privacy en klantgerichtheid.'

Duizendpoot

Als frontofficemedewerker ben je eigenlijk een duizendpoot, concludeert Boerma tot besluit. 'De maatschappij verandert en de bibliotheek verandert mee. Je moet je dus steeds blijven ontwikkelen. Door de jaren heen heb ik veel bijgeleerd. Het begon eind jaren negentig al met internetcursussen. En laatst hebben we met alle frontofficemedewerkers nog de opleiding tot community librarian gedaan.' Meussen: 'Het werk in de frontoffice is enorm veelzijdig; je bent continu in beweging. Dat maakt het nu juist zo mooi.'

Tineke van Ham is interim-netwerkmanager

‘Samen een koers uitzet

Foto: Jacqueline van der Kort / Beeldstudio KB

Ze was al met pensioen, dus haar aanstelling per augustus 2023 was een verrassing. Tineke van Ham (67) is nog tot 1 juni netwerkmanager voor de openbare bibliotheken bij de KB. ‘Ik weet nog dat wethouders zeiden: “De bibliotheek is niet meer nodig.” Kijk eens hoe dat nu veranderd is.’

TEKST: STAN VERHAAG • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS DE ZIJKANT

Uw aanstelling was een verrassing!
Tineke van Ham: ‘Die was zeker verrassend. Ondanks mijn pensioen was ik nog wel aan het werk links en rechts, bijvoorbeeld als auditor bij het certificeringsbureau. Maar dit verraste me inderdaad. Ik heb er even bij stilgestaan en dacht toen: ik ga het doen.’

Maar als je met pensioen bent, dan moet je genieten! Verveelde u zich een beetje?
‘Ik verveelde me zeker niet, maar ook als pensionado kijk je wat er op je pad komt en wat interessant is. Dat is soms op je kleinkinderen passen, soms een Raad van Toezicht-rol pakken en soms in je tuin werken. Of gewoon de ruimte en de tijd hebben om keuzes te maken.’

Was er een partner die protesteerde?
Lachend: ‘Er is wel een partner

ten werkt fantastisch’

met wie ik heb overlegd, maar die protesteerde niet. Hij weet hoe dierbaar deze sector mij is en hoe ik hecht aan samenwerken in een netwerk. Hij heeft zelfs gestimuleerd dat ik dit ging doen.’

Hoe ging uw aanstelling in zijn werk? Heeft u gesolliciteerd of bent u gevraagd?
‘Ik ben gevraagd toen Astrid Kraal onverwacht haar werk moest neerleggen. Men wilde geen gat laten ontstaan, want er lopen op dit moment een paar belangrijke trajecten, zoals de aanpassing van de Wsob (ofwel de Bibliotheekwet), het nieuwe Bibliotheekconvenant en de nieuwe Netwerkagenda. Ik ben begonnen in augustus. De werving voor de nieuwe netwerkmanager start in februari. Ik blijf tot 1 juni. Ik ga in elk geval ook nog zorgen voor een warme overdracht aan mijn opvolger. De reden dat ze mij benaderden, was dat ik met mijn ervaring in de bibliotheeksector vrij makkelijk kon instappen. Als ik vijftien jaar jonger was, dan opteerde ik zeker voor deze ongelooflijk mooie functie.’

Waaruit bestond uw ervaring?
‘De laatste elf jaar van mijn werkzame leven was ik bestuurder van Rijnbrink, dat is de POI (provinciale ondersteuningsinstelling) voor Gelderland en Overijssel. Ik was die jaren ook voorzitter van de SPN, het samenwerkingsverband van de POI’s. In die periode kwam eerst de Wsob 2015 tot stand, toen het eerste Bibliotheekconvenant en weer later de eerste Netwerkagenda. Ik maakte dus ook deel uit van het landelijke netwerkoverleg.’

Hoe is uw liefde voor de bibliotheeksector ooit begonnen?
‘Na de middelbare school ging ik om niet-verklaarbare redenen een bibliotheekopleiding volgen. Die vond ik interessant, maar ik heb de sector op enig moment ook weer verlaten. Ik ging pedagogiek studeren en later ook nog bestuurskunde. Ik keerde terug in de sector toen de maatschappelijke rol van bibliotheken nadrukkelijker in beeld kwam, zeg maar vanaf het jaar 2000. Ik kreeg toen leidinggevende rollen: eerst als bestuurder van de bibliotheek in Winterswijk, daarna in Zwolle en weer later bij een POI.
Met de maatschappelijke rol van de bibliotheek bedoel ik de rol die de bibliotheek speelt voor burgers in zich een leven lang te kunnen ontwikkelen en om mee te kunnen doen in de maatschappij. Die rol vind ik ongelooflijk belangrijk, en daar gaat mijn hart naar uit. Tegelijkertijd heb ik ook een passie voor organisaties, en doordat de maatschappij zo veel veranderingsbereidheid vraagt, zijn er dus ook altijd bibliotheekorganisaties die voortdurend in beweging zijn. Dat maakt de sector ook vanuit organisatieperspectief heel interessant. Ik hanteer al 25 jaar het uitgangspunt dat je met samenwerking verder komt dan wanneer je dingen alleen doet. In je eentje ga je weliswaar sneller, maar samen kom je verder. Bovendien hanteren bibliotheken de laatste jaren een opgavegerichte netwerkaanpak. Dat is in deze tijd een heel mooie vorm van samen werken aan grote maatschappelijke opgaven.’

Waarom is de bibliotheek zo geschikt om een rol te spelen in die opgaven?
‘Op dit moment kennen we de SPUK-regeling. Het feit dat die nodig was, laat zien dat de maatschappelijke rol van de bibliotheek nog niet op alle plekken in Nederland als vanzelfsprekend werd gezien. Maar uit het feit dat de SPUK-regeling in beide rondes flink overtekend is, blijkt dat men van standpunt begint te veranderen. Ik kan mij nog herinneren dat wethouders rond 2015 zeiden: “Alles wordt digitaal. Die bibliotheek is niet meer nodig.” Kijk eens hoe dat nu veranderd is. En waarom? Omdat bibliotheken zich blijven vernieuwen en laten zien dat ze een goede partner kunnen zijn voor gemeenten, dat ze aan gemeentelijk beleid een wezenlijke bijdrage kunnen leveren.’

Heeft u een concreet voorbeeld?
‘De aanpak laaggeletterdheid is een heel mooi voorbeeld, maar denk ook aan digitaal burgerschap. Het afgelopen jaar zijn er weer 48 Informatiepunten Digitale Overheid (IDO’s) gestart en dat aantal blijft oplopen. Loop een willekeurige bibliotheek binnen en zie wat voor programmering daar is, hoe rijk het aanbod is, hoeveel mensen daar gebruik van maken. De lokale en landelijke overheid zien nu echt in welke rol de bibliotheek kan vervullen.’

U zegt fan te zijn van samenwerking. In een interview op bibliotheeknetwerk.nl zei u ook: ‘Ik weet hoe hard er gewerkt is om de samenwerking in het netwerk voor elkaar krijgen.’ Waarom is samenwerking zo belangrijk?
‘De bibliotheeksector heeft drie grote maatschappelijke opgaven geformuleerd, die expliciet worden genoemd in het Bibliotheekconvenant dat ook de overheden hebben omarmd. Het gaat om geletterde samenleving, participatie in de informatiesamenleving en “een leven lang ontwikkelen”. Die opgaven zijn zó groot dat je ze in samenhang en in samenwerking moet aanpakken. Niet alleen als bibliotheken met elkaar, maar ook als bibliotheken in samenwerking met andere sectoren. Die opgaven geven de koers aan voor de komende jaren. Het is niet gezegd dat je daarin als bibliotheken allemaal hetzelfde moet doen. Maar waar we wel heel goed aan werken, is dat er op landelijke schaal programma’s en projecten ontwikkeld worden waar je lokaal gebruik van kunt

Foto: Mirjam Hagendijk (Rijnbrink)

Tineke van Ham tijdens haar afscheid van Rijnbrink in november 2021.

maken, zoals de gezinsaanpak en de Bibliotheek op school. Wat ik zie in mijn werk als auditor, is dat de drie opgaven en de landelijke agenda lokaal zijn omarmd. Er is sprake van lokale opgavegerichte samenwerking. Daarmee creëren we meer waarde voor burgers. Lokale, provinciale en landelijke overheden zien dat het werkt.'

Als u zegt 'lokale opgavegerichte samenwerking', bedoelt u dan samenwerking tussen de bieb en de lokale partners of samenwerking binnen het bibliotheekveld, dus tussen bibliotheken en met POI's, VOB en KB?
'Beide. Lokaal werk je bijvoorbeeld samen met onderwijspartijen. En landelijk heb je als bibliotheek van oudsher te maken met OCW, maar tegenwoordig ook met andere ministeries, zie de IDO's. Het veld van samenwerking wordt dus heel groot.'

Is het daarmee nog wel overzichtelijk voor een lokale bibliotheekdirecteur?
'Ja, want de landelijke agenda geeft een koers aan, die je vervolgens vertaalt naar jouw lokale situatie. Het is natuurlijk wel zaak om de juiste verbindingen te leggen, en daarbij helpt het dat VOB, SPN en KB samen een platform vormen om de verbindingen te leggen voor samenwerking en daar afspraken over maken. Als platform laten we zien waar het goed werkt en waar

hobbels weggenomen moeten worden. Ik vind dat de sector dat goed georganiseerd heeft: gegevens worden breed verzameld en gemonitord door de KB. Het platform is een soort cockpit waar we met elkaar proberen de boel te verbinden, waardoor we helpen om de lokale bibliotheekbestuurder inzicht te geven en overzicht te houden. Het wil niet zeggen dat dat altijd makkelijk is en we hebben nog veel te leren op dat gebied, maar de inspanningen zijn er, en we zijn een heel eind op weg.'

U zegt dat ook de landelijke overheid de drie opgaven heeft omarmd. Waar blijkt dat uit?
'Dat blijkt uit de Kamerbrieven van voormalig staatssecretaris Uslu [over het versterken van het stelsel van openbare bibliotheken, red.], uit haar SPUK-regeling en uit de extra gelden voor het onderwijs om de Bibliotheek op school en BoekStart verder uit te breiden. Het blijkt ook uit de aanstaande aanpassing van de wet – die gemeenten de plicht geeft om te zorgen voor een toekomstgerichte bibliotheekvoorziening – en uit de vernieuwing van het Bibliotheekconvenant. Alle overheidslagen kennen de drie opgaven en willen zich eraan binden. Natuurlijk, je kunt zo een lijstje opstellen van dingen die beter kunnen, en we moeten ook een volgende stap zetten in het opgavegericht samenwerken. Dat moet altijd, want het moet in beweging blijven. Maar dat we al zó ver zijn gekomen, dat vind ik een geweldige prestatie van de sector, dat merk ik ook als ik mensen spreek uit andere sectoren ...'

... dat ze jaloers zijn op de bibliotheken?
'Ja, eerlijk gezegd wel. En daarmee wil ik het niet verheffen tot "kijk ons eens goed bezig zijn", maar ik constateer wel dat het samen uitzetten van een koers fantastisch werkt.'

We krijgen zo meteen wellicht premier Wilders en een zeer rechts kabinet. Zij zijn geen fan van bibliotheken, denk ik.
'Dat zou kunnen, maar bibliotheken zijn wel een stukje typisch Nederlands erfgoed. Maar het is inderdaad spannend wat er gaat gebeuren. Gelukkig heeft staatssecretaris Uslu zoals gezegd veel vastgelegd dat doorgaat. Maar we zullen richting de politiek opnieuw de lobby moeten inzetten om te wijzen op het belang van de zaken waar we voor staan.'

De zorgplicht van gemeenten komt nog steeds in de nieuwe wet te staan, denkt u?
'De gesprekken die hierover gaan zijn vergevorderd. Er zit ook een tijdspad achter de wetsaanpassing, dus ja, die zorgplicht komt erin. En ongeacht wat er gaat gebeuren: onze opgavegerichte netwerkaanpak kan altijd blijven doorgaan. Zelfs als de opgaven zouden veranderen, dan blijft onze aanpak van deze tijd en van de toekomst.'

Als u terugkijkt op de afgelopen maanden, waar wordt u dan blij van?
'Allereerst de "Koersgroependag" die we op 2 november organiseerden voor alle koersgroepen. Dat zijn groepen die we rondom de drie opgaven hebben georganiseerd en die bestaan uit allerlei mensen uit de sector. Op die dag hebben we kunnen zien wat

Foto: Jacqueline van der Kort / Beeldstudio KB

er de afgelopen jaren allemaal is opgeleverd en we hebben heel constructief met elkaar nagedacht over hoe we de komende jaren verder kunnen. Om het netwerk slimmer te organiseren, gaan we verder met drie koersgroepen, die zich bezighouden met de drie maatschappelijke opgaven. Dus samen optrekken zit echt wel in het DNA van de sector.
En verder denk ik dat ik het nodige aan elkaar verbonden heb. Als netwerkmanager ben ik niet zo heel duidelijk op de voorgrond zichtbaar, maar dat hoeft ook niet. Ik haal heel veel op en constateer dan: "Oké, nu moeten we daar even zijn." Of: "X heeft met y te maken." Ik heb dus veel kunnen verbinden, en daar ga ik ook mee door. Dat doe ik niet in mijn eentje, hoor, maar samen met de programmamanagers van VOB, SPN en de KB.'

'Verbinden' is iets wat elke manager anno 2024 zegt te willen. Heeft u een concreet voorbeeld?
'Het zit nooit op het niveau van: "Ik heb die bestuurder daaraan verbonden." Het gaat er meer om dat er vanuit die opgaven, programma's en projecten soms vraagstukken zijn die wat vastlopen en dat ik dan kan zeggen: "Neem eens even contact op met die en die, want dan kom je er weer verder mee, denk ik."'

Forum Groningen evalueert het vierjarig bestaan

'We moeten niet te blij worden van onszelf'

Na meer dan vijftien jaar van plannen maken en bouwen werd het Forum Groningen op 29 november 2019 geopend met onder andere een vuurwerk- en lichtshow.

In november 2019 ging Forum Groningen open. Vanaf het begin trok het innovatieve concept – verschillende functies zijn als het ware over het tien verdiepingen tellende gebouw uitgesmeerd – nationaal en internationaal veel aandacht. Tijd om met directeur Dirk Nijdam de tussenbalans op te maken. Hoe kijkt hij terug op de eerste jaren van dit culturele centrum? Gaat er inderdaad niets boven Groningen?

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Foto: Nathan Reinds

Groningen, op een winterse maandagochtend. Hartje stad, maar de straten ogen verlaten. Een enkele fietskoerier haast zich voorbij, voorovergebogen tegen de felle windvlagen. Komend vanaf het Damsterdiep sla je bij de Schoolstraat rechts af, en dan is daar ineens het Forum, majestueus oprijzend naar de grijsgrauwe hemel. Binnen ziet de wereld er meteen heel wat zonniger uit. Lichter én vooral drukker. Vrijwel alle studieplekken in het 17.000 vierkante meter grote gebouw zijn bezet. Op de houten tribune in de aankomsthal zijn groepjes mensen in gesprek. In de jeugdafdeling – voor de gelegenheid omgedoopt tot Wonka World – zoeken vaders en moeders met hun kind voorleesboeken uit. Krantenlezers hebben hun vertrouwde stekje weer ingenomen. De levendigheid op deze doorsneeochtend onderstreept eens temeer het succes van het multifunctionele complex, dat officieel openging op 29 november 2019. Een opening met een immense aanloop, want wat eraan voorafging was een jarenlange verbitterde strijd. De Groningse bevolking vroeg zich af waarom de gemeente zo veel geld wilde spenderen aan een in haar ogen megalomaan cultureel prestigeobject. Ter illustratie: de bouwkosten werden vooraf begroot op 71 miljoen euro, maar liepen allengs op tot 140 miljoen. Reden: het aardbevingsbestendig maken van het gebouw. Hoewel het energiebedrijf aanvankelijk tegenstribbelde, werd het financiële gat uiteindelijk gedicht door de NAM. Nu, ruim vier jaar na de opening, is Forum Groningen een doorslaand succes. Werd het aantal jaarlijkse bezoekers van tevoren ingeschat op 1,2 miljoen, in 2022 stapten maar liefst twee miljoen mensen over de drempel van het 45 meter hoge gebouw dat werd ontworpen door NL Architecten.

Vraag aan Dirk Nijdam, directeur van Forum Groningen: Maak je stiekem wel eens een lange neus naar de criticasters van toen? Of, om het iets minder stekelig te stellen: is de investering in dit gebouw het geld achteraf dubbel en dwars waard gebleken?

'In 2023 zijn we voor het eerst het hele jaar open geweest, en de teller stopte pas bij 2,5 miljoen bezoekers. Echt waanzinnig. Op Facebook werd ik indertijd onder het tapijt geschoven toen ik aangaf dat we op 1,2 miljoen bezoekers mikten, dus dat we inmiddels meer dan het dubbele halen, is wel reden voor een binnenpretje. Regelmatig bezoeken ruim 12.000 mensen op een dag ons gebouw. Er gebeurt zo'n dag van alles, er wordt opgetreden, er worden liedjes gezongen, en dan zie je hoe makkelijk mensen ons weten te vinden. De lokale pers vroeg mij een keer: allemaal goed en wel, Dirk, al die bezoekers, maar wat levert dat op? Ik zeg dan: het levert vooral veel relevantie op. Ik maak graag de vergelijking met de iPad. Toen Steve Jobs van Apple dat apparaat lanceerde, zei men: wie zit daar nou op te wachten? Men dacht: ik heb al een telefoon en een laptop, maar kijk nu eens. Iedereen heeft een iPad. Met Forum Groningen is hetzelfde aan de hand. Wij hebben een behoefte gecreëerd door dit complex neer te zetten. Toen mensen zagen wat het inhield, besefte men: maar dit is lekker! Een cultureel centrum waar je steeds terechtkunt. Forum is 365 dagen per jaar tot 24.00 uur open.'

Jullie zijn, zeker in het begin, overladen met prijzen.

'Heel eervol, maar jammer genoeg vooral in de coronatijd, zodat

Foto: Ewoud Rooks

Directeur Dirk Nijdam: 'In 2023 zijn we voor het eerst het hele jaar open geweest, en de teller stopte pas bij 2,5 miljoen bezoekers. Echt waanzinnig.'

ons veel prijsuitreikingen en feestjes door de neus zijn geboord.'

Hoe zijn jullie de coronatijd doorgekomen?

'Omdat wij een multifunctionele organisatie zijn, hadden we te maken met verschillende protocollen. Voor de musea golden andere dan voor de filmzalen. De protocollen voor de horeca waren niet dezelfde als die voor de bibliotheek. Bij ons loopt alles door elkaar, en dat maakte het er niet eenvoudiger op. Geen protocol houdt er rekening mee dat er uitzonderingen op de regel zijn. Het was flink improviseren. Die hele episode riep bij ons wel de vraag op: wat doet dit met onze bezoekersaantallen? We zaten in een *flow*, en in één keer moesten de deuren dicht. Toen we een maand later weer open mochten, was het direct ontzettend druk. In dit verband wil ik de overheid toch een welverdiende pluim geven. Wij zijn in die periode financieel ruimhartig gecompenseerd. In Nederland klagen we algauw, maar de overheid heeft tijdens de lockdown heel wat organisaties op de been gehouden die anders waren omgekieperd.'

Minder fraai is dat jullie in 2023 een miljoen tekortkwamen op de begroting. Dat financiële gat is te wijten aan de sterk gestegen energielasten, hogere loonkosten en oplopende inflatie.

'Als grootverbruiker kopen we in op de energiemarkt. Lang verhaal kort: van pakweg vier ton gingen we ineens naar 1,2 miljoen. Door de aanpassing van de cao zijn ook de personeelslasten flink omhooggegaan. De inflatie was bijna dertien procent, en dat heeft er evenzeer in gehakt. Onze huur steeg met zes procent. We huren negen panden van de gemeente, en dat kwam neer op een extra kostenpost van 250.000 euro. Gelukkig zijn we intussen met vier ton gecompenseerd uit een rijkspotje voor culturele instellingen. De rest passen we bij uit eigen vermogen. Of we in 2024 opnieuw een veer moeten laten? Gunstig is dat de energiekosten dit jaar zes ton lager uitvallen. Daarnaast krijgen we extra geld van de gemeente, maar zelf gaan we de tering ook wat meer naar de nering zetten. We maken even pas op de plaats, zou je kunnen zeggen.'

Leven jullie op te grote voet?

'Nee, we gooien het geld zeker niet over de balk. Voor een deel besteden we de inkomsten aan wettelijk verplichte opgaven vanuit het rijk, voor een ander deel geven we het uit om aan vragen van de gemeente tegemoet te komen. Dat doen we overigens van harte, en is zeker niet bedoeld als kritiek op de overheid. Wat ik bedoel is dit: in de vorm van dit prachtige gebouw heeft de gemeente Groningen ons een Mercedes gegeven. Dan moet je dat voertuig niet met Skoda-middelen onderhouden. Ik ben ontzettend blij met dit gebouw – het is de pijler onder ons succes – maar daar hangt wel een prijskaartje aan. Forum is een energiezuinig gebouw, maar vanwege de enorme omvang zijn de energielasten fors. Dat geldt ook voor schoonmaak- en andere kosten. Iets wat de gemeente ook wel begrijpt. Ik zeg altijd: het is een gezamenlijk probleem, dus moet je het ook samen oplossen.'

Wat zie je als de belangrijkste ontwikkelingen die jullie in de eerste vier jaar met Forum Groningen hebben doorgemaakt?

'Veel mensen die de bibliotheek niet meer bezochten weten ons nu wel weer te vinden. Het aantal lidmaatschappen stijgt nog steeds. Verheugend is ook dat we meer jeugd in de bibliotheek zien. De jeugdafdeling is hier stukken drukker dan in het oude gebouw. We trekken eveneens veel mensen van buiten de stad Groningen. Vooral in de weekenden. Plus dat we de nodige kruisbestuiving tussen de functies zien. Je hoopt van tevoren dat je de huiskamer van de stad wordt, maar als dat dan ook daadwerkelijk gebeurt, kun je daar alleen maar blij mee zijn. Het is toch fantastisch als mensen hier een boek uit de kast pakken, een kop koffie halen, zich comfortabel nestelen in een stoel, de schoenen uitdoen en lekker beginnen te lezen.'

Jullie vormen één organisatie waarin diverse bloedgroepen bij elkaar zijn gebracht. Kun je toelichten hoe die kruisbestuiving tussen de samenstellende delen in de praktijk vorm krijgt?

'We zien dat bibliotheekleden hier ook naar de film gaan. We zien daarnaast dat het filmpubliek jonger is geworden, niet in het minst vanwege de vele studenten die hier zitten te studeren. Veel lezingen en debatten zijn uitverkocht. Kwamen er in de oude bibliotheek pakweg veertig mensen naar een schrijversinterview, nu zijn het er honderd of meer. Het niveau van onze exposities is omhooggegaan door de bundeling van expertise. Ons ambitieniveau is gestegen.'

Is het werken in één organisatie nodig om zo'n slag te maken?

'Dat wij met 89 fte negen bibliotheekvestigingen kunnen draaien,

Foto's interieur: Eimer Wieldraaijer

vijf filmzalen in de lucht houden, een eigen museum hebben en naast de filmvoorstellingen op jaarbasis negenduizend activiteiten realiseren, kan alleen maar als je één organisatie bent. Daar halen wij zo veel synergie uit. We vormen één team van allemaal specialisten die samen aan een programma werken. Dat programma wordt elk jaar sterker omdat we beter op elkaar ingespeeld raken en de leven-lang-lerenlijn door alles wat we doen heen loopt. Als we nu een expositie plannen, gaat het team educatie bijvoorbeeld onmiddellijk aan de slag met de vraag: hoe maken we deze tentoonstelling interessant en relevant voor kinderen en scholen?'

Was er in het begin ook weerstand bij het personeel?
'Er was veel kritiek in de stad. Menigeen vond: wat moet ik met dat Forum? De meeste medewerkers komen uit de stad, dus een aantal van hen deelde die kritiek. Er waren medewerkers die met pensioen gingen en tegen me zeiden: ik ben zo blij dat ik niet mee hoef naar dat nieuwe gebouw. Degenen die wel mee zijn gegaan, vinden het nu echter fantastisch. Als ik zelf tijdens de bouwfase zei dat ik bij Forum werkte, kon ik meteen onder de tafel gaan zitten. Dan kreeg ik direct de bus over me heen. In de trant van: we hebben voedselbanken in Nederland en dan zo'n duur gebouw neerzetten, belachelijk … Als je nu zegt dat je bij Forum werkt, hoor je: wat leuk, ik kom daar zo vaak. Op vacatures krijgen we tegenwoordig heel veel reacties.'

Is er vraag van partijen die graag onderdak zouden vinden in Forum?
'In het begin was er veel vraag, met name naar kantoorruimtes, maar ondanks de grootte van het gebouw hebben we daar geen plek voor. Ook omroepen kloppen bij ons aan. Een logische partner, maar helaas moeten we ook aan hen nee verkopen. Dit is een groot en mooi gebouw, maar ook met veel "nutteloze" vierkante meters in de vorm van pleinen en open ruimtes. Op die plekken kunnen we fantastisch activiteiten organiseren, daarom gaan we ze niet verhuren.'

In eerste instantie was het de bedoeling dat de bibliotheek zou samengaan met het Groninger Museum en de Groninger Archieven. Vind je het achteraf spijtig dat die partijen niet zijn meegegaan?
'Nee, dat is de beste keuze geweest. Aanvankelijk zou de nieuwe organisatie het Huis van Geschiedenis en Informatie gaan heten. Bij mijn aantreden zijn we met een team dit concept tegen het licht gaan houden en hebben we besloten het over een heel andere boeg te gooien. Dat heeft ertoe geleid dat we de blik op de toekomst zijn gaan richten. Onze koers is gericht op wat er nu allemaal speelt en op wat er allemaal op ons afkomt. Om die vragen te tackelen hebben we de maatschappij grofweg in drie groepen verdeeld: we helpen de groep die moeite heeft om bij de ontwikkelingen aan te haken, we steunen de grote grijze middengroep om op de hoogte te blijven en we proberen de bovenlaag die alles al weet te prikkelen. Die aanpak vertaalt zich in onze programma's. In dit gebouw moet er altijd iets zijn wat je raakt. Alles wat we doen is erop gericht om die drie groepen te bedienen.'

Zijn er afgelopen vier jaar bepaalde zaken in het concept aangepast?
'We gaan iets terug in de frequentie van grote exposities. Dat heeft vooral met geld te maken. Bij grote exposities moet je fors investeren aan de voorkant en het via *ticketing* zien terug te verdienen. Als dat tegenzit, heb je meteen een aardige scheur in de broek. Ons ambitieniveau blijft hetzelfde, maar de frequentie wordt lager. Verder hebben we eigenlijk niet aan het concept gesleuteld. Wel gaan we met een klein enthousiast groepje medewerkers, de vooruitdenkers, kritisch naar onszelf kijken. We moeten niet te blij worden van onszelf. We proberen elkaar aan te sporen om vernieuwend te blijven. In het verlengde van wat hier gebeurt willen we ook de acht filialen meer tot huiskamers van de stad maken. Je zou misschien denken dat Forum het bezoek van de filialen nadelig heeft beïnvloed, maar dat zien we niet in de cijfers. In dat opzicht prijs ik me ook gelukkig dat de gemeente niet tornt aan het aantal filialen, maar deze – net als wij – juist een impuls wil geven. De gemeenteraad heeft steeds gezegd: die mooie culturele tempel in de binnenstad mag niet betekenen dat daardoor op de wijkvoorzieningen bezuinigd wordt.'

Wat hoop je over nog eens vier jaar bereikt te hebben?
'Ik hoop dat je hier dan niet binnenloopt en denkt: vier jaar geleden was dit een bijzonder concept, maar nu niet meer. Ook hoop ik dat we het onderhoud op peil hebben weten te houden. We hebben deze huiskamer ingericht met kwetsbare spullen, niet met spullen die *hufterproof* zijn. Jouw huiskamer is immers ook niet *hufterproof* ingericht. Als je over vier jaar naar Forum gaat, wil ik dat je denkt: het is nog steeds *up-to-date*, ze hebben zich doorontwikkeld en het ziet er nog altijd tiptop uit. We moeten ons steeds blijven afvragen: wat verwachten de mensen van dit instituut? Die vraag verandert, en dus ook het antwoord. We moeten inspelen op elke nieuwe situatie en flexibel zijn. Wat gebeurt er om ons heen en hoe geven we daar zo goed mogelijk antwoord op, dat is en blijft de hamvraag.'

De bibliotheek van het NIOD

‘We zijn heel nauw betrokken bij het onderzoek van onze collega’s’

Drie dagen na de Tweede Wereldoorlog werd in Amsterdam het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie (RIOD, nu NIOD) opgericht. Anno 2024 beheert het instituut (officieel Het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies) 2.500 meter archief over de Tweede Wereldoorlog en de nasleep daarvan. Om het onderzoek te ondersteunen is er een bibliotheek met bijna 80.000 publicaties over oorlogen en genociden in de 20e en 21e eeuw.

TEKST EN FOTO: ANNEKE DE MAAT

Collectiespecialist Archief & Bibliotheek Femke Jacobs en bibliothecaris Marjo Bakker.

Het pand waarin het NIOD gehuisvest is – op nummer 380 van de Amsterdamse Herengracht – springt in het oog door de uitbundig gedecoreerde gevel. Het zou een Frans buitenhuis kunnen zijn. Door deze chique uitstraling, en doordat je een poort door moet en moet aanbellen, lopen mensen niet zomaar binnen, weten bibliothecaris Marjo Bakker en collectiespecialist Archief & Bibliotheek Femke Jacobs. ‘Maar iedereen is van harte welkom om binnen te lopen en onderzoek te doen in de archiefcollecties en de bibliotheek!’

De stille generatie

‘Je hoeft geen afspraak te maken en je hoeft geen wetenschappelijk onderzoek te doen. Veel mensen komen hier onderzoek doen naar wat hun familie in de oorlog is overkomen. De generatie die de oorlog heeft meegemaakt sprak of spreekt vaak liever niet over hun ervaringen. Zij zijn de “stille generatie”. Maar hun kinderen en kleinkinderen willen wel weten wat er gebeurd is. Verder komen er journalisten, documentairemakers, studenten en schrijvers – zoals Rosita Steenbeek voor haar boek “Rose” en Tommy Wieringa voor zijn roman “Nirwana” – en mensen die om welke reden dan ook interesse hebben in de Tweede Wereldoorlog of een aanverwant onderwerp. Voor het bestuderen van sommige stukken moet je wel een met redenen omklede aanvraag doen.’

Het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie werd op 8 mei 1945 opgericht met het doel met onafhankelijk onderzoek de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog in Nederland en Nederlands-Indië in kaart te brengen. Al tijdens de oorlog werden in Nederland én in Londen plannen gesmeed voor 'een instituut voor Oorlogsdocumentatie'.

Oproep bewaren dagboeken

Een groep hoogleraren, onder leiding van prof. dr. Posthumus, wilde vooral officiële documenten verzamelen over Nederland tijdens de Duitse bezetting. Daarnaast deed minister Bolkestein in 1944 via Radio Oranje vanuit Londen een oproep aan het Nederlandse volk om dagboeken en brieven over de oorlog te bewaren. Zodra Nederland was bevrijd, zouden deze documenten worden ingezameld en ondergebracht in een nationaal centrum. Aan Bolkesteins oproep is op grote schaal gehoor gegeven, waardoor het NIOD nu een grote collectie zogenaamde egodocumenten heeft. Zijn oproep bracht ook Anne Frank op het idee aan de hand van haar dagboeknotities een boek te schrijven over haar leven als onderduiker in het Achterhuis. En verzetsstrijdster Lydia Winkel begon al tijdens de oorlog met het verzamelen van verzetsbladen.
Direct na de oorlog is er heel actief verzameld door de medewerkers van het instituut, vertelt Marjo: 'We hebben veel nationaalsocialistische publicaties uit de geconfisqueerde inboedels van NSB'ers en de Bibliotheek van de NSB. Verder hebben we de bewaard gebleven archieven van de Duitse Justitie in Nederland. De medewerkers zijn zelfs een deel van het archief van het *Reichskommissariat in den Niederlanden*, dat door de nazi's naar Duitsland was afgevoerd, gaan terughalen. Volgens de verhalen gebeurde dat met een open vrachtwagen en lag een medewerker bovenop de stukken zodat die niet weg zouden waaien. Daarnaast deden de medewerkers ook aan "oral history" – iets wat toen heel nieuw was. Ze interviewden daders zoals Anton Mussert, Willi Lages en Hanns Albin Rauter.' Op basis van al die verzamelde documenten en verhalen deed het instituut onderzoek en publiceerde het daarover. De bekendste NIOD-publicatie is de serie boeken *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* van Loe de Jong. Het idee was dat het onderzoek en het publiceren op een gegeven moment klaar zouden zijn, maar dat blijkt niet het geval. Het onderzoek gaat door en er blijven publicaties komen.

Nederland tijdens WOII

De publicaties in de bibliotheekcollectie van het NIOD helpen onderzoekers bij het bestuderen van de bronnen in het NIOD-archief en zijn deels gebaseerd op dat archief, schetst Marjo. 'Dat is ook zo leuk. Je werkt hier met de producenten en consumenten van de publicaties. Sinds 1945 verzamelt het NIOD al het gepubliceerde materiaal over Nederland en Nederlands-Indië tijdens de Tweede Wereldoorlog. Van boeken en tijdschriften tot en met brochures. We willen volledig zijn, dus schaffen we alles aan. Zowel publicaties van uitgevers als uitgaven in eigen beheer. Daarnaast kopen we publicaties over het verloop van de Tweede Wereldoorlog in andere landen; vooral de collectie Duitsland is aanzienlijk. Dat doen we op basis van recensies en tips. Sinds 2002 – toen het NIOD samen met de Universiteit van Amsterdam het Centrum voor Holocaust- en Genocidestudies oprichtte – verzamelen we ook materiaal over genocides in de 20e en 21e eeuw. We hebben een open bibliotheekopstelling, dus je kunt alle boeken zo van de plank pakken en doorbladeren.'
Zo'n tien procent van de archiefcollectie is gedigitaliseerd en via internet te raadplegen. Van de bibliotheekcollectie zijn veel van de publicaties waarvan het NIOD het auteursrecht heeft gedigitaliseerd, zoals de boekenserie *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog*. Ook is een flink aantal oorlogskranten, brochures en verzetspublicaties uit de bibliotheek gedigitaliseerd en online te vinden.

Nauw betrokken bij onderzoek

Femke werkt sinds 2003 bij het NIOD en Marjo sinds 2010. Dat lijkt lang, maar is niets vergeleken met hoe lang de meeste mensen hier werken, lachen ze. Ze hebben beiden zowel geschiedenis gestudeerd als de bibliotheekopleiding gedaan. Marjo is naast bibliothecaris ook teamleider Collecties en data steward. Ondanks het zware onderwerp waarmee ze zich dagelijks bezighouden vinden ze het heel prettig om bij het NIOD te werken. 'Iedereen is heel betrokken, en er wordt veel gelachen. En het onderwerp is heel relevant. Hoe herken je de opkomst van oorlog en genocide? Waarom doen mensen zulke vreselijke dingen en wat kunnen we ervan leren? We zijn heel nauw betrokken bij het onderzoek dat onze collega's doen. Er is een symbiose tussen de collectie en het onderzoek. Onze onderzoekers maken ook weer nieuwe bronnen, bijvoorbeeld door interviews af te nemen. Ik adviseer over hoe ze die onderzoeksdata kunnen publiceren zodat ze vindbaar en herbruikbaar zijn voor andere onderzoekers.'
Het NIOD heeft samen met het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie net het vierjarige onderzoek 'Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, Geweld en Oorlog in Indonesië, 1945-1950' afgerond. Dit heeft geresulteerd in verschillende publicaties. Tijdens het onderzoek was er veel maatschappelijke commotie, vertelt Femke. 'Oud-militairen waren bang dat ze beschuldigd zouden worden van oorlogsmisdaden; anderen vonden dat het onderzoek een te eenzijdig Nederlands perspectief had. Wij hielpen mee met het maken van de indexen, het zoeken van foto's en het beheren van de data. Tegelijkertijd zijn we dan ook een luisterend oor voor onze collega's.'

Koetshuis

De bibliotheek van het NIOD bevindt zich op de begane grond van Herengracht 380: in de ruimte die ooit het koetshuis was en op de binnenplaats die nu deels overkapt is. Door de glazen wanden, die de kleine cirkel van de binnenplaats die niet overdekt is omgeven, is het lekker licht in de studiezaal en kun je de mooie achtergevel van het koetshuis bewonderen. Dus bel vooral aan en neem een kijkje in de bibliotheek en de boeken.

Meer informatie

Meer informatie is te vinden op de website niod.nl

Een filosofische schets van het bibliotheekwezen

De bibliotheek als kathedraal en

Ken je dat, van die plekken waar je bijna automatisch vertraagt, de tijd vergeet en er ruimte ontstaat voor reflectie op persoonlijke of maatschappelijke vraagstukken? In de natuur, in de zomer voor de tent of tijdens een toiletbezoek. Maar er zijn ook plekken waar die potentie tot reflectie zo ongeveer in de bakstenen zit. De filosoof Michel Foucault spreekt over deze plekken in termen van een heterotopie.[1] Verwant met de term Third Place van Ray Oldenburg. Of Plekken van Perspectief van Alain de Botton. Na anderhalf jaar in de bibliotheekwereld (Hengelo/Oldenzaal/Hof van Twente) rond te hebben gelopen, durf ik wel te zeggen dat ook de bieb dit heilige potentieel heeft. Het zijn de kathedralen van nu.

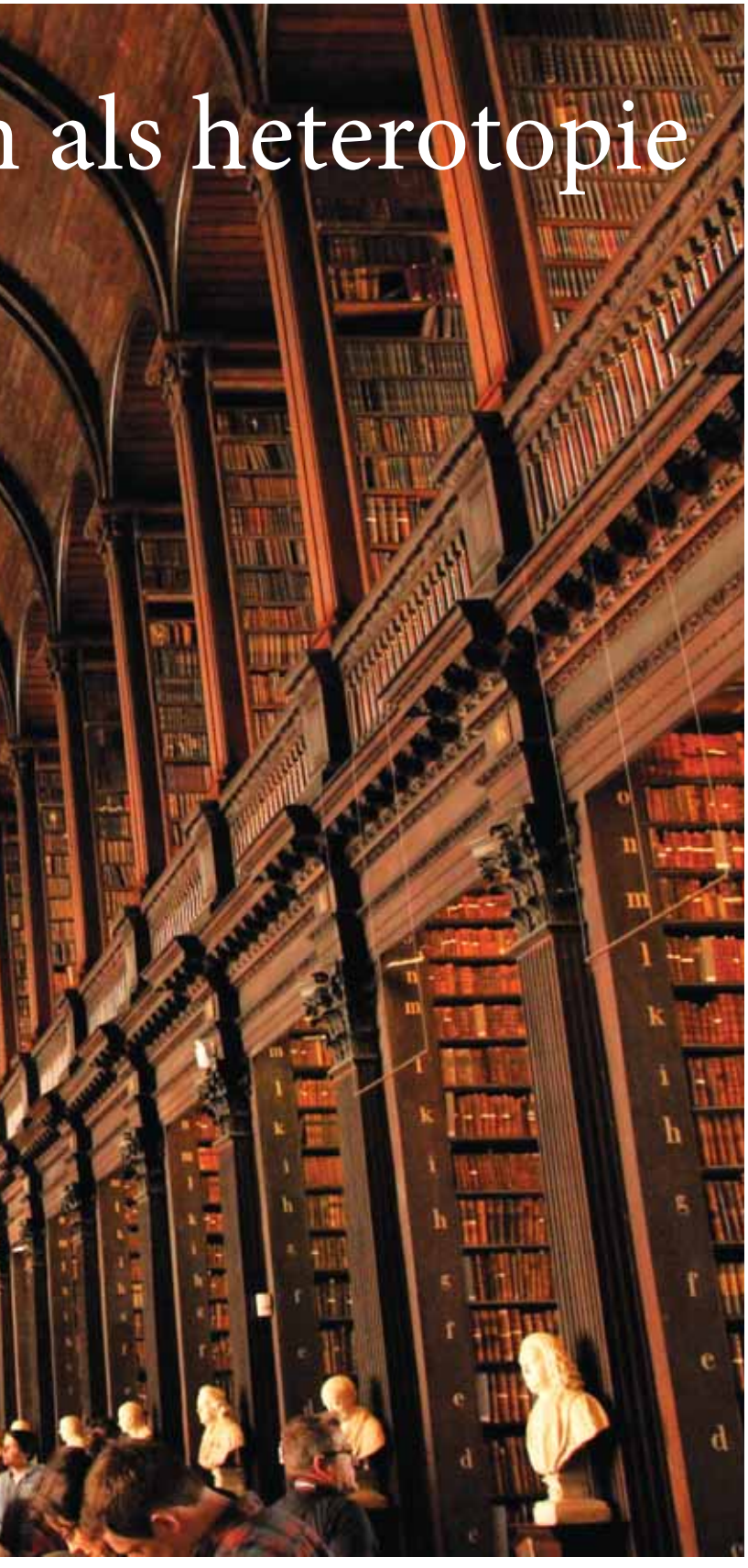
TEKST: BASTIAAN VAN DEN BERG[2] (ZIE NAWOORD REDACTIE)

FOTO: HANNA MAY / UNSPLASH

The long room **van de bibliotheek van het** ***Trinity College*** **in Dublin heeft wel iets weg van een kathedraal.**

n als heterotopie

Hetero wattes?

De omgang met de tijdelijkheid van ons bestaan, de bron van het zoeken naar zingeving en betekenis, is vandaag de dag verdwenen uit ons bestaan. Door onze moderne vooruitgangsutopieën is er simpelweg geen tijd voor. Aldus Michel Foucault. Zo is de zondag langzaamaan geworden als alle andere dagen en mediteren we met een beetje geluk nog via een app op de wc. Foucault stelt dat er zich, ondanks deze beweging weg van bezinning, in elke cultuur, in elke tijd, fysieke plekken ontpoppen die deze reflectie afdwingen. Voor het midden van de 20e eeuw was dat in onze cultuur voornamelijk het kerkgebouw, vanaf de jaren '60, met een sterke trend van ontkerkelijking, zijn daar steeds meer plekken bijgekomen.
Het zijn een soort van anti- of tegenplaatsen in verhouding tot hun context. Het concept van de heterotopie hangt samen met het begrip utopie. Echter, er is een fundamenteel verschil. Een utopie is een gedroomde, ideale wereld zonder dat die ooit zal bestaan. Een heterotopie[1] is een bestaande plek waar de dynamiek van de weerbarstige realiteit samenkomt met de hoop en verbeelding van dat het anders zou kunnen zijn. Daar worden die hoop en verbeelding ook daadwerkelijk tastbaar, en daarmee een plek van waarde of zelfs een helende plek voor de gebruiker. Zo kan een bezoeker overmand door verdriet en zorgen een kerk bezoeken, een kaarsje aansteken en vervolgens 'lichter' de kerk verlaten, met een gevoel dat het hoe dan ook allemaal wel goed komt.

Heterotopie

Wat maakt dan de bibliotheek tot een moderne kathedraal? Foucault duidt vijf kenmerken of kwaliteiten waarmee we plekken kunnen lezen als heterotopie. Laten we deze eens betrekken op de bibliotheek.

• ***Een heterotopie is verbonden met een concrete context***
De vorm en functie van de plek zijn afhankelijk van de gebruiker, van een samenleving. Dat betekent dat deze plekken zich ontwikkelen. Massaal wordt in bibliotheken gezocht en gereageerd op een veranderende tijd. De bibliotheek is niet meer alleen de plek van het boek, maar van zoveel meer. Steeds meer bezoekers gebruiken de bibliotheek om te werken, anderen te ontmoeten, hulp te krijgen of zichzelf te ontwikkelen. De ruimte geven aan die concrete context is dus van groot belang wil je van waarde blijven. Zo verschoof de functie van de kathedraal in de eeuwen regelmatig door de behoefte van zijn tijd. Van theater, markthal, wapenopslag, noodhospitaal naar toeristische trekpleister en plek voor kerkdiensten.

• ***Een heterotopie staat in een relatie met de omringende ruimte***
Foucault maakt onderscheid tussen de heterotopie 'd'illusion', die het illusoire karakter van de werkelijkheid uitvergroot, denk aan een gevangenis of kamp Westerbork, waardoor het nog moeilijk te geloven is dat daarbuiten nog goede mensen zijn. En aan de andere kant de heterotopie van 'compensation', die een nieuwe ruimte creëert zonder de fouten van de maatschap-

pij. Denk aan een stille kapel in een drukke winkelstraat. Een heterotopie kan de omliggende ruimte weerspiegelen, uitvergroten, omkeren en bekritiseren.
Bij de keuzes die je maakt met betrekking tot de functie van je bibliotheek, kan het dus belangrijk zijn te kijken hoe deze zich verhouden tot de omringende (fysieke) omgeving.
Waarom bijvoorbeeld in een stad met volop horeca ook je eigen koffietent met dure koffies? Beantwoordt een goede koffieautomaat niet juist aan een behoefte voor hen die zich dure koffie niet kunnen veroorloven, maar ook wel eens wat buiten de deur willen drinken? Terwijl een dorp met weinig voorzieningen weer heel erg gebaat kan zijn bij een bibliotheek met goede koffie. Zo kun je ook kijken naar je programmering of de ruimte die je maakt in de bibliotheek voor exposeren, spelen, zadenbiebs enz.

• Een heterotopie veronderstelt een systeem van openen en sluiten

Het zijn plekken waar bepaalde riten of een bepaalde toestemming nodig is om de plek te betreden. Zowel geschreven als ongeschreven regels. Zo gaan de meeste mensen in een kathedraal als vanzelf zachter praten. Maak ook in de rituelen van de mis zitten tal van voorschriften die maken dat je je er wel of juist niet bij voelt horen. Ook geven rituelen de ruimte iets magisch of bepaalde belangrijke waarden. Zo kent de katholieke mis de vredesgroet, waarbij je contact maakt met de mensen om je heen en ze 'de vrede van God' toewenst.
Als het om geschreven of ongeschreven regels gaat, is dat ook een constante zoektocht in de bibliotheken. Welke regels maken we expliciet, welke mogen we ongeschreven verwachten van ons publiek? Hoe zorg je ervoor dat mensen zich vrij voelen zichzelf te zijn, maar ook rekening houden met anderen? En we kennen allemaal die bezoekers die in de bibliotheek hun eigen vaste gewoontes en rituelen hebben.
Ingegeven door een veranderende tijd vinden we in bibliotheken nu veel vaker koffietentjes, piano's , spreekuren en speeltoestellen voor kinderen. Het draagt bij aan de toegankelijkheid en de rol van bibliotheek als ontmoetingsplek. Tegelijkertijd zet het de eerdere veronderstelde ongeschreven regel van rust en stilte in de bibliotheek onder druk. Wat weer z'n effect kan hebben op de reflectieve potentie van de ruimte. Juist daarom kiezen bibliotheken ook steeds vaker voor expliciete stilteplekken. Maar denk ook aan het zelfstandig lenen en inleveren van boeken, dat het mogelijk maakt anoniemer in en uit de bibliotheek te gaan. Keuzes die ogenschijnlijk praktisch van aard lijken hebben invloed op die regels, en dus op de reflectieve potentie van de ruimte en de waarden waar je voor wilt staan.

• Een heterotopie is verbonden met breuken of onderbrekingen in tijd

De beleving van tijd is er verward, vertraagd of versneld. Zo vertraagt ons lopen bij het betreden van een kathedraal. Of kom je pas voor het eerst in een kerk bij een begrafenis. Zo bepaalt die gebeurtenis in de tijd dat een bepaalde plek voor je gaat leven.
Zo zullen velen van ons zich de bibliotheek kunnen herinneren als de plek waar toen je net begon met lezen een schat aan informatie, toegangspoorten tot nieuwe werelden, zich opende. Het bracht mij in de boot bij de jongens Klinkhamer in Friesland, met Kuifje op de maan en zo veel meer. Je verliezen in een boek doet iets geks met de tijd. Je wordt in de tijd van het boek gezogen, terwijl je je eigen tijd vergeet.
Daarnaast maakt de continue stroom van nieuwe boeken in een bibliotheek ons bewust van onze beperktheid en het zoeken van mensen naar waarheid en zin. Een zoektocht van alle tijden. Tegelijkertijd is de bibliotheek een monument voor dat wat aan zin en waarheid al gevonden is. De boeken die identiteitsbepalend zijn geweest voor een land of onze wereld. Denk aan de klassiekers van Mulisch, het dagboek van Anne Frank, De Slaven van Suriname van Anton de Kom enz.
De fysieke aanwezigheid van een grote diversiteit van boeken is dus ondanks dat er misschien minder gelezen wordt mijn inziens van groot belang voor de beleving van de ruimte. En ook een sterke inzet op de momenten dat je als bibliotheek op een natuurlijke manier aansluit bij de levensfases van mensen. Leesclubs voor gepensioneerden, aandacht voor kinderen die net beginnen met lezen enz.

• Een heterotopie is een plaats van contradicties, paradoxen en ambiguïteiten

Op deze plekken komen dimensies samen die zich eigenlijk niet met elkaar verdragen. Waar anders dan in de bibliotheek kun je een dakloze en een zzp'er aan dezelfde tafel een krant zien lezen? Waar anders vind je een boek over de historie van Nederland en een SF-boek met toekomstvisioenen? De bibliotheek is vaak een plek van stilte en beschouwing, en tegelijkertijd een plek van constante dynamiek, in de stroom van kennis die constant verandert, de activiteiten en de bezoekers die in en uit vliegen. Juist die contradicties versterken het heilige potentieel. Zoals je je ook in een immense, ontzagwekkende kathedraal nog steeds geborgen en gezien kunt voelen.

Tot slot

De uitdagingen van onze tijd vragen om plekken die reflectie afdwingen, die uitnodigen tot nieuwe perspectieven en het mogelijk maken het gemoedelijk oneens te zijn. Een plek waar je rust en betekenis kunt vinden. Ik ben ervan overtuigd dat de bibliotheek zo'n plek is en nog veel meer kan zijn: een kathedraal voor mensen van nu.

Nawoord redactie

1. De term heterotopie komt uit het Oudgrieks: heteros (anders) en topos (plaats).

2. Bastiaan van den Berg was programmamaker bij de bibliotheken Hengelo, Hof van Twente en Oldenzaal. Inmiddels is hij werkzaam bij als programmamaker bij ANNO, Stadsmuseum Zwolle. Op de volgende pagina's leest u een interview met hem.

CURSUSAGENDA

GO opleidingen

2024

MRT-APR

07/03	CONTENT CURATOR
08/03	FACILITEREN VAN COMMUNITY LIBRARIANSHIP
08/03	AUTEURSRECHT (BASIS) GAAT DOOR
15/03	FUNCTIONEEL APPLICATIEBEHEERDER GAAT DOOR
15/03	ROMANADVIES
21/03	INFORMATION RESEARCH SUPPORT GAAT DOOR
22/03	ZOEKEN VAN BEELD & GELUID
04/04	CUSTOMER JOURNEY (KLANTREIS IN DE BIBLIOTHEEK)
05/04	OMGAAN MET GRENSOVERSCHRIJDEND GEDRAG IN DE BIBLIOTHEEK
09/04	DIGITALE INFORMATIEVAARDIGHEDEN
11/04	INSTORE COMMUNICATIE IN DE BIBLIOTHEEK
12/04	INTRODUCTIE AI VOOR BIBLIOTHEEK, MEDIATHEEK EN ONDERWIJS GAAT DOOR
18/04	KWALITEIT VAN INFORMATIE

GO opleidingen
school voor informatie

Meer informatie:
goopleidingen.nl/agenda
of 070-3512380

Bastiaan van den Berg, theoloog, kunstenaar en conceptontwikkelaar

‘Ik wil bijdragen aan vernieuwing,

Bastiaan van den Berg, theoloog, kunstenaar en conceptontwikkelaar.

‘Het zou zomaar een soort preek kunnen zijn’, antwoordt Bastiaan van den Berg op de vraag hoe het door hem geschreven stuk ‘De bibliotheek als kathedraal en als heterotopie’ (zie vorige pagina’s) bedoeld is. Het klinkt wat gekscherend, maar zó vreemd is het niet voor iemand die onder andere is opgeleid tot theoloog. Bastiaans overstap van adviseur/programmamaker Leven Lang Ontwikkelen voor de bibliotheken in Hengelo, Oldenzaal en Hof van Twente naar de functie van programmamaker bij ANNO Stadsmuseum Zwolle was het uiteindelijke zetje om een al langer sluimerend plan in praktijk te brengen. Het maken van een filosofische schets van het bibliotheekwezen mét daarbij een advies: jullie hebben een schat in handen, koester die!

TEKST: LINDA VAN PELT • FOTO: ROX KLIJN

Remmende voorsprong

‘Vernieuwing, verandering, innovatie. Daaraan bijdragen is waarin ik het beste tot mijn recht wil komen. Die competenties zet ik graag in op plekken waar ruimte is voor reflectie op het eigen en samenleven’, stelt Bastiaan van den Berg. ‘Innovatie is in de maatschappelijke sector niet goed georganiseerd. Organisaties zijn vaak heel democratisch ingericht, waardoor de langzaamste het tempo bepaalt. Voor mensen die creatief en onderzoekend zijn, zou je innovatieteams kunnen inrichten met een bepaald mandaat, waardoor ze niet gefrustreerd worden door mensen met een ander tempo. Daarnaast geeft zo’n innovatie-team de soms eenzame creatieveling een veilig klimaat.’

‘Heterotopie’ is de overkoepelende term die Bastiaan gebruikt in zijn artikel dat te lezen is op de vorige pagina’s. Hierin beschrijft hij de verschillende functies van de bibliotheek. De term komt uit het Oudgrieks: heteros (anders) en topos (plaats). Dat ‘anders-zijn’ lijkt ook een beetje van toepassing op hemzelf in relatie tot

verandering en innovatie’

de bibliotheekwereld. Maar dit betekent niet dat hij teleurgesteld is vertrokken bij de bibliotheken Hengelo, Oldenzaal en Hof van Twente!

Het onbekende is ongemak

Mensen stimuleren met elkaar de dialoog aan te gaan. Dit is ook een van de functies van de moderne bibliotheek die Bastiaan in zijn stuk beschrijft.
‘Er komt een rijke diversiteit aan bezoekers naar de bibliotheek – soms groepsgewijs, soms individueel, maar die raken niet vanzelfsprekend met elkaar in gesprek. Bij veel mensen bestaat er immers een zekere schroom om een onbekende aan te spreken. Soms ontstaat zo’n gesprekje spontaan. Ik herinner me dat ik ergens een pop-upinstallatie had neergezet met de bedoeling uit te nodigen tot een praatje. Er kwam nagenoeg niemand op af. Tot er een mevrouw met een hondje binnenkwam. Dit diertje trok meteen de aandacht en toen kwamen ook de gesprekken vanzelf op gang.’
Ter illustratie noemt hij ‘de dakloze en de zzp’er, die zij aan zij aan dezelfde leestafel zitten’. ‘Bibliotheekmedewerkers kunnen soms nét dat figuurlijke zetje geven tot wederzijds contact. Als mensen bereid zijn naar elkaar te luisteren, heeft dit vaak een gunstig effect op wederzijds begrip.’ Ook activiteiten organiseren die prikkelen tot groepsgesprekken ziet Bastiaan als taak van de huidige bibliotheekorganisaties. ‘Hoewel daar dan natuurlijk wel vooral de mensen op af komen die toch al maatschappelijk bewust zijn.’

Bibliotheek versus museum

Per oktober 2023 heeft Bastiaan zichzelf een nieuwe uitdaging gegeven, namelijk als programmamaker bij ANNO Stadsmuseum Zwolle. Het is niet de eerste keer dat hij van werkkring wisselt, want in het verleden werkte hij onder andere bij het Dominicanenklooster Zwolle en Rijksmuseum Twenthe.
Ook al is zijn ervaring in de museumwereld op de dag van het interview nog maar kort, Bastiaan heeft zich al wel een beeld kunnen vormen over wat volgens hem de voornaamste verschillen zijn tussen museum en bibliotheek.
‘Zoals al gezegd, trekken bibliotheken een divers publiek met verschillende behoeften. Dit creëert een bredere taakstelling. Een taak die de bibliotheken ook naar zichzelf toetrekken. Neezeggen past niet zo in de organisatiecultuur.’
In zijn optiek vormen museumbezoekers juist een specifiek publiek. ‘Mensen met interesse voor een specifieke expositie. Hun behoefte is gerichter en uniformer.’
(Dit was ook de algemene visie tijdens het in de zomer van 2023 door Bibliotheekblad georganiseerde congres Bibliotheken en Musea: samenwerking loont in Bolsward om professionals vanuit bibliotheken, musea en erfgoedinstellingen samen te laten filosoferen over de voor- en nadelen van culturele multifunctionele organisaties, red.)

Samen trekken we meer publiek

Denkt Bastiaan dat zijn opgedane bibliotheekervaring van nut kan zijn in het museum?
‘Eerlijk gezegd ben ik anderhalf jaar terug min of meer bij toeval in de bibliotheek gaan werken. Toen mijn vorige werk vanwege een reorganisatie ophield, ben ik tijdelijk vooral actief geweest als conceptontwikkelaar, kunstenaar en freelance programmamaker voor mijn eigen bedrijf injehemd. Na verloop van tijd vond ik die basis toch te wankel. Ook een kunstenaar heeft soms een hypotheek en een gezin. Toen ik getipt werd voor de vacature van adviseur en programmamaker bij de bibliotheken Hengelo, Oldenzaal en Hof van Twente heb ik daar met een zekere nieuwsgierigheid op gesolliciteerd. Met de daar opgedane ervaring zie ik nu misschien méér mogelijkheden van culturele samenwerking tussen museum en bibliotheek. Denk bijvoorbeeld aan een gezamenlijke expositie waarbij de bibliotheek kan fungeren als een soort satellietexpositie van de tentoongestelde kunst in het museum. In de bibliotheek kunnen geïnteresseerde bezoekers laagdrempelig ermee kennismaken, en wie dat wil, kan meer verdieping vinden in het museum. Op die manier bereiken we gezamenlijk een groter publiek. En uiteindelijk zetten we ons allebei ook in voor kunst en cultuur. Onder die noemer zijn er zo veel activiteiten te bedenken waarbij we samen kunnen optrekken.’

Cijfers en letters

Hij vindt het belangrijk dat boeken altijd aanwezig blijven in de bibliotheek.
‘Of je die nu openslaat om te lezen of niet, ze scheppen wel een bepaalde sfeer, namelijk die van potentiële kennis onder handbereik, en een verbondenheid met het verleden, het nu en de toekomst. En sommige boeken mogen in geen enkele bibliotheekcollectie ontbreken, zoals die van Multatuli en Anton de Kom, en natuurlijk de Bijbel.’
Hij betreurt het dat bibliotheken hun succes vooral verantwoorden naar buiten op basis van cijfers:
‘Zoals het aantal uitleningen en het aantal leden in het jaarverslag. Financiële verantwoording is natuurlijk nodig, maar dit is niet de enige graadmeter. Nog véél belangrijk zijn de verhalen die er te vertellen zijn. In de avonturen in de boeken én op de vloer. In de vorm van activiteiten en onderling contact, liefst ook nog tussen culturele organisaties onderling. Dáár ligt de echte kracht van de bibliotheek.’

Nawoord redactie

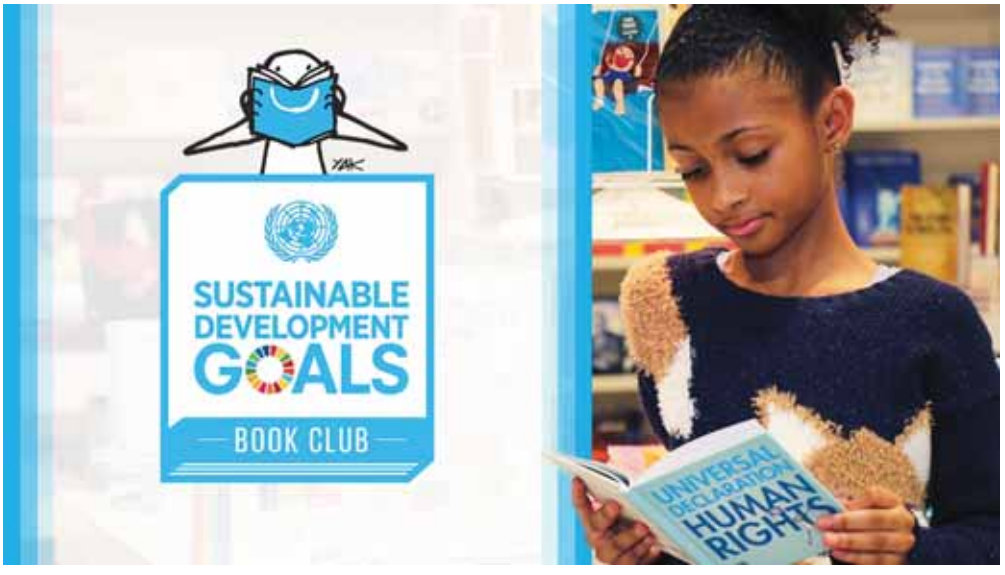
De website van Bastiaan is te vinden op: injehemd.nl

De SDG Boekenclub en de zeventien ‘Sustainable Development Goals’

Lezen voor een betere wereld

De Verenigde Naties hebben zeventien doelen vastgesteld om een betere planeet te maken in 2030. Kinderen tot vijftien jaar kunnen nu deelnemen aan een boekenclub om meer te leren over de betekenis van ieder afzonderlijk doel. Hoewel? Het is aan intermediairs om vanaf dit jaar de boekenlijsten die per doel zijn opgesteld tot leven te wekken.

TEKST: MAARTEN DESSING
FOTO: SDG BOOK CLUB

Wat betekent het om honger te lijden? Voor een kind in het welvarende westen is het moeilijk werkelijk te beseffen wat het is om niet genoeg te eten te hebben. Gelukkig zijn er boeken die de kennis over maar vooral het begrip van de wereld kunnen vergroten. Lees voor een thema als honger bijvoorbeeld *Blij zijn kost geen geld* van Ilona Lammertink, *Knokken voor een kans* van Willemijn de Weerd of *Made by Indira* van Caja Cazemier en Martine Letterie.
Ook de Verenigde Naties kennen deze functie van lezen als venster op de wereld. Daarom werd bij het vaststellen van de zeventien *Sustainable Development Goals* (SDG’s) – zie kader – in 2015 besloten om een boekenclub op te richten. Niet alleen de lidstaten moesten werken aan de samenhangende doelen om een wereld te creëren, als het even kan al over zes jaar, waarin iedereen in vrede en welvaart kan leven op een bloeiende planeet. Ook de nieuwe generatie kon zich zo ertoe leren verhouden, zodat zij later als volwassenen de ingezette ontwikkeling duurzaam zouden kunnen voortzetten.

Internationale organisaties

Een reeks internationale organisaties stelden per SDG een boekenlijst vast voor kinderen van zes tot twaalf jaar. Dat waren alle belanghebbenden in de boekenwereld: de International Publishers Association (IPA), European and International Booksellers Federation (EIBF), International Authors Forum (IAF), International Board on Books for Young People (IBBY) en natuurlijk de International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA).

Alleen, die boekenlijsten werden opgesteld in de zes officiële talen van de VN – Arabisch, Chinees, Engels, Frans, Russisch en Spaans. Die worden gesproken door een kleine vier miljard aardbewoners, inclusief mensen die ze als tweede taal beheersen. Best veel. Maar wat met de honderden miljoenen Hindi-, Telugu- en Bengali-sprekers in India? Of met degenen die zich uitdrukken in een van de 35 andere officiële talen van Bolivia naast het Spaans?
Al snel zetten lokale instellingen daarom hun eigen SDG Boekenclub op. In Brazilië bijvoorbeeld, Noorwegen, Duitsland of Indonesië. En sinds eind vorig jaar ook in Nederland, op initiatief van de IPA en IFLA (van de eerste organisatie woont de global director sustainability toevallig in Nederland, de tweede is hier gevestigd). Op de website sdgboekenclub.nl worden inmiddels voor tien doelen boeken getipt, onderverdeeld in drie verschillende leeftijdscategorieën (6-9 jaar, 9-12 jaar en 12-15 jaar). Soms past er maar een titel bij een SDG, soms een hele lijst van bijna tien titels.

Hónderden titels

Het was een hele klus om de boekenlijsten samen te stellen, vertelt Liselotte Dessauvagie die namens IBBY Nederland de selectiecommissie heeft begeleid. ‘Er was om te beginnen een lange aanlooptijd om af te spreken wat we gaan doen, hoe we dat zouden doen en wat de criteria zouden zijn.’ Er is immers geen internationaal model waarop Nederland kon terugvallen. Ieder land heeft zijn boekenclub anders ingevuld, passend bij de nationale situatie.

Vervolgens moest er gelezen worden. 'We hebben alle leden van de Werkgroep Kinderboekenuitgevers een Excel-bestand gestuurd met de vraag om daarin per SDG de titels uit hun fonds op te sommen die daarbij passen. Dat leverde hónderden titels op. Die waren natuurlijk heel ongelijk verdeeld over de doelen. Bij een heb je bijna niets, bij een ander zie je door de bomen het bos niet meer. En sommige boeken passen bij wel vier verschillende doelen. Waar schaar je het onder? Want we wilden wel ieder boek maar onder één doel plaatsen.'
Dat betekende dat de commissie, waar ook leesconsulenten en leerkrachten in zaten, titel voor titel na moest gaan hoe goed die bij een SDG paste. Maar ook: of het boek wel voldoende kwaliteit heeft. 'We hebben er niet op gelet of alle uitgevers aan bod komen, maar we wilden wel Nederlandse auteurs op de kaart zetten. Al ontkom je er niet aan dat er ook vertaalde boeken bij staan. Als er geen andere titel beschikbaar is, moet je wel.'

NBD Biblion

Dat lezen en bekijken deed iedereen in zijn of haar vrije tijd. Nadat Dessauvagies inbox volliep met Excel-sheets ging er dus een jaar overheen voor de site kon worden gelanceerd. Die wordt gratis gehost door NBD Biblion. 'Iedere titel moest natuurlijk ook beschikbaar zijn. Daarom is ieder boek voorzien van een button naar de online bibliotheekcatalogus waar geïnteresseerden een boek van bijvoorbeeld Ilona Lammertink of Willemijn de Weerd direct kunnen lenen.'
Begin dit jaar worden de lijsten gecompleteerd. De Nederlandse SDG Boekenclub heeft de doelen onderverdeeld in drie categorieën. 'Mens' en 'maatschappij' waren bij de lancering (grotendeels) gevuld, 'planeet' zal bij publicatie van dit artikel online staan. Daarnaast is het de bedoeling dat de lijsten ieder jaar in de zomer worden gecontroleerd. Zijn titels nog steeds leverbaar? En zijn er misschien nieuwe titels verschenen die een plaats op de lijst verdienen?

Tips & best practices

En dan moet het echte werk nog beginnen. Want wat heb je aan lijsten als niemand er wat mee doet? Stap 2 is dan ook om intermediairs te bewegen ermee aan de slag te gaan: leerkrachten, ouders, leesconsulenten, bibliothecarissen, leescoördinatoren enzovoorts. 'Daarom kennen de lijsten een verdeling in leeftijdscategorieën en samenvoeging van de zeventien doelen in drie categorieën. We wilden het iedereen zo makkelijk mogelijk maken.'
Dessauvagie gaat 2024 besteden aan het verzamelen van tips en best practices om de intermediairs de benodigde instrumenten in handen te kunnen geven. En tegelijkertijd de lijsten onder de aandacht brengen – via platforms als biebtobieb.nl, de sociale mediakanalen van onafhankelijke leesbevorderaars als de Leesknokploeg (waar Dessauvagie als specialist pabo en mbo-pwo van Stichting Lezen contact mee heeft) of hiermee, een artikel in Bibliotheekblad.
Er kunnen regelmatig boeken op de site worden uitgelicht, somt ze enkele mogelijkheden op. Bekende werkvormen voor leesconsulenten kunnen worden ingezet: van een muurkrant tot boekensushi. Ook Skillsdojo – het openbare platform voor video based-lessen rondom technologie, digitale geletterdheid en eenentwintigste-eeuwse vaardigheden voor kinderen vanaf zes jaar, waar NBD Biblion de SDG Boekenclub online heeft ondergebracht – gaat een les hierover maken.
En waarom zouden bibliotheken er op hun vloer niets mee kunnen? Van het inrichten van een thematafel tijdens een klimaattop of een andere relevante actualiteit tot het organiseren van een debatmiddag, al dan in samenspraak met een middelbare school. Of een leesclub rond een van de doelen met bibliotheekkleden. Een bibliotheek als Midden-Brabant héeft al een eigen, tamelijk uitgebreide SDG-collectie. Dan is het een kleine stap om iets meer te doen.
'Ideeën zijn er genoeg', zegt Dessauvagie. 'Enthousiasme ook. Ik kom als trainer van leesconsulenten zelf veel in bibliotheken, dan hebben we het er wel over. Bibliotheken zijn bovendien ook op andere manieren veel met SDG's bezig – hoe sustainable ze zelf zijn. Er zijn alleen nog geen concrete pilots voor de SDG Boekenclub vastgelegd, maar dat is een kwestie van tijd. Wat dat betreft: bibliotheken die daar interesse in hebben, kunnen zich bij mij melden.'

Bronnen

Meer informatie is te vinden op:
- skillsdojo.nl/sdgboekenclub
- un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals

17 Sustainable Development Goals

1: Geen armoede.
2: Geen honger.
3: Goede gezondheid en welzijn.
4: Kwaliteitsonderwijs.
5: Gendergelijkheid.
6: Schoon water en sanitair.
7: Betaalbare en duurzame energie.
8: Waardig werk en economische groei.
9: Industrie, innovatie en infrastructuur.
10: Ongelijkheid verminderen.
11: Duurzame steden en gemeenschappen.
12: Verantwoorde consumptie en productie .
13: Klimaatactie.
14: Leven in het water.
15: Leven op het land.
16: Vrede, justitie en sterke publieke diensten.
17: Partnerschap om de doelen te bereiken.

NB: De zeventien Sustainable Development Goals worden door de Nederlandse boekenclub onderverdeeld in drie categorieën: mens, maatschappij en planeet.

Anita Witzier, ambassadeur van de Stichting Lezen & Schrijven

‘Laaggeletterden zijn niet dom’

Anita Witzier in de Bibliotheek Hilversum.

Foto: Eimer Wieldraaijer

In de loop der jaren presenteerde ze diverse televisieprogramma's. Eerst bij Veronica, en inmiddels al zo'n kwarteeuw bij KRO-NCRV. Daarnaast zet Anita Witzier zich in voor maatschappelijke doelen. Zo is ze sinds drie jaar ambassadeur van de Stichting Lezen & Schrijven. Wat heeft die inzet haar geleerd en welke rol ziet ze voor bibliotheken?

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER

FOTO'S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

'Toen ik begon met lezen was er in het dorp waar ik ben opgegroeid, Groot-Ammers, nog geen bibliotheek. Mijn moeder las graag. Vooral fictie. Mijn vader las ook wel, maar dan vooral non-fictie. Geschiedenisboeken en zo. Op de basisschool werd vaak voorgelezen en ook zelf lezen was volop mogelijk. Fantastisch vond ik dat. Heerlijk luisteren naar de meester of juf die een verhaal vertelde of mezelf verliezen in een spannend boek. Een verhaal over een avontuur ver van huis, in een wereld die me totaal onbekend was. Thuis las ik ook vaak. Wat meespeelde: als enig kind was ik niet zelden op mezelf aangewezen. Mijn beste speelkameraadje was dan een boek. Voordat er een bibliotheek in het dorp kwam deed de bibliobus ons dorp aan, daar maakte ik graag gebruik van. Ik heb die bus zo'n beetje helemaal leeg gelezen. Zo'n voorziening is zo belangrijk. Ook in deze tijd. Voor alle duidelijkheid: later is er in Groot-Ammers gelukkig wel een bibliotheek gekomen, in een van de oude basisscholen.'

Straf

Via de mavo in Schoonhoven kwam Anita op de havo en het vwo in Utrecht terecht. 'Daar heb ik alle boeken op de lijst gelezen. Degene die dat heeft bedacht moet postuum een standbeeld krijgen. Sommigen zien zo'n lijst als dwang, als middel om pubers het lezen tegen te maken, maar ik vond het geweldig. Zowel de eindeloze zinnen van Louis Couperus als het ontbeende proza van Tim Krabbé. Elke dag zat ik een uur in de bus heen en een uur in de bus terug. Dan maakte ik huiswerk of las een boek. Ik las altijd. Als ze me kwijt waren, was ik aan het lezen. Een vriendin van mij moest thuis voor straf een uur lezen als ze iets had gedaan wat niet mocht. Dat leek mij ook wel wat, dus zei ik: "Mam, ik heb een goed idee. Als ik een keer stout ben geweest, moet je mij een uur verplicht laten lezen." Daar trapte ze natuurlijk niet in, dus ging dat feest helaas niet door. Nog steeds lees ik iedere dag, 's avonds in bed. Ik ben nu bezig met *Nirwana*, het nieuwste boek van Tommy Wieringa. Ook ben ik begonnen aan *Eva* van Cat Bohannon, dat als ondertitel heeft: *Wat de evolutie van het vrouwelijk lichaam zegt over wie we zijn*. Niet per se een pageturner, maar zeer fascinerend wat je al lezende allemaal aan de weet komt.'

'Ik heb twee kinderen, Bram en Julia, inmiddels zijn ze allebei volwassen. Toen ze klein waren, las ik ze elke dag voor. Daar genoot ik enorm van, en zij ook. Die boeken haalde ik niet uit de bieb, maar kocht ik voor ze. Mijn zoon is geen echte lezer geworden, met uitzondering van non-fictie, vaak over sport. Mijn dochter heeft wel heel veel gelezen, zoals de Harry Potter-serie. Daarna werd het een tijdje minder, maar nu heeft ze de draad weer opgepakt.'

Foto: Stijn Ghijsen

Verrast

Anita's maatschappelijke betrokkenheid blijkt niet alleen uit haar tv-programma's, maar ook uit het feit dat ze zich als ambassadeur inzet voor Reuma Nederland, de Stichting Hulphond Nederland en de Stichting Lezen & Schrijven. 'Toen die laatste instantie mij benaderde, was ik verrast door de grootte van het probleem. Het getal van tweeënhalf miljoen laaggeletterden in Nederland is toch schokkend, zeker als je ziet wat de impact ervan is. Het feit dat je onvoldoende kunt lezen en schrijven heeft invloed op alle terreinen van iemands leven. Dat realiseerde ik mij aanvankelijk niet, en heel veel mensen beseffen dat nog steeds niet. Die bewustwording is zo belangrijk. Kijk bijvoorbeeld naar de politieke campagnes in de aanloop naar de verkiezingen. Er werd met geen woord gerept over het feit dat tweeënhalf miljoen mensen in ons land niet goed mee kunnen komen, terwijl het op termijn op tal van terreinen enorm veel zou schelen als deze mensen wel lees- en schrijfvaardig zouden zijn.'

Hoe verklaart ze die blinde vlek in ons bewustzijn? 'Daarin speelt het element schaamte ongetwijfeld een rol. Mensen komen er niet makkelijk voor uit dat ze moeite hebben met tekst. Daarom is het fijn dat Frans Bauer en Loes Luca daar op de televisie nu allebei aandacht aan besteden. De afgelopen jaren heb ik met veel mensen gesproken die laaggeletterd zijn. Als je hun verhalen hoort, dan gaat het altijd over schaamte, en niet weten hoe je dat moet communiceren. Mensen voelen zich alleen, weten niet dat er routes zijn naar oplossingen. Ze weten niet dat er Taalhuizen en Taalmaatjes zijn waar je gratis gebruik van kunt maken.'

Olifant

'Mensen die laaggeletterd zijn weten dat goed te verdoezelen. De meesten hebben een geheugen als een olifant. Daardoor blijft het lang onder de oppervlakte. Vaak weten zelfs hun naaste vrienden het niet. Niet zo lang gelegen kwam ik in contact met een jonge vrouw die een scriptie ging schrijven over het sociale domein. Zij deed onderzoek naar mensen die afhaken, te laat op afspraken komen of dingen anderszins niet op orde hebben. Wat bleek? Laaggeletterdheid speelt daarin niet zelden een grote rol. In dit verband denk ik ook aan brieven van de overheid. Ik moet sommige zinnen al drie keer overlezen voordat ik snap wat ze van me willen. Hoe moet dat dan zijn voor iemand die minder taalvaardig is?

Niet goed kunnen lezen en schrijven betekent dat je een bepaald percentage van een tekst niet meekrijgt. Je moet minimaal negentig procent van de woorden kennen wil je een tekst kunnen begrijpen, en meestal zijn de woorden die iemand niet kent juist de woorden die ertoe doen. Naast de woordkeuze is ook de lay-out van een tekst belangrijk. De kleur van de drukinkt op het papier als het gaat om het contrast. De manier waarop je iets kadert. Afbeeldingen, de kopregels, de alinea's, de regelafstand, alles speelt een rol als je een tekst begrijpelijker wilt maken. Als ik op zaterdag de *NRC* opensla, zie ik hele lappen tekst. Ik begin er wel aan, maar voor iemand die minder leeservaring heeft, is het niet te doen. Die denkt algauw: laat maar zitten.

Sommigen denken dat het probleem vooral bestaat onder im-

migranten, maar dat is niet het geval. Allochtonen, autochtonen, mannen, vrouwen, rijk, arm, het komt bij iedereen voor. Zelfs bij oud én jong. Hoe kan dat nou, denk ik dan, in een land als Nederland met een onderwijsplicht waar goed op gestuurd wordt? Hoe kunnen er hier zo veel kinderen buiten de boot vallen? Dat is toch een diskwalificatie van ons onderwijsstelsel? De laatste decennia zijn scholen heel erg bezig met leuke projecten, terwijl ik denk: richt je nou eindelijk weer eens op de essentiële basiskennis en basisvaardigheden, zoals lezen, schrijven, rekenen. Alleen is het niet hip als je daarvoor pleit. Waarbij ik meteen zeg dat ik het hele probleem niet over de schutting van de school wil kieperen. Ook de ouders moet je hierop aanspreken.'

Erfelijk

'Laaggeletterdheid is ook erfelijk. Als je ouders laaggeletterd zijn, is de kans groot dat jij het eveneens bent. Denk bijvoorbeeld aan het feit dat kinderen die worden voorgelezen een veel grotere woordenschat opbouwen dan kinderen bij wie dat niet gebeurt. Waar het eerste kind een vliegende start maakt, begint het tweede kind al met een achterstand aan de school.'

Kansloos

'De maatschappelijke gevolgen van laaggeletterdheid zijn groot. Het leidt tot financiële problematiek, gezondheidsproblemen, slechter betaalde banen, minder carrièrekansen. Een stapeling van effecten met enorme impact. Laaggeletterdheid uit zich ook in een tekort aan digitale vaardigheden. In deze maatschappij ben je zonder DigiD kansloos. Voor mijn 88-jarige schoonmoeder behartig ik de medische zaken. Ik kan inmiddels inloggen op haar DigiD, vanwege het contact met de artsen die haar behandelen, maar voordat ik dat uitgevogeld had, was ik wel even bezig. Steeds meer diensten, ook van de overheid, worden uitsluitend nog digitaal aangeboden. Voor menigeen gaat die ontwikkeling veel te snel.'

Welke rol ziet Anita in dit geheel voor de bibliotheek weggelegd? 'De bibliotheek onderneemt van alles om het probleem te tackelen, en dat juich ik uiteraard van harte toe, maar de hamvraag luidt: hoe bereik je deze doelgroep? Laaggeletterden komen uit zichzelf niet naar de bibliotheek. Dus zul je eropuit moeten. Misschien is het een idee om op straat te gaan flyeren. Waar ontmoet je deze mensen? Op de markt? In een buurthuis? Misschien moet je ook folders neerleggen in ziekenhuizen en sportkantines. En, wat heel belangrijk is: dit probleem is zo breed en diepgeworteld in de samenleving dat alleen samenwerking tussen de verschillende op dit gebied actieve instanties kans van slagen heeft.

Tegenwoordig heeft de bibliotheek een heel andere functie dan vroeger. Ging het in mijn jeugd vrijwel alleen om lezen, nu is de bibliotheek een multifunctionele instelling die niet enkel op cultureel-educatief vlak actief is, maar ook op sociaal-maatschappelijk gebied allerlei diensten aanbiedt. Er worden diverse schrijfcursussen gegeven. Er zijn Taalhuizen. De bibliotheek van vandaag de dag is een kenniscentrum en ontmoetingsplek ineen. Een voorziening die mensen met vragen die zij zelf niet kan beantwoorden doorverwijst naar het juiste loket. Dit klinkt misschien alsof ik zelf dagelijks in een bibliotheek te vinden ben, maar dat is niet het geval. Ik verkeer in de bevoorrechte omstandigheid dat ik het zelf niet nodig heb. Ik weet waar ik mijn loketten moet vinden. En als ik een boek wil lezen, koop ik het, mede omdat ik er daarna geen afscheid van wil nemen. Uit oogpunt van duurzaamheid wellicht geen verstandige keuze, maar tegelijkertijd denk ik: mensen geen boeken meer zouden kopen, wat gebeurt er dan met de auteurs, uitgeverijen en boekhandels?

Doordat de bibliotheek zichzelf opnieuw aan het uitvinden is, moet de bibliothecaris van nu over heel andere vaardigheden beschikken dan vroeger. De introverte functionaris van vroeger moet nu mensen aanspreken – wat kan ik voor u doen? – de deur uitgaan en constant de voelhorens uit hebben staan. Hoe kan ik signaleren wie mijn hulp nodig heeft? Hoe kan ik hem of haar in de gewenste richting sturen? In de hoop dat ik iemand net dat zetje geef dat hij of zij nodig heeft. Dat is toch de dankbaarste taak die je kunt hebben?'

Schiettent

'Er zijn zo veel oorzaken van laaggeletterdheid. Vaak gepest zijn op school, waardoor je niet bij machte was om dingen te volgen of afhaakte. Iemand die regelmatig ziek was. Ik hoorde het verhaal van een vrouw met vijf broers en zussen. Zij was het zesde kind en werd door haar moeder vaak thuisgehouden omdat die dat gezellig vond. Een andere vrouw vertelde me dat ze op haar dertiende van school ging, maar wel in haar eentje de schiettent op de kermis beheerde. Ik wil er maar mee zeggen dat mensen het zichzelf niet kwalijk moeten nemen en al helemaal niet moeten denken dat ze dom zijn.

Ik werk nu ruim drie jaar voor de Stichting Lezen & Schrijven, en als die tijd mij iets heeft geleerd, is het wel dat het geen domme mensen zijn. Dat gevoel hebben laaggeletterden zelf vaak wel, maar ten onrechte. Ze hebben de vaardigheid om te lezen en schrijven niet ontwikkeld, maar dat is iets anders dan dom zijn. Dan kom ik weer op het voorbeeld van het meisje dat op haar dertiende een schiettent beheerde, en dat probleemloos deed, zonder dat ze goed had leren lezen en schrijven. Maar tellen en rekenen kon ze als de beste. Ik ken ook het verhaal van een vrouw die een hele hbo-opleiding heeft gedaan zonder dat ze studieboeken kon lezen. Die liet ze inspreken. Wat heb je dan een doorzettingsvermogen. Of die internationale vrachtwagenchauffeur. Hij telde de lantarenpalen om te weten wanneer hij moest afslaan. Bij dat huis, bij die brug … Dan heb je toch een dijk van een geheugen?

Wat ik altijd weer hoor als mensen later die achterstand wegwerken, is dat ze zelfrespect kregen. Toen ik dat de eerste keer hoorde, dacht ik: wow! Dat iets "vanzelfsprekends" als goed kunnen lezen en schrijven zo veel betekent voor je eigenwaarde. Mensen die zich altijd buitenstaander gevoeld hebben doen ineens weer mee in de maatschappij. Hoe gaaf is dat?'

De eerste zwarte promovendus van Nederland

De dissertatie van Jacobus Capitein

Dissertaties (proefschriften) uit de achttiende eeuw behoren meestal niet tot de meest aantrekkelijke voortbrengselen van de boekdrukkunst. Het was goedkoop, dun drukwerk in een kleine oplage, dat zijn actuele waarde al snel verloor. Maar er zijn uitzonderingen. Ontdek het bijzondere verhaal van kindslaaf Jacobus Capitein en zijn al net zo bijzondere dissertatie.

TEKST: JAN BOS, OUD-MEDEWERKER VAN DE KB • ILLUSTRATIES: BEELDSTUDIO KB

Op 10 maart 1742 verdedigde Jacobus Elisa Joannes Capitein in Leiden zijn *Dissertatio politico-theologica de servitute, libertati christianae non contraria*. Promotor was hoogleraar theologie Joannes van den Honert en de dissertatie werd gedrukt door academiedrukker Samuel Luchtmans. Het boekje telde 44 bladzijden. Tot zover niets bijzonders. Maar al vrij ongebruikelijk is het dat de titelpagina is voorzien van een flinke kopergravure en dat daar tegenover in dichtvorm een 'Uitlegging van de tytelplaat' is geplaatst. Nog veel ongewoner is het dat er van deze dissertatie vrijwel onmiddellijk een Nederlandse vertaling verscheen, met extra lofdichten, die binnen een jaar minstens vier maal herdrukt werd. Het onderwerp was dan ook geen doorsnee academische kwestie en de promovendus was geen doorsneestudent.
De vertaling heette *Staatkundig-godgeleerd onderzoekschrift over de slaverny, als niet strydig tegen de christelyke vryheid*. En achter de naam van de 'schryver en verdediger' Jacobus Capitein staat 'een Moor uyt Africa'. Aan de Leidse universiteit verdedigde dus een zwarte student uit Afrika de stelling dat slavernij niet strijdig is met het christendom! Hoe kwam Jacobus Capitein in Leiden terecht? Hoe kwam hij tot deze stelling? Hoe waren de reacties? En hoe is het met hem afgelopen?

Eenling en bezienswaardigheid

Over het levensverhaal van Capitein zijn verschillende biografieën en een roman geschreven. Hijzelf nam in zijn *Dissertatio* ook al een beknopte schets van zijn leven tot dusver op. In 1725 werd hij als jochie van een jaar of zeven, acht aan de Afrikaanse westkust gekocht door de Nederlandse slavenhandelaar Arnold Steenhart, die hem overdeed aan zijn vriend Jacob van Gogh, een koopman die handel dreef voor de West-Indische Compagnie. Het was Van Gogh die het jongetje de naam Capitein gaf; zijn echte naam is nooit achterhaald. In 1728 voer Van Gogh terug naar Nederland, nam Capitein mee en vestigde zich in Den Haag. De jongen leerde Nederlands, doorliep de Latijnse school en werd op 8 juli 1735 in de Haagse Kloosterkerk gedoopt. In 1737 werd hij ingeschreven als theologiestudent in Leiden. Hoewel er eerder incidenteel zwarte mensen naar Nederland gebracht waren, moet Jacobus Capitein in zijn jeugd toch een absolute eenling en een bezienswaardigheid geweest zijn. Het is zeker dat hij de eerste Afrikaan was die hier gedoopt werd, de eerste die hier studeerde en promoveerde, en vervolgens werd hij ook de eerste Afrikaanse predikant in Afrika.

Waarom Capitein slavernij aanvaardbaar achtte

Slavernij en slavenhandel waren niet onomstreden in de zeventiende en achttiende eeuw, maar over het algemeen werden ze zowel vanuit juridisch als vanuit theologisch oogpunt (en natuurlijk ook vanuit economisch oogpunt) aanvaardbaar geacht. De vraag was niet zozeer of men in de kolonies slaven mocht houden en verhandelen, maar meer hoe ze te behandelen, of ze in aanmerking kwamen om bekeerd te worden en of bekeerde slaven in vrijheid zouden moeten worden gesteld. Jacobus Capitein gaf in zijn *Dissertatio* vooral historische en bijbelse argumenten waarom slavernij acceptabel zou zijn. In de eerste plaats was slavernij een oud en wijd verspreid verschijnsel, dat ook al bij de oude Grieken, Romeinen en Hebreeën voorkwam. In het Oude Testament vinden we de oorsprong. Noach vervloekte zijn zoon Cham toen die zich vrolijk gemaakt had over zijn vaders onverhoedse naaktheid: 'Een knecht der knechten zij hij [voor] zijn broederen!' (Genesis 9:25). Cham werd beschouwd als de stamvader van de Afrikaanse volkeren. Ook in het Nieuwe Testament las Capitein bewijzen voor het toestaan van slavernij. Zo had de apostel Paulus een bekeerde slaaf teruggezonden naar zijn meester (Brief van Paulus aan Filemon).
Lijfelijke slavernij kon dus samengaan met geestelijke bevrijding uit heidendom en onwetendheid. Bekering van slaven tot het christendom ('Christelijke vrijheid') is een goede zaak, aldus Capitein. Maar bekering op zich was geen reden om die slaven vrij te laten. Wel om ze christelijk te behandelen. Hijzelf wilde zo snel mogelijk terug naar Afrika om daar dat bekeren in de praktijk te brengen.

Reacties op Capitein

De schyn bedriegt: waarom? dit zwart doch zeedig weezen,
Bekleet de blanke ziel van d'Africaansche Moor,
Een Christen! Heilgezant! die tot Gods eeuw'ge gloor,
Zyn wonderen vertoont, uit duizend' uitgeleezen.

Zo luidt het eerste couplet van het gedicht dat Brandyn Ryser, een studievriend van Capitein, schreef ter begeleiding van diens portret dat gemaakt werd ter gelegenheid van zijn benoeming tot predikant op Fort St George te Elmina in het huidige Ghana. De regels zeggen veel over de algemene houding ten opzichte van Capitein: onder een zwarte huid gaat een fatsoenlijke blanke ziel schuil, de ziel van een Christen, van een opgeleide zendeling (heilgezant) zelfs! Het is er maar één uit duizenden, maar laat je niet door de schijn bedriegen: hij is zoals wij!

Terug naar Afrika: in de steek gelaten en ontheemd

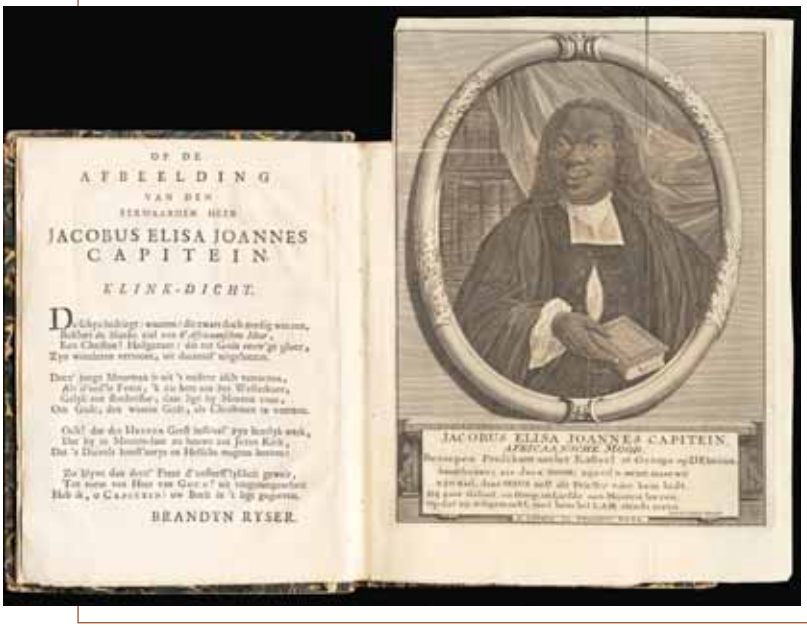
Dat was natuurlijk niet zo. Jacobus Capitein kwam vol goede moed aan in Elmina, het centrum van de Nederlandse slavenhandel. Hij begon er met zondagse preekdiensten, gaf catechisatie en stichtte een schooltje. Hij vertaalde het Onze Vader en andere christelijke standaardteksten in 'de Negersche spraak, zo als die gebruikelyk is van Abrowarie tot Apam', en liet die in Leiden drukken.
Maar wie zat daarop te wachten? Zijn voorgangers hadden het al moeilijk tussen de ruwe slavenhandelaren, kooplieden en fortbewakers die niet geïnteresseerd waren in lange preken en zedelijke praatjes. Voor een zwarte predikant hadden ze nog minder ontzag, maar voor de lokale bevolking was hij evenzeer een vreemde. De kinderen speelden liever buiten dan dat ze naar zijn ABC-lessen kwamen. Hij mocht van de Amsterdamse classis niet trouwen met een Afrikaans meisje omdat ze geen christen was. Maar hij kon haar niet opleiden tot het doopsel omdat het niet toegestaan was om haar alleen les te geven. Jacobus Capitein voelde zich in de steek gelaten en ontheemd. Zijn enthousiasme taande al snel, zo blijkt uit zijn brieven. Binnen vijf jaar overleed hij, onder onduidelijke omstandigheden. In Elmina liet hij niets na, in de KB een paar geschriften die een opmerkelijke inkijk geven in het Nederlandse slavernijverleden.

Naschrift

Dit artikel is ook opgenomen in De Canon van Nederland in de KB: verkorte link: tinyurl.com/ykd8jvt8

Verder lezen

- A. Eekhof, *De negerpredikant Jacobus Elisa Joannes Capitein 1717-1747*. 's-Gravenhage 1917.
- David Nii Anum Kpobi, *Mission in chains. The life, theology and ministry of the ex-slave Jacobus E.J. Capitein (1717-1747) with a translation of his major publications*. Zoetermeer 1993. (Proefschrift Utrecht).
- H. van der Zee, *'s Heeren slaaf. Het dramatische leven van Jacobus Capitein*. Amsterdam 2000.
- G. Kuijer, *De redder van Afrika. Roman*. Amsterdam 1989.
- J. de Heer, *Een ontmoedigde negerdominee*. Ref. Dagblad 1-8-1997. Via de verkorte link: tinyurl.com/4xnpc9u7
- Jacobus Elisa Joannes Capitein, *Dissertatio politico-theologica de servitute, libertati christianae non contraria*. Leiden 1742. Via de verkorte link: tinyurl.com/ycynu22v
- Jacobus Elisa Joannes Capitein, *Staatkundig-godgeleerd onderzoekschrift over de slaverny, als niet strydig tegen de christelyke vryheid* . Vert. H. de Wilhem. Leiden/Amsterdam 1742. Via de verkorte link: tinyurl.com/529wte8z
- Jacobus Elisa Joannes Capitein, *Vertaaling van het Onze Vader [...] uit de Nederduitsche taal, in de negersche spraak, zo als die gebruikelyk is van Abrowarie tot Apam*. Ed. H. de Wilhem. Leiden 1744. Via de verkorte link: tinyurl.com/muhetczm

Nieuwe Vlaams-Nederlandse leiding Muntpunt

‘Brussel is rauwer, maar ook heel spannend en dynamisch’

Roel van den Sigtenhorst (directeur Muntpunt) en Jurgen Waegeman (hoofdbibliothecaris).

Roel van den Sigtenhorst verliet in september de OBA in Amsterdam voor een nieuw avontuur als directeur van het Brusselse Muntpunt. Samen met de ook pas aangestelde hoofdbibliothecaris Jurgen Waegeman en zakelijk directeur Katrien Vande Walle vormt hij een maatschappelijk geëngageerd team dat zich met Muntpunt wil focussen op het verkleinen van kansenongelijkheid en de digitale kloof.

TEKST: ELSELIEN DIJKSTRA
FOTO'S: MAXINE LYNCH, VVBAD

Vergeleken met de metropool Brussel is Amsterdam een kalme stad, en het is voor Nederlanders vaak even wennen dat de meeste mensen er Frans spreken. Roel van den Sigtenhorst, die in september Roel Leemans opvolgde als directeur van Muntpunt, lijkt zich er nu al thuis te voelen. 'Het bevalt heel goed. Ik kwam al veel in België, want mijn lief is een Vlaamse. Maar Brussel is wel een andere stad dan Amsterdam. Een stukje rauwer, maar ook heel spannend en dynamisch, en enorm divers.'
De zichtbare sociale ongelijkheid in de metropool heeft veel indruk gemaakt op Roel van den Sigtenhorst. 'De ongelijkheid is er groter dan in Amsterdam, dat kun je op heel veel plekken zien. De hoeveelheid daklozen is enorm, geregistreerd maar ook ongeregistreerd. En de werkloosheid is heel hoog. Meer dan 25% van de jongeren is werkloos. Dat is in absolute aantallen een heel grote groep, want Brussel als geheel heeft een jonge bevolking. Dat zegt iets over hoe het gaat met de samenleving en wat de risico's zijn voor de cohesie en een breder gevoel van welzijn en saamhorigheid. Dat is zeker een opdracht voor Muntpunt.'

Toonaangevend

Muntpunt ontstond in 2013 door een fusie van de voormalige Hoofdstedelijke Bibliotheek Brussel (HOB) met de Vlaamse stichting Onthaal en Promotie Brussel (OPB). Sindsdien heeft de organisatie zich ontpopt tot een vooruitstrevende organisatie met een voorbeeldfunctie voor bibliotheken in Vlaanderen en Europa. Muntpunt speelt een voortrekkersrol bij de digitalisering van Vlaamse bibliotheken en kan inmiddels talloze Brusselse organisaties tot zijn partner rekenen. Zo huisvest Muntpunt onder meer de netwerkorganisatie Public Libraries 2030 die verbindingen legt tussen innovatieve bibliotheekpraktijken en die streeft naar het opbouwen van erkenning voor de bijdrage van de bibliotheeksector in EU-instellingen. Daarnaast is Muntpunt onderdeel van de Lighthouse Libraries, een netwerk van de toonaangevende bibliotheken van Europa.
Roel van den Sigtenhorst is blij met zijn nieuwe werkplek, vertelt hij. 'Het is een heel positieve, professionele organisatie, dus ik kwam in een gespreid bedje. Als ik vertel dat ik bij Muntpunt werk, krijg ik heel positieve reacties, ik merk dat het echt een voorbeeldrol heeft in de bibliotheeksector. Dat zegt wel iets over wat de organisatie al heeft bereikt.'

Taalkwestie

De grootste uitdaging voor Muntpunt ziet Roel van den Sigtenhorst op het gebied van kansenongelijkheid. Naast de genoemde groep daklozen en de werkloosheid onder jongeren, is er ook sprake van een grote digitale kloof en taalachterstand. 'Zo'n veertig procent van de inwoners heeft niet de basisvaardigheden om mee te kunnen komen in de samenleving. Dat is vrij fundamenteel, en dat vraagstuk wordt alleen maar groter als je daar niet snel iets aan doet. Ik denk dat wij als openbare plek, als huis van kennis en informatie en als bibliotheek, een belangrijke rol hebben om die ongelijkheid tegen te gaan door te focussen op groepen die niet helemaal meekomen. En ik ben ervan overtuigd dat we als we dat niet zouden doen, de cohesie, kwaliteit van leven en de verbinding onderling onder druk komen te staan.'
Taalverwerving speelt een cruciale rol in het bieden van kansen, stelt Roel van den Sigtenhorst, en hij is zich bewust van de gevoeligheid over de taalkwestie in Brussel. 'Een vrij groot deel van de Brusselse inwoners spreekt Frans of een andere taal, terwijl het beheersen van het Nederlands grotere kansen biedt. Veel mensen hebben dat ook wel door. Veel Franstalige ouders sturen hun kinderen naar een Nederlandstalige school toe, en ze proberen zelf ook het Nederlands beter te beheersen. Die beweging is wel gaande en de overheid zet stevig in op de ontwikkeling van een Nederlands taalaanbod. In Amsterdam is het taalvraagstuk anders, daar heeft het minder historische lading. We bieden hier geen meertalig aanbod aan, dat staat niet in onze opdracht. Maar het is wel onderdeel van onze dienstverlening dat we meedenken en een andere taal spreken als dat nodig is.'

Openheid

Naast de gevoeligheid rond de taalkwestie is ook de mentaliteit in Vlaanderen en Brussel heel anders dan de Nederlandse.
Net als veel andere Nederlanders die in België gaan wonen wist Roel van den Sigtenhorst niet dat Vlamingen soms een uitgesproken opvatting over Nederlanders hebben. Dankzij zijn Vlaamse vriendin kwam hij al langer vaak in België, en bleef een cultuurschok hem bespaart. 'Maar ik was me nog niet zo bewust van het stereotype beeld van de Nederlanders. Nederlanders worden in Vlaanderen vaker gezien als zeer direct, soms te open of te bot. Daar kom ik nu vooral in gesprekken achter, maar niet zozeer in de praktijk.'
Omgekeerd bestaat er bij Nederlanders die in België wonen het imago van de gesloten Belgen waar het soms moeilijk is om zaken mee te doen omdat ze niet altijd het achterste van hun tong laten zien. Roel van den Sigtenhorst nuanceert dat beeld. 'Ik denk wel dat een cultuur met de tijd mee verandert. Ik denk dat de nieuwe generatie Belgen en Vlamingen, zoals we dat wereldwijd eigenlijk wel zien, behoefte heeft aan een grote mate van openheid. Ik denk ook dat dat niet losstaat van digitale ontwikkelingen. Ik probeer een open cultuur te creëren waarin het vanzelfsprekend is dat mensen dingen kunnen delen met elkaar.'

Wat resoneert

Digitalisering en openheid zijn ook meteen woorden die goed

aansluiten bij de rol die Roel van den Sigtenhorst ziet weggelegd voor Muntpunt en de bibliotheek in het algemeen. Hij ziet een verschuiving van een specialistische rol van de bibliotheek, als een inhoudelijke expert, naar een platformfunctie. 'De vorige rol van bibliotheken, de afgelopen honderd jaar, was een specialistisch proces waarin de bibliotheek zelf cureert wat relevante media zouden moeten zijn en die dat overbrengt naar de samenleving. In de komende jaren gaan we steeds meer toewerken naar een platformrol waarbij wij zowel de vraagstukken signaleren als de relevante kennis organiseren die uit die samenleving komt en die niet alleen maar in onze organisatie zit. Ik denk dat wij expert moeten worden in het signaleren van maatschappelijke vraagstukken, en daar de juiste kennis omheen moeten organiseren, maar we moeten niet pretenderen zelf die kennis altijd in huis te hebben.'
Ook wat betreft beleid op het gebied van taal en leesontwikkeling ziet Roel van den Sigtenhorst mogelijkheden voor die benadering. Als voorbeeld noemt hij The Book Club. Uitgangspunt van deze unieke boekenclub is dat je het boek niet gelezen hoeft te hebben. In Muntpunt wordt The Book Club geleid door de filosoof Kritikos Pandelis Mwansa. 'Hij is een heel inspirerende figuur voor jongeren en hij is er heel goed in om verbinding te maken, waardoor jongeren grote thema's durven te bespreken. Wat ik het mooie daaraan vindt is dat hij eerst de relatie en de verbinding aangaat, om dan pas bij de literatuur uit te komen, in plaats van het boek centraal te stellen. Het plezier rond taal staat voorop. Door eerst interesse te tonen en te investeren in de relatie ontdek je wat resoneert. Zo komen nieuwe generaties ook achter de tijdloze waarde van klassiekers.'

Verkenning

Naast het bereiken van kansengroepen is digitalisering een

speerpunt van Muntpunt. Roel van den Sigtenhorst vertelt dat Muntpunt het aanbod op het gebied van AI wil vergroten vanwege de razendsnelle ontwikkelingen op dat gebied. Hij verwacht dat de impact daarvan op de middenklasse zeer groot zal zijn. Daarom wil hij The Grid, een grote experimenteerruimte op de bovenste verdieping van Muntpunt waar mensen hun eigen verhaal kunnen vertellen met behulp van digitale media, de komende vijf tot tien jaar fors uitbreiden.
Een van de vele partners waar Muntpunt mee samenwerkt is FARI, een onafhankelijk Brussels instituut dat onderzoekt hoe AI kan worden ingezet voor het algemeen belang. Roel van den Sigtenhorst: 'De snelheid waarmee de ontwikkeling van AI nu gaat is ongelooflijk. We zijn nu bezig met een strategische verkenning. Voor het publiek bieden we nu wel incidenteel wat aan, maar we zoeken nog naar een meerjarige lijn om dit in ons aanbod te integreren. Maar eerst moeten we zelf voldoende basiskennis hebben.'

Impact

Roel van den Sigtenhorst ziet op het gebied van digitalisering een noodzaak voor meer samenwerking. 'De uitdagingen van deze tijd zijn te groot om alleen op te pakken. Bibliotheken kunnen verder komen door onderling samen te werken, door goede voorbeelden en ervaringen met projecten te delen. Zoals dat ook in Nederland is gedaan met de oprichting van de IDO's (informatiepunten van de digitale overheid, red.). Ik merk wel dat er in Vlaanderen een behoefte bestaat aan een meer gedeelde visie op verschillende beleidsniveaus.'
Roels nieuwe collega, hoofdbibliothecaris Jurgen Waegeman, die Leen Lekens heeft opgevolgd, ziet ook een nieuwe rol weggelegd voor de moderne bibliotheek. 'Ook wij gaan zogezegd "van collectie naar connectie", vertelt hij. 'Dat betekent niet dat we minder collecties gaan aanbieden, maar wel dat we speerpunten maken van accentcollecties met grootstedelijke thema's. De grote bulk van het collectiewerk willen we maximaal automatiseren, zodat we ruimte vrijmaken om ons meer te richten op het bereiken van gemeenschappen en onze maatschappelijke impact vergroten. We willen bijvoorbeeld meer experimenteren met curatorschap door het publiek en met ambassadeurs. Daarvoor moeten we de weg van het boek zo efficiënt mogelijk inrichten.'

City of stories

Als voorbeeld van de nieuwe platformrol van Muntpunt noemt Jurgen Waegeman de programmering van literaire activiteiten. 'Vroeger zouden we zelf literaire avonden organiseren, maar er zijn genoeg andere Brusselse literaire organisaties en collectieven die we daarvoor in huis kunnen halen, zoals Passa Porta en deBuren. Onze kracht is om literaire activiteiten laagdrempeliger te maken door samen te werken met lokale verenigingen, jeugdorganisaties of scholen. Wij bieden de ruimte en het netwerk, en kunnen zo samen met partners trajecten organiseren.'
Een voorbeeld daarvan is Brussels City of stories, waarbij Muntpunt samenwerkt met theaterhuis Le 140 en Passa Porta. 'Via maatschappelijke organisaties, zoals scholen, seniorenverenigingen, een culturele vereniging voor nieuwkomers en een psychiatrische instelling, zijn honderd Brusselaars geselecteerd en aan elkaar gekoppeld om brieven naar elkaar schrijven', vertelt Jurgen Waegeman. 'Tekstfragmenten daarvan zullen op mooi vormgegeven posters op verschillende plekken in de stad worden gepresenteerd, en in Muntpunt komt een expositie. Voor de invulling daarvan zorgen de partners samen', zegt Jurgen Waegeman, 'Het is veel samen nadenken. In die richting gaan we meer ontwikkelen. Het is een goede manier om kansengroepen te bereiken die we zo hopelijk doen terugkomen naar de bib.'

Delen

Jurgen Waegeman werkt al tien jaar bij Muntpunt, hij startte als projectleider partnerwerking en werd later teamstrateeg bij het 'team ontdekking' van Muntpunt, een multidisciplinair team gericht op leesbevordering en maatschappelijke oriëntatie.
In zijn functie als hoofdbibliothecaris wil hij 'meer naar buiten kijken, meer professionaliseren en meer inzetten op het netwerken, zoals met het Brusselse bibliotheeknetwerk'. Als voorbeeld noemt hij de Lighthouse Libraries, het Europese netwerk waarin bibliotheken goede praktijkvoorbeelden met elkaar kunnen delen. 'Op het gebied van publieke dialogen en democratie zijn het Deense Aarhus en Lissabon bijvoorbeeld al heel ver.'
Muntpunt doet in dat kader mee met The Europe Challenge en is een van de 55 Europese bibliotheken die subsidie ontvangen via deze Europese organisatie. Deelnemende bibliotheken ontwikkelen lokale trajecten gericht op de behoeften binnen hun gemeenschappen. Door die trajecten te delen kunnen andere bibliotheken in Europa daar ook wat aan hebben. Muntpunt ontwikkelt met die subsidie samen met de Ambrassade het traject The Elections Experience Trail, vertelt Jurgen Waegeman. 'We willen een ervaringsparcours uitrollen waarin achttienjarigen alles leren over de basisprincipes van de democratie zoals stemmen en debatteren.'

Verbinding

In tijden van steeds groter wordende polarisering is ook het bewaken van de democratie een taak waar Muntpunt aandacht aan besteedt. Zo is er de verdeeldheid over de situatie in Gaza, die veel mensen in Brussel bezighoudt.
Roel van den Sigtenhorst: 'Brussel is een stad met een grote diverse gemeenschap. Er wonen veel mensen met Sahelroots, maar er is ook een grote Joodse gemeenschap. Onze rol als Muntpunt is om zo veel mogelijk informatie over de kwestie te laten zien via onze media en themastands, en we hebben ook de Gazamonologen georganiseerd waarbij we kinderen verslag lieten doen van hun leven in Gaza. We wilden zo die kinderen een stem geven. We zoeken vooral naar vormen van verbinding, niet naar geopolitieke duiding of een debat. We voelen ons wel verantwoordelijk om hier mee bezig te zijn, maar het is gevoelige thematiek en de vraag is nog in welke vorm we hieraan een vervolg gaan geven.'

Clinton Feurich, directeur Bedrijfsvoering en Services Cpunt

‘Ik ben trots op het pad dat ik heb afgelegd’

De in Suriname geboren Clinton Feurich groeide op zonder bezoekjes aan de bibliotheek. Dankzij een telefoontje van een headhunter zit hij nu al 22 jaar bij de Bibliotheek Haarlemmermeer. De afgelopen jaren zette hij zijn schouders onder de fusie tot Cpunt, waaronder ook een kunstencentrum, theater en poppodium vallen.

TEKST: ANNE VAN DEN DOOL • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

Was je altijd al een lezer?
In het begin van mijn leven nog niet. Ik ben geboren en getogen in Suriname, in een omgeving waarin cultuur niet voorhanden was. De focus van mijn opvoeding lag vooral op hard studeren en sporten. We gingen dus niet naar theaters of de bibliotheek. De boeken die ik kreeg, waren van de school. Daar was alleen geen schoolbibliotheek waar ik verder kon lezen. Alles wat ik las had te maken met mijn ontwikkeling. Op die manier verzekerde ik mezelf van een goede toekomst, was het idee.

Hoe is je loopbaan verlopen?
Ik heb mijn universitaire studie gevolgd in Nederland, waarna ik in het bedrijfsleven terechtkwam. Mijn eerste baan was in Amsterdam bij het Slotervaartziekenhuis, waar ik verantwoordelijk was voor de debiteurenadministratie. Na een korte carrière in Nederland ben ik teruggegaan naar Suriname, met het idee dat ik daar het land wilde helpen opbouwen. Daar merkte ik toch dat ik vervreemd was geraakt van mijn geboorteland. Na vijf jaar besloten mijn vrouw en ik daarom om terug te gaan naar Nederland. Daar ging ik in Rotterdam als businessmanager aan de slag.

Hoe kwam je vervolgens bij de bibliotheek terecht?
Na een paar jaar in Rotterdam vroeg ik me af: is dit het nu? Ik haalde niet genoeg voldoening uit mijn werk. Precies op dat moment werd ik benaderd door een headhunter: hij was op zoek naar iemand die bij de Bibliotheek Haarlemmermeer de automatisering goed op gang wilde helpen. De bibliotheek moest projectmatiger en resultaatgerichter gaan werken, en daar kon technologie goed bij helpen, was het idee. Veel van wat we nu normaal vinden stond toen, ruim twintig jaar geleden, nog in de kinderschoenen. Het chippen van boeken was bijvoorbeeld nog maar net begonnen.
Het verder brengen van de bibliotheek middels technologie leek me een mooie klus. Dat ga ik een jaar of vijf jaar doen, dacht ik. Het leven liep uiteindelijk anders: inmiddels zijn we 22 jaar verder. In die jaren heb ik ook gemerkt hoezeer ik de bibliotheek in mijn eerdere jaren heb gemist, naast zaken als muziekonderwijs en theaterbezoeken.
In die 22 jaar hebben we als organisatie veel mooie ontwikkelingen doorgemaakt. Ik heb als een van de eerste bibliotheken in Nederland een marketingmedewerker aangesteld. Ook waren we voorlopers in het gebruik van innamerobots – alles met het idee dat we efficiënter konden werken.

Het bleek niet het enige project waarin je je tanden mocht zetten.
Vanaf 2015 mocht ik aan de slag met de fusie die al een tijdje ophanden was. Toen ik hier binnenkwam, was de bibliotheek nog zelfstandig. Nu maken we deel uit van een multifunctionele organisatie, met een theater, een kunstencentrum, een bibliotheek en een poppodium. Daardoor kom ik nu in aanraking met het complete palet aan cultuur dat ik in mijn jonge jaren heb gemist. Zo’n fusie zorgt voor een hoop veranderingen. We gingen het traject met meerdere bestuurders aan; nu zijn we nog met één algemeen directeur, één inhoudelijk directeur en één zakelijk directeur – dat ben ik. Verder hebben we één naam en één Raad van Toezicht, en werken we met organisatiebrede afdelingen, zoals Programmering, Educatie, Vrije Tijd en Kennis & Ontwikkeling. Ook delen we de stafafdelingen en ondersteuning, zoals ICT, marketing en HR.
Deze fusie liep voor ons gelijk op met de ontwikkeling richting de maatschappelijk-educatieve bibliotheek. Het is mooi dat we daarin, met dank aan deze fusie, zo’n brede invulling kunnen geven. Na onze voorleesmomenten wordt er bijvoorbeeld ook

Foto: Cpunt

Clinton Feurich: 'Ik probeer gezamenlijke verantwoordelijkheid te creëren, ook om onze kwaliteit te behouden in tijden van bezuinigingen.'

gezongen, begeleid door een muziekdocent van het kunstencentrum; ook dat is goed voor de taalontwikkeling.

Wat betekent deze fusie voor jouw taken?
Strikt gezien ben ik nu geen bibliotheekdirecteur, maar directeur Bedrijfsvoering & Services. Ik ben verantwoordelijk voor publieke dienstverlening in de vestigingen, klantenservice, horeca & verhuur, ICT, facilitaire dienst en productie & techniek. Het grootste deel van deze taken heeft niet alleen met de bibliotheek te maken, maar ook met het theater, het kunstencentrum en het poppodium. Andere bibliotheektaken vallen onder een andere directeur.
Dit traject heeft veel van mijn tijd in beslag genomen, waardoor ik delen van de aansturing van de bibliotheek moest overdragen aan collega's. Wel vertegenwoordig ik nog steeds de bibliotheek in het veld.

Hoe bevalt de samenwerking tot nu toe?
We zijn nu ongeveer een jaar met elkaar onderweg. Voor ons gevoel staan we nog steeds aan het begin: teams moeten opnieuw vorm krijgen en collega's moeten aan elkaar wennen. De komende tijd kunnen we hopelijk echt de vruchten gaan plukken van de samenwerking.
Zo'n fusie past nog niet altijd binnen het beeld dat bij sommige organisaties van bibliotheken heerst. Denk bijvoorbeeld aan de Gegevenslevering Wsob van de KB, waarbij we moeten invullen hoeveel medewerkers we hebben of hoeveel bezoekers we ontvangen. Die cijfers kunnen wij alleen aanleveren over onze organisatie als geheel. Ook onze POI en de VOB richten zich, begrijpelijkerwijs, alleen op bibliotheken. Uitvindingen die binnen onze branche worden gedaan, zoals de mogelijkheid om met één account in te loggen, fysieke en digitale boeken te lenen en tickets voor activiteiten te boeken, worden eveneens ontwikkeld met stand-alonebibliotheken in het achterhoofd, terwijl wij met zo'n tool juist al onze bezoekers willen ontlasten. Om die ontwikkelingen ook geschikt te maken voor multifunctionele organisaties, laat ik graag op landelijk niveau van me horen.
Vanuit de branche wordt verwacht dat we samenwerken met onze bibliotheekcollega's, terwijl de gemeente juist wenst dat we de samenwerking opzoeken met partners in ons werkgebied. Die twee bewegingen leveren soms spanning op.

Is werken bij de bibliotheek anders dan in het bedrijfsleven? Wat is het verschil?
In het bedrijfsleven kun je alleen uitgeven wat je verdient. In een maatschappelijke organisaties heb je subsidies tot je beschikking, en daar moet je het meeste uit halen. Tijdens mijn eerdere functies had ik vooral oog voor winst; de bibliotheek is vooral bezig met de impact die we kunnen maken binnen de samenleving. Daar moeten we wel goed naar blijven kijken: we doen van alles, maar wat levert het nu precies op? De komende tijd gaan we nog meer aan de slag met impactmanagement. Dat betekent ook dat we keuzes moeten maken, waarbij we kiezen voor de dienstverlening die de grootste effecten sorteert. Wel luisteren we daarbij uiteraard goed naar de wensen van de inwoners van Haarlemmermeer en naar onze opdrachtgever, de gemeente: onze rol in het sociaal domein wordt bijvoorbeeld heel belangrijk gevonden. Daar staan echter niet altijd extra financiële middelen tegenover. Als we de impact van ons werk kunnen aantonen, biedt dat mooie handvatten voor het gesprek met de gemeente.

Hoe zou je je leiderschapsstijl typeren?
In het bedrijfsleven ligt de focus, ook voor de bestuurder, op winst: je krijgt te horen wat je moet bereiken en hoeveel geld je daarvoor beschikbaar hebt. Dat is heel anders dan leidinggeven aan een organisatie waarin de nadruk ligt op maatschappelijke impact. In mijn huidige functie werk ik met ontzettend enthousiaste en gemotiveerde medewerkers die vooral gericht zijn op hun eigen resultaat: de muziekdocent bijvoorbeeld wil leerlingen zo goed mogelijk blokfluit leren spelen, maar meer ook niet. Om het bredere plaatje te laten zien, zijn goede gesprekken nodig. Ik probeer gezamenlijke verantwoordelijkheid te creëren, ook om onze kwaliteit te behouden in tijden van bezuinigingen. Dat is geen top-downproces: je moet ervoor zorgen dat je mensen meekrijgt. Daarin ben ik nog steeds aan het leren: hierover zijn heel veel managementboeken geschreven, maar in de praktijk werkt het altijd anders.

Op welke prestatie ben je trots?
In Haarlemmermeer hebben we Studiebieb opgericht. Hier geven we bijlessen, huiswerkbegeleiding en examentraining. Dat doen we met onze eigen visie en onze eigen mensen: we huren niemand in. Daarover zijn we ook met de gemeente in gesprek gegaan: kunnen we hier geen subsidie voor krijgen? Daar bleek men toe bereid, ook omdat we zorgen voor gelijke kansen voor kinderen. Wie zich geen bijles kan veroorloven, heeft een achterstand.
Het plan voor deze nieuwe tak van onze organisatie is ontstaan vanuit mijn thuissituatie: mijn dochter had moeite met schoolopdrachten, maar wilde niet door haar ouders geholpen worden. Daardoor ontstond het idee om Studiebieb op te richten. We zijn een van de grootste opleidingsinstituten van Haarlemmermeer. Ook scholen zijn tevreden: ze verwijzen leerlingen graag naar ons door. Die samenwerking met scholen, maar ook met ouders en de gemeente, is ons erg dierbaar.
Verder hebben we een jaar of tien geleden besloten samen met de Bibliotheek Zuid-Kennemerland onze automatisering naar een volgend niveau te tillen. Daardoor besparen we flink op kosten, bijvoorbeeld in de inkoop, en op uren. Dit werkt voor beide partijen ontzettend goed. Ik ben trots dat ik zulke plannen kan bedenken, waarna collega's er voortvarend mee aan de slag gaan. De kwaliteit van alle specialisten samen bepaalt het resultaat.

Ben je meer een denker of een doener?
Ik ben meer een denker. Ik ben geneigd pas te beginnen met handelen als ik een complete businesscase heb opgesteld, inclusief een overzicht van alle risico's. Soms vind ik dat ik daar te extreem in ben, waardoor de ontwikkeling stagneert. Dat probeer

ik te veranderen, maar het zit diep. Ik ben dus erg blij met collega's die me aanmoedigen om in de actiestand te gaan.

Heb je hobby's?
Ik wandel graag. Ook vind ik het heerlijk om te padellen. Verder heb ik een huisje in Spanje waar ik regelmatig vertoef. In het resort is ook een padelbaan, waar ik graag op sta. Ik houd er ook van om naar de bioscoop te gaan: daar lukt het om helemaal op te gaan in een verhaal. Ik ben gek op waargebeurde verhalen: op feiten gebaseerde films zoals Oppenheimer kunnen mij zeker bekoren. Aan de andere kant kan ik ook enorm genieten van science fiction. De techniek die daarin wordt gebruikt is ongelooflijk. Ook de muziek vind ik prachtig. Mijn vrouw houdt juist weer meer van romantische films, en ik ga ook graag met haar mee.

Heb je ook nog tijd om te lezen?
Ik lees heel veel managementboeken, maar weinig fictieboeken. Dat vind ik zelf ook jammer: ik merk hoe ik me tijdens het lezen van een roman kan losmaken van mijn omgeving en in het verhaal kan duiken. Dat is dus zeker een goed voornemen voor 2024.

Wat je is je favoriete vakantiebestemming?
Ons vakantiehuisje in Spanje is de grote favoriet. Mijn vrouw vliegt niet graag, dus onze reizen beperken zich vooral tot Europa. Wel zoeken we graag de warmte op. In het verleden gingen we vaak naar Suriname; nu kiezen we vaker voor een cruise. Op die manier kun je in korte tijd veel verschillende plekken zien. In de avonduren ben je op zee, maar is er op de boot ontzettend veel te beleven, ook op cultureel gebied: van bioscopen tot theaters. 's Ochtends ga je na het ontbijt telkens weer een nieuwe stad in of een ander eiland op. Dat bevalt ontzettend goed.

Wat weten maar weinig mensen over jou?
Ik denk dat weinig mensen weten welk pad ik precies heb afgelegd om te komen waar ik nu ben: van mijn cultuurarme opvoeding tot bibliotheekdirecteur. Ook daar durf ik stiekem best een beetje trots op te zijn. Ik heb vooral vrienden die werken binnen de zakelijke dienstverlening; ik moedig hen altijd van harte aan om hun kennis ook eens in een maatschappelijke organisatie te gaan inzetten. Zelf haal ik daar al 22 jaar ontzettend veel voldoening uit.

Foto: uit de privécollectie van Clinton Feurich

Clinton Feurich tijdens een etentje met zijn gezin.

Van bibliotheekdirecteur naar logopedist (en hobbyboer)

‘In Frankrijk heb ik mijn draai gevonden’

Gedurende acht jaar gaf Dianne Weersink leiding aan de Bibliotheek Gelderland Zuid. In 2017 gooide ze het roer drastisch om, ze verruilde Nijmegen voor Frankrijk en bouwde daar een nieuw bestaan op.

TEKST EN FOTO’S: EIMER WIELDRAAIJER

‘Directeur-bestuurder van een openbare bibliotheek is een prachtige functie’, zegt Dianne Weersink in terugblik op haar tijd in Nijmegen en omstreken. ‘Mogen werken voor een culturele instelling die er voor iedereen is, dat blijft toch iets geweldigs? Je kunt iets betekenen voor de hele gemeenschap. Je mag samenwerken met andere culturele instellingen, met welzijnsorganisaties, met de gemeente. Echt super.’

Tegelijkertijd kreeg je te maken met forse bezuinigingen …
‘Toen ik begon, wilde ik de bibliotheek meer naar buiten gericht maken. Dat vergde andere competenties van medewerkers, en vervolgens kwamen die bezuinigingen erbij. Dat was verre van leuk. Een stevige opgave, niet in het minst omdat ik aan de slag moest met zowel externe als interne partijen. Dat heeft er flink in gehakt.’

Wat maakte het vooral zwaar?
‘De gedwongen ontslagen. Dat grijpt je echt aan.’

Ging je daarom op zoek naar een andere uitdaging?
‘Ik vond het bij de bibliotheek nog steeds heel leuk, maar na die moeilijke periode had ik iets van: het wordt tijd dat ik ga. Je probeert het zo goed mogelijk te doen, maar je kunt het nooit voor iedereen goed doen. Er was te veel gebeurd, ook veel dat weliswaar nodig was, maar ik wist: het is tijd voor mij om op te stappen.’

Je had kunnen kiezen voor een andere bibliotheek of een nieuwe sector in Nederland, maar je koos voor iets totaal anders …
‘Ik heb altijd gedacht: het lijkt me mooi om een keer te emigreren. Dat zat steeds in mijn hoofd. Het avontuur lonkt. Dat gevoel werd sterker nadat ik in 2015 op een beeldhouwcursus in de Franse regio Limousin was geweest. Die cursus werd gegeven door Nederlanders. Het is leuk om je leven zo te veranderen, zag ik. Nogmaals: de functie bij de bibliotheek heeft me veel gebracht, maar na die cursus in Frankrijk begon ik mij af te vragen: als je nog iets anders wilt in je leven, wat is er dan interessanter dan zo’n omslag maken?’

Het kwartje viel?
‘Precies. Ik realiseerde mij: ik wil niet een beetje veranderen, ik wil helemaal veranderen. Ik ga mijn leven 180 graden draaien. Die bewustwording heeft ook te maken met de schoonheid van de Limousin, een prachtige landbouwstreek tussen Bordeaux en Clermont-Ferrand. In dat gebied voelde ik mij vanaf het begin thuis.’

Een stap in het ongewisse. Je zei een goede baan op …
‘Mijn vader zei: “Zo jammer, waar begin je aan?” Diezelfde vader die altijd riep dat hij wilde emigreren, maar de stap nooit heeft gezet … Wat zeg je? Inderdaad: de appel valt niet ver van de boom.’

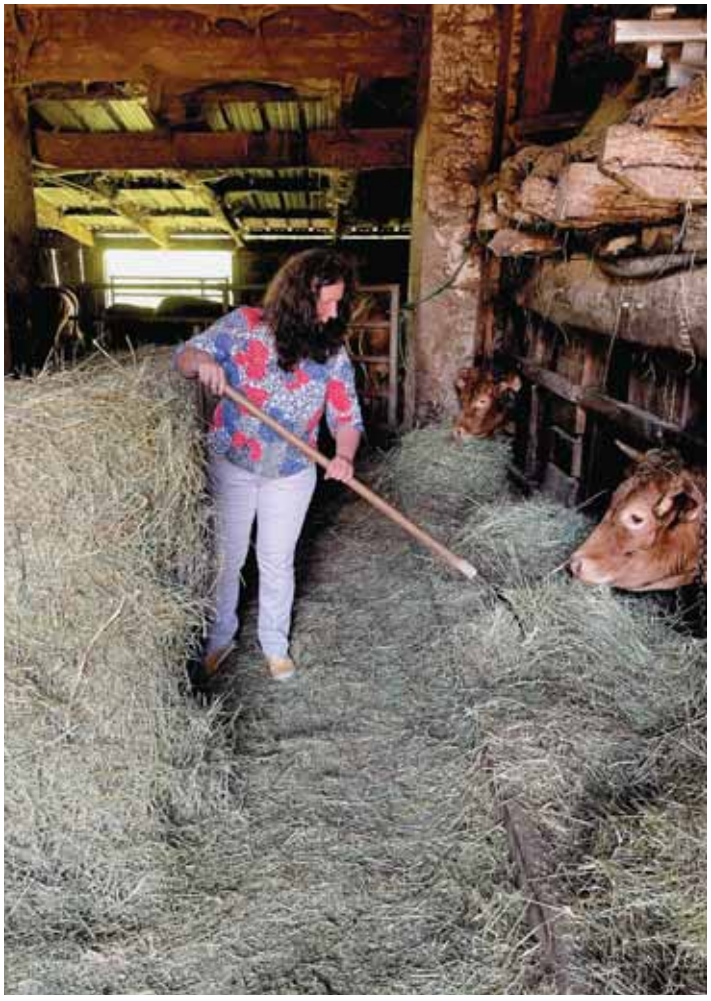
Had je een vastomlijnd idee wat je wilde gaan doen? Bijvoorbeeld een bed & breakfast beginnen, zoals veel Nederlanders die vertrekken?

‘Het tv-programma *Ik vertrek*, bedoel je? Nee, dat stond me niet voor ogen. Zoals gezegd, voelde ik mij direct thuis in de Limousin. De omgeving lijkt op die van mijn geboorteplaats Ootmarsum in Twente. Een heuvelachtig gebied met bronnen en prachtige natuur. Wat ik het liefst wilde, was werken met groepjes mensen of individuen. Ik heb twee diploma’s: logopedie en psychologie. Met die combi kan ik in Frankrijk mooi een eigen praktijk beginnen, dacht ik. Dat liep een beetje anders, want in Frankrijk mag je slechts met één diploma aan de slag. Ik wilde graag iets met de stem doen en om die reden koos ik voor de logopedie. Logopedisten zijn schaars in de Limousin, dus daar zag ik een kans om mijn carrièreswitch gestalte te geven.’

Sprak je goed Frans?
‘Nee, de taal moest ik nog grotendeels leren. Mijn niveau was A1/A2, dus bij lange na niet toereikend. Op de universiteit in Limoges ben ik Frans gaan studeren, en nu zit ik op niveau C1/C2. Aansluitend ben ik in 2020 een jaar lang stages gaan lopen. Heel leerzaam, al was het maar vanwege de heel andere Franse manier van administreren. Inmiddels had ik ook een huis gevonden waarnaast ik een gîte kon verhuren om wat inkomsten te genereren. Hoewel dat niet mijn droom was, heb ik drie jaar lang die vakantiewoning verhuurd. Ik ben ermee gestopt in 2021, toen ik als logopediste ging werken.’

Hoe loopt je praktijk nu?
‘Heel goed. Ik heb een lange wachtlijst, maar bovenal: ik vind dit werk zó leuk. Ik heb mijn eigen bedrijf en ik heb mijn vrijheid. Dat laatste heb ik altijd heel belangrijk gevonden. Ik werk met mensen en met taal. Lezen is daar een wezenlijk onderdeel van, in zoverre zet ik voort wat ik in de bibliotheek al deed. Ik begeleid kinderen bij hun taalontwikkeling, volwassenen met een stemprobleem, mensen met afasie et cetera. Door mijn praktijk heb ik veel mensen leren kennen. Je kunt gerust zeggen dat ik in Frankrijk mijn draai heb gevonden.’

Van tevoren stuurde je me enkele foto's. Op een daarvan zag ik je met een hooivork in actie. Is Dianne in haar vrije tijd als boerin in de weer?
(Lachend) 'Ik heb hier mijn grote liefde gevonden. De slagroom op de taart. Een boer die Limousin-koeien houdt. Af en toe help ik mee, iets wat ik hartstikke leuk vind. Die koeien gaan van weiland naar weiland, en dan help ik vaak mee om ze te verplaatsen. Of om ze hooi te geven, zoals je op de foto ziet. Trouwens, de agrarische wereld is mij niet echt vreemd, want mijn ouders zijn geboren op een boerderij.'

Ik hoor het al: we zien jou in Nederland niet meer terug …
'Ik denk het niet, nee. Wel ben ik nog twee keer langs geweest in de Bibliotheek Nijmegen, en volgend jaar ga ik er nog eens heen. Of ik in Frankrijk ook wel eens naar de bieb ga? Soms. Dan moet je denken aan van die oude biebjes waar alles nog draait om boeken uitlenen.'

Heb je baat bij de ervaringen die je opdeed in de bibliotheek? Komen die je in enigerlei vorm van pas in je huidige werk?
'Als je iets heel nieuws begint, moet je alles weer uitzoeken. Dat doe ik ook, daar ben ik niet bang voor. Ik ben gewend recht op mijn doel af te gaan, en dat heb ik hier ook gedaan, in een totaal andere functie in een heel ander land. Dat doorpakken zit kennelijk in mij. Van tevoren had ik een planning gemaakt, en met een jaar vertraging heb ik dat voornemen uitgevoerd. Wat je in Frankrijk wel leert, is veel geduld hebben. Dat had ik helemaal niet. Voor mij blijft dat een punt. Nederlanders willen snel ter zake komen, en dat gaat hier niet.'

Heb je een praktijk aan huis?
'Ik ben verder weg begonnen, maar nu heb ik mijn praktijk dicht in de buurt. Eerst op twaalf kilometer afstand, nu in de uitgebouwde schuur naast ons huis. Heerlijke ontdekking, echt een voorrecht.'

Heb je ook de bourgondiër in jezelf ontdekt?
(Lachend) 'Die had ik in Nijmegen al ontdekt. Wat dat betreft, ben ik niet veranderd. Waarin ik wel veranderd ben, is dat je niet zomaar alles kunt zeggen. Nederlanders zijn gewend alles eruit te flappen. Heel direct, onomwonden. Die open houding wordt in Frankrijk als zeer onbeschoft ervaren. Je merkt dat als je goed integreert in deze samenleving. In die zin ben ik wel een Française geworden. Ik ben nog steeds spontaner en opener dan de meeste Fransen. Ik blijf wie ik ben, maar ik pas me wel aan de Franse cultuur aan, in die zin dat ik het hart niet meer op de tong heb. Af en toe hoor ik Nederlandse toeristen dingen zeggen … Dan denk ik: dat kun je hier niet maken.'

Heb je een bepaald doel voor de komende jaren? Of heb je iets van: ik ga door met wat ik doe, ik pluk de dag?
'Dat laatste. Ik houd erg van veranderen, dat heb ik in mijn leven in diverse functies ook vaak gedaan, maar nu is de tijd aangebroken om wat ik hier doe te continueren en uit te bouwen. Het is even genoeg, zeker na de intensieve verbouwing van mijn praktijk. Ik ben gewoon blij met wat ik doe. Ik geniet van alles om mij heen.'

Bibliotheektoerisme

Op de laatste dag van het IFLA World Library and Information Congress in Rotterdam in augustus 2023 werden allerlei excursies georganiseerd, onder andere naar de OBA in Amsterdam, de Neude Bibliotheek in Utrecht en het Groninger Forum. Prachtige Nederlandse bibliotheken die een inspiratiebezoek zeker waard zijn. Maar dit 'bibliotheektoerisme' lijkt zich vooral te beperken tot *best practices* en de hoofdvestigingen.

TEKST: RIANNE VAN MELIK (RIANNE.VANMELIK@RU.NL), GEOGRAFIE, PLANOLOGIE & MILIEU (GPM) RADBOUD UNIVERSITEIT, NIJMEGEN. ZIE OOK TRANSFORMINGLIBRARIES.NET

Bibliotheken zijn allang niet meer stoffige gebouwen, maar bruisende plekken in vaak architectonische hoogstandjes, zoals de Rozet in Arnhem. Delegaties van bestuurders, beleidsmakers en andere belangstellenden bezoeken zulke *hotspots* regelmatig, ook buiten congressen om. Dit *policy tourism* is zeker niet beperkt tot het bibliotheekwezen; het is heel normaal en wenselijk om bij (ruimtelijke) projecten het wiel niet telkens opnieuw uit te vinden en van elkaar te leren. Toch heb ik er een paar bedenkingen bij.

We lijken namelijk telkens dezelfde *flagship projects* te bezoeken voor inspiratie, zoals de LocHal in Tilburg. *The Guardian* besprak in een recent artikel de *libraries of the new era*: De Krook in Gent, Dokk1 in Aarhus, Oodi in Helsinki en Deichman Bjørvika in Oslo. Dit zijn ontegenzeggelijk prachtige bibliotheken, maar kunnen deze *best practices* echt als een voorbeeld dienen voor alle bibliotheken? Met beperktere budgetten of tegenwerking vanuit de gemeentelijke politiek is het soms onmogelijk om zelf zo'n parel te ontwikkelen, en dat moet ongetwijfeld frustrerend zijn. Misschien zouden we juist naar minder goed functionerende of minder goed ontworpen bibliotheken moeten gaan om te leren hoe het *niet* moet, en samen een oplossing moeten bedenken waardoor we ook daar een prachtige bibliotheekvoorziening zouden kunnen realiseren.

Daarnaast halen we zo onze inspiratie allemaal uit dezelfde voorbeelden, waardoor bibliotheken soms verrassend veel op elkaar lijken, ondanks dat ze zogezegd lokaal zijn verankerd en met (burger)inspraak tot stand zijn gekomen. Vrijwel allemaal hebben ze imposante entrees met veel licht, hoogte en doorkijkjes, *makerspaces*, kleurrijk en gevarieerd meubilair en de bijna onvermijdelijke tribunetrap. Hoewel veel mensen deze designomgevingen prachtig zullen vinden, blijkt uit het proefschrift 'Familiar Façades' van socioloog Dennis Mathysen (Vrije Universiteit Brussel, 2021) dat lang niet iedereen zich daar thuis voelt, en zelfs een drempel ervaart om er naar binnen te gaan. Met name lager opgeleide en oudere respondenten uit zijn onderzoek vonden iconische bibliotheken minder uitnodigend en minder herkenbaar als bibliotheek. Ook voelden ze zich oncomfortabel om kritiek over deze plekken te uiten.

Ten slotte: deze inspiratiebezoeken betreffen vaak de centrale bibliotheek, maar hoe zit het met buurtvestigingen? Zouden we die niet met dezelfde interesse moeten bezoeken en ontwerpen, want niet iedereen kan of wil immers naar de centrale vestiging komen? Elke euro kan maar eenmaal worden uitgegeven, en de aandacht voor de centrale vestiging kan (financieel) ten koste gaan van andere vestigingen. Maar ook voor de centrale bibliotheken zelf kan de focus op een indrukwekkend ontwerp nadelige effecten hebben. Zo won de Library of Birmingham diverse architectonische prijzen, maar moesten een jaar na de heropening in 2013 zowel de openingsuren als het personeelsbestand vrijwel worden gehalveerd.

Dus bij het volgende congres, veldbezoek of inspiratiesessie: ga eens naar een buurtvestiging, een bibliotheek die worstelt om een bepaalde ontwikkeling te realiseren, of eentje in een minder iconisch gebouw maar met een heel inspirerende programmering!

Bronnen

Henley, J. (2024), Libraries for the future: Europe's new wave of 'meeting places for the mind'. The Guardian, 08-01-2024. Via de verkorte link: tinyurl.com/ymh3wdh3

Mathysen, D. (2021), Familiar Façades: An Inquiry into Class-Cultural Interpretations of Architecture and the Inclusiveness of Public Libraries. Vrije Universiteit Brussel. Download dit proefschrift via de verkorte link: tinyurl.com/rs6t2zet

Rianne van Melik en Jamea Kofi van de Radboud Universiteit doen onderzoek naar openbare bibliotheken als sociale infrastructuur. In deze column bespreken ze om beurten hun belangrijkste bevindingen.

Mee op klantreis: hoe komt de lener tot de keuze voor een boek?

Wat gebeurt er vóórdat iemand in de bibliotheek een boek komt lenen? Hoe kiest diegene eenmaal in de bibliotheek een specifieke titel? En hoe wordt het boek vervolgens ervaren? Dit onderzocht GfK in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak, met als resultaat het onderzoeksrapport 'Hoe koopt en leent de Nederlander boeken?'.[1] Aan 500 leners en 511 kopers werd gevraagd hoe hun klantreis bij hun laatst geleende of gekochte (e-)boek verliep: van de eerste kennismaking tot en met het daadwerkelijke lezen. Deze Onderzoeksrubriek bespreekt de opvallendste resultaten voor de boekleners en mogelijke implicaties hiervan voor de praktijk.

TEKST: BJORN SCHRIJEN, ADVISEUR ONDERZOEK EN KENNISDELING BIJ DE KB, DE NATIONALE BIBLIOTHEEK • FOTO: ADAM WINGER / UNSPLASH

Trigger: de bibliotheek zelf is de belangrijkste bron van inspiratie

De eerste kennismaking met hun laatst geleende boek vond voor de grootste groep leners (23%) in de bibliotheek zelf plaats. Anderen hoorden voor het eerst van hun boek via het eigen netwerk (13%), online (13%), op sociale media (9%) of in de traditionele media (8%). Er zijn echter verschillen per leeftijdsgroep: sociale media en boekplatforms zijn bijvoorbeeld belangrijke kanalen om jongeren te bereiken.[2]

Interessant is dat de bibliotheek voor leners iets vaker een bron van inspiratie is dan de boekwinkel voor kopers. Waar 23% van de leners hun laatst geleende boek in de bibliotheek leerde kennen, ontdekte 17% van de kopers hun laatst gekochte boek in de (online) boekwinkel. Ook blijkt uit het onderzoek dat kopers relatief

vaker een gerichte *klantreis beleven* ('ik wil dit boek nu'), terwijl leners relatief vaker een *struinklantreis* kennen ('ik houd ervan om door de bibliotheek te struinen'). Bibliotheken kunnen zich dus positioneren als dé plek voor wie geïnspireerd en verrast wil worden.

Oriëntatie

Steeds vaker zoeken leners vooraf informatie over een boek. In dit onderzoek had 27% van de leners dat bij het laatst geleende boek gedaan, tegenover 18% in 2017 en 23% in 2020. Het vaakst zochten zij naar recensies door andere lezers, of naar informatie over het plot, de beschikbaarheid, de auteur en het genre. Deze informatie werd voornamelijk online gezocht, maar door een kwart van de respondenten ook in de bibliotheek zelf.
Bibliotheken zouden op verschillende manieren kunnen voorzien in de behoefte aan recensies. Er zou een link gemaakt kunnen worden met activiteiten in de bibliotheek, bijvoorbeeld door boeken uit te lichten die zijn aanbevolen door de leesclub. Quotes uit online recensies zouden bijvoorbeeld kunnen worden opgehangen in de buurt van boeken waarover ze gaan, of er zou actief kunnen worden verwezen naar leesplatforms als Hebban.

Duurzaamheid

Nadat iemand een boek heeft ontdekt, moeten er enkele beslissingen genomen worden. Allereerst het besluit om het boek wel of niet te gaan lezen. De ondervraagde leners namen deze beslissing bij hun laatste boek voornamelijk op basis van het onderwerp (26% van de leners), het al eens eerder iets gelezen hebben van de auteur (21%) of een persoonlijke aanbeveling van een kennis (11%).
Na besloten te hebben het boek te willen lezen, volgt de keuze om het te kopen of te lenen. De respondenten noemen verschillende redenen waarom zij hun laatste boek geleend hebben. Meest genoemde redenen zijn dat ze al voldoende boeken thuis hebben (17%) en lenen duurzamer vinden (16%). Daarna volgen enkele redenen met een financiële achtergrond. Zo wilden respondenten hun bibliotheekabonnement benutten (14%), vonden ze het boek te duur (13%) of vonden ze lenen een laagdrempelige manier om eens iets anders te lezen (10%). Ook deze resultaten zijn interessant vanuit een positioneringsperspectief: de bibliotheek wordt door een deel van de lezers gezien als goedkoper en duurzamer alternatief voor de boekwinkel. Het is mogelijk om daar in marketing- en communicatie-uitingen op in te spelen.
De laatste keuze gaat tussen een papieren of een digitaal exemplaar. Bijna negen van de tien leners kozen bij hun laatste boek voor papier. Vaak is dit omdat ze lezen van papier fijner vinden of het leuk vinden om rond te snuffelen in de fysieke bibliotheek. Relevant is echter ook dat een deel van de leners wijst op de beperktere beschikbaarheid van e-books of de (verwachtte) complexiteit om ze te downloaden. Daar staat tegenover dat e-books direct en vanuit huis geleend kunnen worden. Voor een deel van de respondenten zijn dit redenen om juist voor een e-book te kiezen.

Lenen

Toen de ondervraagden daadwerkelijk naar de bibliotheek gingen, wist 46% van de leners al dat ze *een boek* gingen lenen, en 36% dat ze voor *een specifiek boek* kwamen. Eenmaal in de bibliotheek moesten zij nog besluiten om het vooraf bedachte of ter plekke uitgezochte boek ook echt te gaan lenen. Die keuze hing bij de meesten af van de tekst achterop het boek en het omslag. Ook door titels uit te lichten helpen bibliotheken een deel van de lezers. Zo geeft een van de respondenten als tip mee om een boekenkast met de top 10 boeken per genre aan te bieden.
Uiteindelijk ging 54% van de ondervraagden naar huis met het vooraf bedachte boek; 32% had van tevoren nog geen boek in gedachten. Slechts 8% leende uiteindelijk een ander boek dan vooraf gedacht, veelal omdat het gewenste boek (tijdelijk) niet aanwezig bleek.
Wanneer aan leners werd gevraagd hoe zij hun gehele klantreis zouden typeren, koos ongeveer de helft voor de eerdergenoemde *gerichte klantreis* en ruim een derde voor de *struinklantreis*. De *prikkelende klantreis* ('dit moet ik onthouden, hier wil ik over lezen') en de *impulsklantreis* ('ik was niet van plan om dit boek te lenen') werden elk gekozen door 7% van de leners.

Ervaring

Ten tijde van de enquête had bijna iedereen het laatst geleende boek gedeeltelijk (39%) of volledig (54%) gelezen. Die ervaring was bovendien positief: 90% van de leners was er (zeer) tevreden over. Het verbaast daardoor wellicht niet dat veel leners nog eens een boek van dezelfde auteur, in dezelfde serie of van hetzelfde genre zouden willen lezen. Gevraagd naar tips voor de bibliotheken, geven enkele respondenten dan ook aan dat ze bij het zoeken van een titel in de catalogus graag vergelijkbare boeken zouden willen kunnen zien. 'Als je dit boek leuk vond, dan houd je vast ook van …'

Over het onderzoek

Hoe koopt en leent de Nederlander boeken? is het 65e onderzoek dat door GfK is uitgevoerd in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak (SMB). SMB is een samenwerkingsverband tussen de Koninklijke Boekverkopersbond, Groep Algemene Uitgevers, CPNB, Stichting Lezen en de KB. Sinds 2007 laat SMB elk kwartaal consumentenonderzoek uitvoeren naar het lezen, kopen en lenen van boeken. Jaarlijks wordt één algemeen onderzoek uitgevoerd en drie onderzoeken naar specifieke thema's. Alle onderzoeksrapporten zijn verzameld op: kvbboekwerk.nl/consumentenonderzoek

Bronnen

• Nagelhout, E., Richards, C. & Qing, L. (2023). *Hoe koopt en leent de Nederlander boeken? Klantreisonderzoek onder kopers en leners. Themameting 65.* Amstelveen: GfK, in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak. Het onderzoek is direct te downloaden via de verkorte link: tinyurl.com/54s6nk67
• Zie ook Nagelhout, E., Richards, C. & Qing, L. (2023). *In de leeswereld van jongeren. Themameting 64 naar het lezen, lenen en kopen van boeken.* Amstelveen: GfK, in opdracht van Stichting Marktonderzoek Boekenvak. Ook dit onderzoek is direct te downloaden via de verkorte link: tinyurl.com/4v6yp6n6

Werken in een Amerikaanse plattelandsbibliotheek (deel VI)

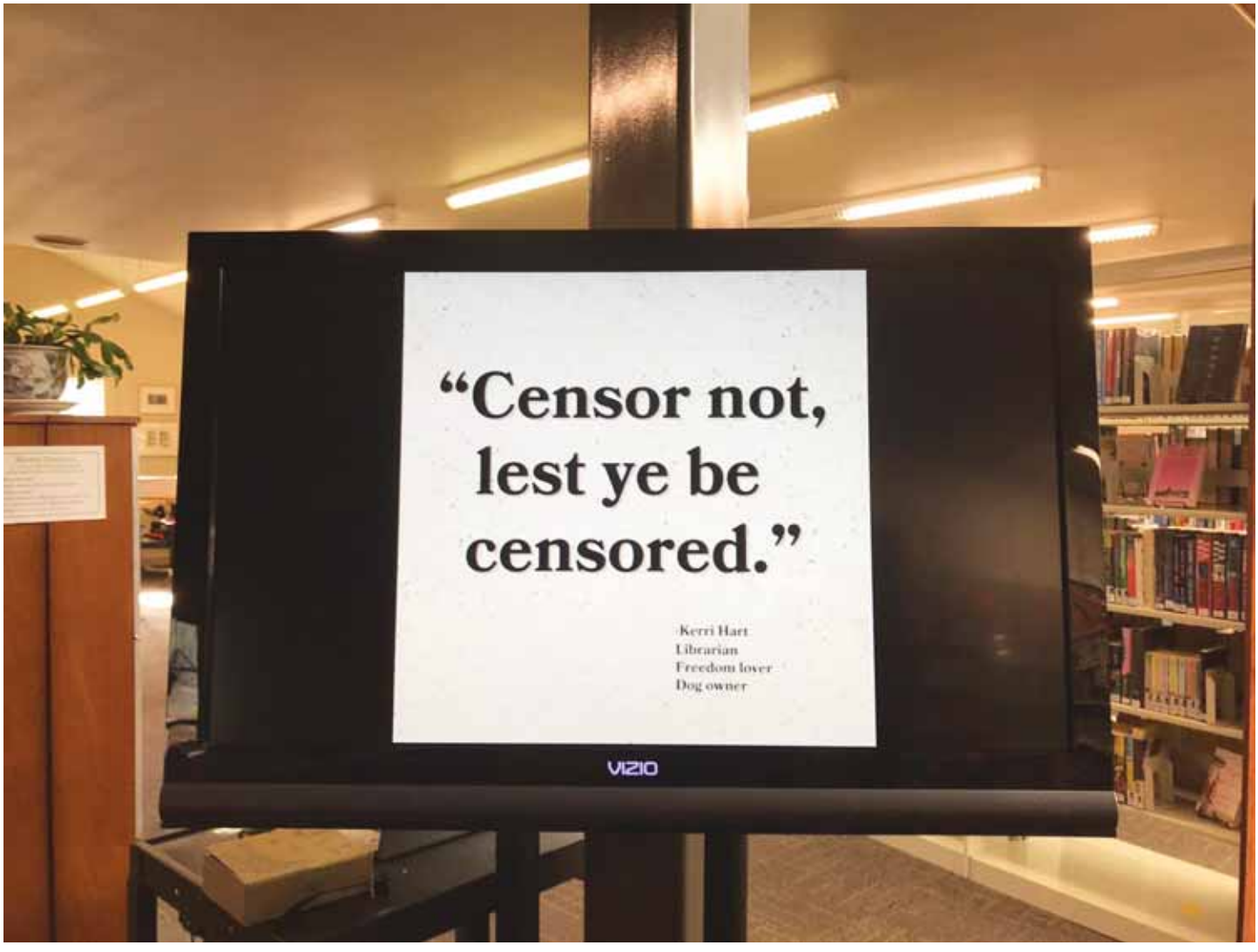
Censureer niet, zodat u zelf niet gecensureerd wordt!

Marjolein Lolkema werkte jarenlang in dorpsbibliotheken in Nederland (Zwartewaterland en Urk). Zes jaar geleden emigreerde ze naar de Verenigde Staten. Sinds die emigratie werkt ze in een kleine bibliotheek in Garden Valley, een dorpje in de staat Idaho. Ze schreef al eerder over haar belevenissen in deze bibliotheek. (Zie naschrift redactie onder dit artikel.)

TEKST EN ILLUSTRATIES: MARJOLEIN LOLKEMA

'Buy a truck, Get a gun'

We wonen alweer ruim zes jaar in Idaho. Je zou denken dat we nu best aan het Amerikaanse leven gewend zijn, maar echt, zo af en toe geloven we onze oren/ogen niet. Neem nou deze reclame: 'Buy a truck, Get a gun'. Je zou bijna denken dat het om een 1 aprilgrap gaat, maar helaas, het is bloedserieus. Een paar weken lang horen we om de haverklap deze reclame via de radio. Ik las later dat er in Florida een bedrijf is waar je, als je daar een auto koopt, een Amerikaanse vlag, een bijbel en een wapen erbij

krijgt. Of wat dacht je van een verloting bij de lokale vrijwillige brandweer: voor de winnaar een geweer. En echt, soms snap ik het best dat mensen hier met een wapen rondlopen. Het is hier geen Nederland. Hier ben ik de domme buitenlander die vaak genoeg vergeet om berenspray mee te nemen bij een wandeling. Mijn buurman Kyle is zo diervriendelijk als de pest, maar gaat niet zonder pistool in onze wijk wandelen: *'Ik ben wolven, bergleeuwen en beren tegengekomen. Meestal laten we elkaar met rust, maar het zijn wilde dieren en je weet nooit of je jezelf moet verdedigen om in leven te blijven.'* Dat snap ik. In dit jaargetijde, de herfst, ga ik ook echt nooit zonder berenspray het moeras naast onze wijk in. Te veel beren daar. Maar soms is het ook om moedeloos van te worden hoe Amerikanen hier omgaan met wapenbezit. Vorige week nog liet de sheriff via Facebook weten dat er inbraken waren geweest in auto's. De auto's waren niet op slot en wat had de inbreker meegenomen uit deze auto's (je voelt het al wel aankomen), wapens! Iedereen hier valt erover dat er een inbreker is, maar eerlijk gezegd val ik er ook een beetje over dat mensen hier wapens zo voor het grijpen hebben liggen en niet veilig opgeborgen.

Zelfmoorden en ongelukken

Als ik de bibliotheek binnenstap, zit mijn bazin een beetje geschokt en tegelijkertijd verdrietig naar haar telefoon te staren. Haar man werkt op de ambulance in de stad.
'Ongelofelijk: in één dienst moest hij drie adressen bezoeken: drie keer tieners die zelfmoord pleegden. En nog steeds begrijpt niemand in Idaho het: als je een wapen in huis hebt en tieners er gemakkelijk toegang toe hebben, en hun leven zit even tegen, dan zullen ze dat wapen pakken en zelfmoord plegen. Ze hadden misschien nog geleefd als er geen wapens in huis waren of als de wapens opgeborgen waren in een kluisje.'

De staat Idaho kent een van de slechtste wapenwetten in Amerika, staat op nummer zes met hoogste aantal zelfmoorden en op de vierde plek met hoogste percentage vuurwapenbezit in huishoudens. Tijdens mijn eerste jaar bij deze bibliotheek kreeg ons team een training 'wat te doen als er een schutter in de bibliotheek komt'. Een SWAT-lid gaf ons deze training. We bekeken welke locaties in de bibliotheek we goed kunnen gebruiken om jezelf en klanten te verstoppen, wat je moet doen als je wordt aangevallen, dat soort dingen. Maar uiteindelijk zei deze agent: 'Maar maak je geen zorgen, hoogstwaarschijnlijk zullen er ook andere mensen in de bibliotheek zijn die een pistool dragen, zij kunnen je verdedigen en de aanvaller neerschieten.' Ja, dat zal ook wel, maar over het algemeen werkt het zo natuurlijk niet. Anders zou bij elke schietpartij in Amerika de schutter wel heel snel onschadelijk zijn gemaakt, en ik ken eigenlijk maar een geval waarin dit is gebeurd. Ik vind het eigenlijk alleen maar hartverscheurend dat er hier zo weinig mogelijkheden zijn voor mensen met mentale problemen. Tegelijkertijd vind ik het ook weer niet zo vreemd dat er hier zo veel mensen zijn met mentale problemen. Zeker de laatste tijd is er weinig sprake meer van het respecteren van andere levenswijzen. Republikeinen in Idaho zijn de eersten die keer op keer maar weer roepen: 'Bemoei je met je eigen zaken!', de roep om minder overheidsbemoeienis is groot in Idaho, tegelijkertijd willen mensen juist dat de overheid zich meer en meer bemoeid met persoonlijke levens. De staat Idaho kopieert maar al te graag gedragsregels die zijn vastgelegd in wetten in de staten Florida en Texas. Neem nu abortus. In Idaho geldt een bijna totale abortusban. Er zijn enkele restricties, maar die zijn zo vaag dat er een leegloop van verloskundigen en gynaecologen is die vertrekken naar andere staten. In Noord-Idaho zijn hele afdelingen zelfs gesloten, en ook de hoofdstad Boise ontkomt er binnenkort niet meer aan omdat ook daar de leegloop is begonnen. De staat Washington zag, sinds de uitspraak van de Supreme Court over het grondrecht van abortus, een 56 procent meer vrouwen die in Idaho wonen maar in de staat Washington een abortus laten uitvoeren (in de omliggende staten Oregon en Washington is abortus nog wel legaal).

Ron DeSantis

In Florida worden momenteel, dankzij gouverneur, en presidentskandidaat!, Ron DeSantis, de meest nare wetten aangenomen. Niet alleen anti-LGBTQ+, maar ook anti Afro-Amerikaanse geschiedenis. Boekencensuur is daar vreselijk. Leerkrachten mogen geen les meer geven in de ware Afro-Amerikaanse geschiedenis, maar moeten bijvoorbeeld zeggen dat slavernij ook goede kanten had, want dankzij de slavernij leerden de slaven bijvoorbeeld verschillende ambachten. Alles is gerechtvaardigd, zolang de witte inwoners van de staat zich maar niet schuldig over het verleden hoeven te voelen. Dat betekent ook dat boeken waar in de werkelijke geschiedenis besproken wordt, op de censuurlijst zijn komen te staan. Type voor de grap eens in YouTube de trefwoorden 'florida school library empty' en kijk hoe het er daar voor staat. De wetgevers in Idaho vinden het fantastisch wat DeSantis allemaal doet en proberen hier hetzelfde te doen. En niet alleen de wetgevers. Zo is er de organisatie Idaho Freedom Foundation (zie kadertekst). Met 'freedom/vrijheid' heeft deze organisatie niets te maken. Hun doel is om van Idaho een christelijke talibanstaat te maken, waar alleen hun mening geldt. Onlangs waren ze in ons dorp Garden Valley om zieltjes te winnen en enkele collega's waren er uit nieuwsgierigheid naartoe gegaan, om vroegtijdig de zaal te verlaten omdat ze te geschokt waren om er verder naar te luisteren. Een van hun doelstellingen is bijvoorbeeld: geen geld meer naar de openbare school in het dorp, in plaats daarvan moeten de kerken uit het dorp geld bij elkaar brengen en daarmee de school, de leerkrachten en het studiemateriaal bekostigen. De burgemeester van Garden Valley was leerkracht geschiedenis op de plaatselijke school. De opa van de burgemeester, Trevor S., heeft tijdens de Tweede Wereldoorlog nog tegen de nazi's gevochten en daar is hij enorm trots op. Je zou denken dat iemand die geschiedenis heeft gestudeerd en daarin lesgeeft op een school, ook kennis heeft van wat de nazi's hebben gedaan. Het tegendeel is waar. Inmiddels geeft hij ook geen les meer op de school. Nieuwsgierig als ik ben, informeerde ik bij hem waarom hij geen les meer geeft, en dit was zijn antwoord: *'Weet je, als ik lesgeef heb ik geen controle over wat de leerlingen elkaar vertellen, ze geven elkaar verkeerde en gevaarlijke informatie. Ik wil controle hebben over wat mijn zoon*

De Garden Valley District Library in Idaho.

en dochter elkaar vertellen, ik wil betrokken zijn bij de les, bepalen wat andere kinderen mijn zoon en dochter vertellen. Ik wil de volledige controle hebben. Daarom geef ik nu thuisonderwijs.'

Te liberaal …

Sinds onze laatste strijd met de wetgevers, House of Chambers en de senaat liep het verder in onze bibliotheek eigenlijk wel lekker. Activiteiten werden goed bezocht, we kregen enthousiaste en lieve reacties vanuit de gemeenschap, en al het censuurgeweld elders in het land leek mooi aan ons voorbij te gaan. Tot die dag. Elisabeth liep met haar man rond in onze bibliotheek. Ze vertelde meteen: we hebben geen kinderen, we hadden twee lama's, maar die zijn overleden. We komen uit Portland, Oregon, daar werd men te liberaal. Dus waren ze naar Eagle verhuisd (voorstad van Boise), maar ook daar werd men te liberaal, en dus waren ze naar Garden Valley verhuisd. Haar man is een beetje een schim. Hij glimlacht vriendelijk, maar verstopt zich altijd achter zijn vrouw. Elisabeth daarentegen staat altijd op de voorgrond. Ze woonden nog maar net een maand in het dorp,

Een poster die ik aan mijn bureau heb gehangen.

of Elisabeth deed een poging elk bestuur binnen te dringen waar het maar kon. En nu stond ze bij ons in de bibliotheek. Ik kende haar niet, maar binnen een week tijd leerde ik haar heel goed kennen. Eerst kwam ze bij me (met allemaal notitieblokken onder haar arm) en vertelde ze me dat deze bibliotheek wel onder een heel slecht bestuur stond. Ze overviel me een beetje, ik geef het toe. Het bleek dat ze ervan uitging dat er een bestuursvergadering op de agenda stond, maar er was helemaal niemand. En dat klopte, in de krant en op sociale media was gemeld dat de bestuursvergadering met een week was uitgesteld omdat de krant te laat was met het publiceren van het nieuwe budgetvoorstel. Ze accepteerde de uitleg niet.

Touch A Truck

Een paar dagen later had ik de activiteit *Touch A Truck*. Het was de allereerste keer dat we dit organiseerden, en in een klein dorp als het onze blijft het altijd maar de vraag of er deelnemers op komen dagen en of er kinderen en ouders zijn die komen. Tot mijn grote opluchting kwam de lokale brandweer met zowel een brandweerwagen als met een ambulance, de Forest Service kwam met hun tankwagen, er kwam een kiepvrachtwagen en de plaatselijke sleepdienst bracht een sleepwagen. O ja, en de sheriff had een deputy gestuurd met zijn pick-uptruck. Maar zoals het gaat in een dorp als het onze, mañana mañana …
De deputy bleef 10 minuten, mompelde toen een excuus (sorry, de sheriff vertelde me een halfuurtje geleden dat ik hierheen moest, ik vind kinderen eigenlijk niets, doei) en vertrok. Nou ja, in ieder geval hadden een paar kinderen de deputy ontmoet, en Elisabeth en haar man ook. Want ja, die waren er ook. Ze arriveerden als eersten en de man liet zich bijna kinderlijk enthousiast in elke truck duwen en claxoneerde erop los. Ik moet zeggen, dat is wel typisch Amerikaans. Amerikanen schamen zich nergens voor. En al is het nog zo kinderachtig, ze gaan er altijd vol voor. Als je ooit in Amerika bent, ga voor de gein eens uit eten bij de Texas

Lege boekenplanken in een gecensureerde schoolbibliotheek in Florida.

Dit beeld werd onlangs gedoneerd aan onze bibliotheek.

Roadhouse. Zeg vooral dat je jarig bent, en een heel team uit de bediening komt bij je tafel, schreeuwt tegen iedereen in het restaurant dat je jarig bent en op 1.2.3. schreeuwt iedereen in het restaurant Yiiiieeeehhaaaa. Vervolgens wordt een zadel op wieltjes naar je tafeltje gereden en mag je even in het zadel zitten. En dat doet de jarige dan in negen van de tien gevallen.

Onruststokers

Touch A Truck was voor ons een groot succes. Ondanks dat de bekendheid van zo'n nieuwe activiteit altijd een paar jaar moet groeien bij ons, waren alle storytime-kinderen er en liep het de hele avond lekker door. Totdat er een noodgeval kwam en zowel de brandweerwagen als de ambulance echt in actie moesten komen en ze er als een speer vandoor gingen. Natuurlijk was de sleepwagen toen ook nodig en was de chauffeur van de dump truck (die al sinds zes uur die morgen in touw was en toen ook nog eens vrijwillig in de avonduren bij ons kwam met zijn truck) het eigenlijk ook wel zat. Er waren geen kinderen meer, er was niemand meer, behalve wat mensen van de Forest Service en Elisabeth en haar man. Ik stuurde de dump truckchauffeur naar huis, naar zijn gezin, en praatte nog even na met de mensen van de Forest Service. Zij zouden diezelfde week het verjaardagsfeest van Smokey de Beer vieren in onze bibliotheek, dus we konden nog mooi wat puntjes op de i zetten. Elisabeth was helemaal overstuur en boos. Dit kon niet. Ik had iedereen nog een halfuur moeten vasthouden en mocht geenszins een activiteit eerder stoppen, maar blijkbaar was dat wat we deden in deze bibliotheek, ons niet aan afspraken houden, want een bestuursvergadering werd ook zomaar gecanceld. Natuurlijk vroeg ik haar hoe ik de brandweer en ambulance had moeten stoppen om naar een noodoproep te gaan, maar het kwaad was geschied. Die avond stuurde ik een sms'je naar mijn bazin: *'Dit zijn onruststokers, wees voorbereid.'*

Boeken die er niet horen te zijn

Niet lang daarna kregen we een e-mail van mijn bazin dat

Je zou bijna denken dat het om een 1 aprilgrap gaat, maar helaas, het is bloedserieus.

Mijn uitzicht vanaf mijn bureau. Jules de bibliotheekslang komt me elke dag even begroeten.

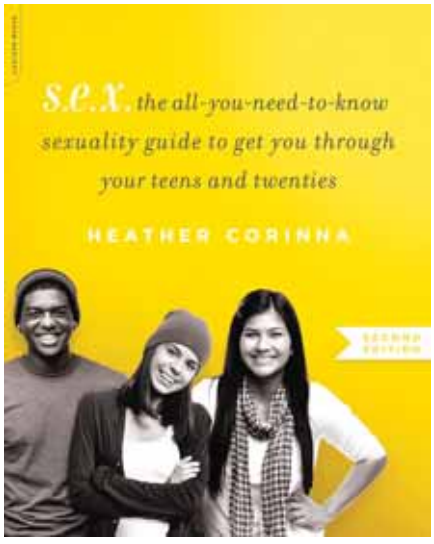
iemand (Elisabeth) een lijst met boeken had ingediend die niet in onze bibliotheek zouden horen te staan. Ik bekeek de lijst en realiseerde mij meteen dat dit de Moms for Liberty-lijst was (Moms for Liberty – zie kadertekst).
Kerri, mijn bazin, had de hele aanklacht doorgenomen en ook aan ons gemaild wat haar antwoord was geweest. Ik vond het een erg goede respons. Ze had elke klacht serieus genomen en uitgelegd waarom ze het desbetreffende boek niet zou verwijderen uit onze bibliotheek. Een aantal keren was de reden: dit boek is niet aanwezig in onze collectie. Aangaande andere titels schreef ze een uitgebreid, goed beargumenteerd antwoord, hier een voorbeeld:

'House of Hades'. Ik moet zeggen dat ik dit Young Adult-boek van 600 pagina's over Griekse en Romeinse goden niet heb gelezen, maar wel een synopsis en verschillende recensies. Dit boek is verschillende keren verboden of ter discussie gesteld vanwege de opname van een homoseksueel iemand erin. Het argument van bezorgde ouders is dat homoseksualiteit een zonde is volgens de christelijke theologie en dat dit personage kinderen aanmoedigt homo te zijn. Ik heb geen bewijs gevonden om deze bewering te ondersteunen. En hoewel ik sympathiseer met en respect heb voor de religieuze overtuigingen van anderen, zou ik drie opmerkingen willen maken: veel christenen zijn het niet eens met de bewering dat homoseksualiteit een zonde is, niet iedereen in onze gemeenschap is een christen en degenen die dat wel zijn, hebben de vrijheid om geen boeken te lezen die heidense goden romantiseren. Dit boek is 31 keer in onze bibliotheek verspreid.'

Nog een voorbeeld:

'Mister Seahorse'. *Dit is een kartonnen boek van Eric Carle over het biologische feit dat mannelijke zeepaardjes de eieren in hun buidels dragen en vervolgens hun nakomelingen in het water loslaten. Ik zou iedereen die het niet eens is met de geboorte van zeepaardjes met respect adviseren om de kwestie aan te kaarten bij de schepper van hun keuze. Het beoogde publiek voor dit boek bestaat uit voorlezers. Ouders hebben het recht om dit boek te selecteren om aan hun kind voor te lezen (of niet). Dit boek is 18 keer in onze bibliotheek verspreid.'*

De laatste titel op de lijst, is het boek 'S.E.X.: the all-you-need-to-know sexuality guide to get you through your teens and twenties'. Dit boek staat niet op de jeugdafdeling, maar op de afdeling non-fictie. Ik moet bekennen dat Kerri's reactie een beetje provocerend is, maar aan de andere kant, zucht, ik ben het zo met haar eens. In Idaho doen sommige

Twee boeken die niet in onze bibliotheek zouden horen te staan …

Ansichtkaart van de vrienden van de Secret *Society of Library Friends.*

ouders er panisch over als hun kinderen met vragen over seks komen, aan de andere kant, doordat tieners geen kennis hebben over dit onderwerp, komen tienerzwangerschappen hier meer dan gemiddeld voor. Dit was haar antwoord:

'Dit boek voor jongvolwassenen is fantastisch! Het staat vol met feiten en tekeningen over voortplanting, anticonceptie en anatomie, maar ook met informatie over het celibaat, misbruikrelaties, hoe pornografie schadelijk is voor iedereen, grenzen, soa's, de seksualisering van jongeren, het beschamen van slachtoffers, adoptie, abortus en middelenmisbruik. Echt, dit boek is geweldig. Het is drie keer in onze bibliotheek verspreid.'

Naschrift redactie

Deel VII van deze serie leest u in Bibliotheekblad 2-2024.
Marjolein Lolkema schreef eerder de onderstaande delen in deze reeks:
Deel I: Bibliotheekblad 10-2020.
Deel II: Bibliotheekblad 6-2021.
Deel III: Bibliotheekblad 2-2022.
Deel IV: Bibliotheekblad 5-2022.
Deel V: Bibliotheekblad 2-2023 Deze artikelen kunt u downloaden van de website van Bibliotheekblad via de verkorte link: tinyurl.com/mry5k6hx
In Bibliotheekblad 4-2024 leest u deel VII.

Moms for Liberty

Moms for Liberty is een Amerikaanse conservatieve politieke organisatie die pleit tegen schoolcurricula waarin LGBTQIA+-rechten, ras en etniciteit, kritische rassentheorie en discriminatie worden vermeld. Moms for Liberty is opgericht door de voormalige schoolbestuurleden Tina Descovich, Tiffany Justice en Bridget Ziegler. Zij hebben de organisatie opgericht in 2021 om actie te voeren tegen scholen in Florida. Later zijn ook in andere staten afdelingen opgezet. Meerdere van deze afdelingen hebben ook campagne gevoerd om boeken over gender en seksualiteit te verbieden in schoolbibliotheken en openbare bibliotheken. Oorspronkelijk richtte de organisatie Moms for Liberty zich op het voeren van campagne tegen de Covid-19-bescherming op scholen, zoals het verplichtstellen van maskers en vaccins. De organisatie heeft veel invloed binnen de Republikeinse Partij. In 2023 noemde het Southern Poverty Law Center, een burgerrechtenorganisatie die extremisten opspoort, Moms for Liberty een extreemrechtse extremistische organisatie. De groep is bekritiseerd vanwege intimidatie, omdat ze de verdeeldheid tussen ouders heeft vergroot, omdat ze het onderwijs aan leerlingen moeilijker heeft gemaakt en omdat ze nauwe banden heeft met de Republikeinse Partij in plaats van een volksbeweging te zijn.

Idaho Freedom Foundation

De Idaho Freedom Foundation (IFF) is – in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden – een conservatieve en libertaire denktank gevestigd in Boise, Idaho. De IFF is invloedrijk binnen de wetgevende macht van Idaho en de bredere politiek van de staat. Politico omschreef de IFF als 'een aartsconservatieve groep die zogenaamde RINO-politici in de staat voor uitdagingen heeft gezet. 'RINO betekent 'Republican In Name Only'. De website van de IFF zegt dat zij eraan werkt om 'het socialistische publieke beleid van de staat' te verslaan. Opmerkelijk is dat de IFF zegt dat een van hun doelstellingen is het verminderen van de invloed van de staat en de federale overheid, en dat inwoners meer zelf moeten kunnen beslissen, dat lijkt tegenstrijdig te zijn met een andere doelstelling: geen publiek onderwijs meer – alleen onderwijs gefinancierd door christelijke organisaties en een overheid die beslist wat kinderen wel en niet mogen lezen.

Catharina Isberg, directeur van bibliotheek Lund (Zweden)

‘De tijd van *top-down* management is voorbij’

Grensoverschrijdend gedrag, er gaat geen dag voorbij of iemand wordt er wel van beticht. Wie mocht denken dat de bibliotheekwereld gevrijwaard is van mensen die op de werkvloer over de schreef gaan, heeft het mis. Catharina Isberg, directeur van de openbare bibliotheek in het Zweedse Lund, nam in 2023 tijdens het IFLA-congres in Rotterdam deel aan een sessie over *toxic librarianship*. In een volgende sessie pleitte ze voor nieuw leiderschap.

TEKST: EIMER WIELDRAAIJER • FOTO’S: ZIE CREDITS LANGS ZIJKANT

U heeft ervaring in de publieke sector en in het bedrijfsleven. In hoeverre komt die laatste ervaring u van pas in uw huidige functie?

‘Ik ben begonnen in de farmaceutische industrie. Via de Universiteitsbibliotheek ben ik vervolgens in de openbare bibliotheek terechtgekomen. Wat uw vraag betreft: elke ervaring komt je later van pas. Zeker, er zijn verschillen tussen de publieke en commerciële sector, maar ook diverse overeenkomsten. In de bibliotheeksector willen we nog wel eens denken dat we veel kunnen leren van commerciële organisaties, maar het omgekeerde is evenzeer het geval. Zweedse bibliotheken zetten bijvoorbeeld steeds meer in op *trust based management, trust bases steering*.

Foto: Fredrik Åkerberg

Catharina Isberg, directeur van de openbare bibliotheek Lund: ‘Giftigheid hoeft niet hiërarchisch bepaald te zijn.’

We zoeken in toenemende mate de dialoog, in plaats van dat we allerlei maatregelen van bovenaf opleggen of alles wat we doen vastleggen in rapporten. In grote lijnen verschuift de "macht" van management naar medewerkers op de werkvloer, omdat zij het dichtst bij de burger staan. Ik ben ervan overtuigd dat de publieke sector in dit opzicht voorligt op het bedrijfsleven. Geld is voor ons een middel, geen doel.'

Vanaf 2014 gaf u leiding aan de Bibliotheek Helsingborg (151.000 inwoners). Wat deed u negen jaar later besluiten om de overstap naar Lund (130.000 inwoners) te maken?
'Als je ergens begint, bruis je van de ideeën. Je luistert veel, leert veel, maar na verloop van jaren verlies je iets van die energie, die dynamiek, en wordt het tijd voor wat nieuws. Op een nieuwe werkplek kun je je weer opladen. Bovendien is het goed voor Helsingborg dat er iemand anders de kar is gaan trekken, iemand die de boel met frisse ogen beziet.'

Welke evolutie heeft de Bibliotheek Helsingborg onder uw leiding doorgemaakt?
'We hebben met name ingezet op "empowerment", het beter toerusten van de medewerkers voor hun dagelijkse taken. Ook hebben we de inwoners van de stad meer en meer bij onze initiatieven betrokken. We hebben een professionele *design thinker* ingehuurd om ons bij dat transitieproces te begeleiden. Het inschakelen van knowhow die we zelf niet bezaten zie ik als een van de meest geslaagde keuzes die ik daar heb gemaakt.'

Welke uitdaging wacht u in Lund?
'De uitdaging die elke bibliotheek wacht: het omarmen en beschermen van de democratie. Vrijheid van spreken en informatie is zo belangrijk. Bibliotheken dienen alle soorten informatie beschikbaar te stellen. Zowel via de collectie die ze in huis hebben als via het programmeren van activiteiten. Dit klinkt misschien als een cliché, maar raakt wel degelijk de kern van ons werk. Om een voorbeeld te noemen: in sommige Zweedse steden – niet in Lund – is er het nodige gedoe geweest rond voorleessessies door *drag queens*. Een deel van de inwoners en politici vond dat dit niet door de beugel kon. Er is dus werk aan de winkel. Een andere uitdaging waar ik met mijn team de schouders onder zet: het is zaak dat we niet alleen initiatieven ontplooien vóór de burgers maar vooral ook mét de burgers.'

U spant zich nationaal en internationaal in voor bibliotheekmarketing. Belangenbehartiging, jezelf verkopen, dat zijn van oudsher niet de sterkste kanten van openbare bibliotheken …
'Ik maak zelf gebruik van IFLA's toolkit, waarmee je je als bibliotheek beter op de kaart kunt zetten. Waar het in onze sector vaak aan schort, is het uitventen van de nieuwe diensten die de bibliotheek te bieden heeft. Daardoor heeft menigeen nog steeds dat oude beeld van een bibliotheek die vol boeken staat en waar een grijze bibliothecaresse het bezoek tot stilte maant. Een beeld dat met name nog heerst bij degenen die de bibliotheek vroeger wel maar nu niet meer bezoeken. Dat imago ombuigen, is niet eenvoudig, maar wel belangrijk.'

Op het IFLA-congres in Rotterdam sprak u over weerbare bibliotheekmedewerkers, het streven naar een werkkring die wordt gekenmerkt door assertieve, mondige personen …
'In Helsingborg heb ik een project gedaan met de faculteit Psychologie van de universiteit in Lund. Het onderzoek richtte zich onder meer op de impact van stress, en in het verlengde daarvan: hoe creëer je een gezonder arbeidsklimaat. Daarbij kwam het begrip weerbaarheid al snel om de hoek kijken, een term die men bij de brandweer en ambulancediensten al geruime tijd hanteert. In het kort komt het hierop neer: een organisatie bestand maken tegen een crisissituatie. Om dat te bewerkstelligen, zijn we aan de slag gegaan met het opkrikken van vertrouwen, het omgaan met onzekerheid en het benutten van ieders sterke kanten. Dat traject hebben we doorlopen met alle medewerkers, iets wat ons tijdens de pandemie echt van pas is gekomen. In die crisissituatie hebben we baat gehad bij het feit dat we alle ruimte geven aan ieders individualiteit en creativiteit. Het gevoel dat er een beroep wordt gedaan op de betrokkenheid van ons allen heeft wonderwel uitgepakt.'

In Rotterdam ging het ook over een giftig werkklimaat. Wat moet ik daaronder verstaan?
'Een jaar geleden werd ik benaderd door een collega bij IFLA die zei: we moeten iets doen aan *toxic librarianship* en t*oxic leadership*. Voor mij was het nieuw, maar dit thema staat in de Verenigde Staten en Canada al jaren op de agenda. Nu begint ook in Zweden door te dringen dat we iets moeten doen als mensen elkaar op de werkvloer het licht in de ogen niet gunnen, informatie achterhouden, anderen pesten, discrimineren of ander ongepast gedrag vertonen. Dit is iets waar elke organisatie, en dus ook de bibliotheek, alert op moet zijn. En meer dan dat: elke organisatie moet zo ingericht zijn dat het wordt herkend, benoemd en uitgebannen. Voor alle duidelijkheid: giftigheid hoeft niet hiërarchisch bepaald te zijn. Men denkt algauw dat ongewenst gedrag iets is van meerderen tegen ondergeschikten, maar het kan net zo goed omgekeerd zijn of spelen tussen collega's onderling. Gelukkig ben ik op dit punt geen ervaringsdeskundige – ik durf gerust te beweren dat dit soort zaken in Lund niet of nauwelijks aan de orde is – maar ik ben wel geschrokken van de verhalen die ik in Rotterdam van collega's te horen kreeg. Mensen die om verschillende redenen het pispaaltje in een organisatie zijn, en er dientengevolge soms zelfs aan onderdoor gaan. Los van het feit dat zulk schadelijk gedrag onacceptabel is vanuit moreel oogpunt, doet het ook afbreuk aan de productiviteit van een organisatie. Een vergiftigde werkomgeving rendeert minder goed. Medewerkers die lekker in hun vel zitten en veiligheid ervaren, voelen zich gewaardeerd, doen beter hun best, en leveren de organisatie per saldo meer op. Kortom, het is onze taak ervoor te zorgen dat medewerkers tevreden en gelukkig naar hun werk gaan.'

Zijn we anno 2023 niet te overgevoelig voor dit soort zaken. Chargerend gezegd: zijn we geen watjes geworden die tegen geen enkel stootje kunnen?
'Dat denk ik niet. Kijk eens hoeveel drek mensen op de sociale media over elkaar uitstorten. We zijn lang niet altijd aardig tegen

Foto: Wikipedia

De *Stadsbiblioteket* in het Zweedse Lund. Lund is de hoofdplaats van de gemeente Lund in de provincie Skåne län. Skåne län ligt aan de Sont en de Oostzee. De hoofdstad is Malmö.

elkaar, dus is het van groot belang dat we zorgen voor een prettige werkomgeving waar we dit soort onwenselijk gedrag niet tolereren. Ik zie dat als een van de taken van de manager, en zeker niet de minst belangrijke. Correctie: ik zie dat als een van de taken van de hele organisatie. In deze complexe wereld heeft geen mens de wijsheid in pacht. Dit is typisch iets wat we samen voor elkaar moeten zien te krijgen. Elke organisatie herbergt talent, maak daar dan ook zo veel mogelijk gebruik van. Als manager ben ik goed in het samenstellen van een strategische visie, maar de expertise van de dagelijkse gang van zaken zit bij de medewerkers. Dan is het toch logisch onze krachten te bundelen?'

In Rotterdam sprak u ook over het klaarstomen van de bibliotheekleiders van de toekomst …
'De tijd van *top-down* management is voorbij. De leider die het om macht te doen is, behoort tot een uitstervend ras. Een goede leider geeft om anderen en om de zaak die hij dient. Een goede leider mag fouten maken en durft fouten te maken. Een goede leider heeft durf en neemt risico's. De enige manier om te leren en progressie te boeken. Vandaag de dag dient een leider te beschikken over eminente sociale, strategische en persoonlijke vaardigheden. Natuurlijk dient hij of zij weet te hebben van het vak, maar hij of zij hoeft geen expert te zijn.'

Weerspiegelt een goede leider de tijdgeest?
'Ja, maar wel met voldoende flexibiliteit om zich steeds aan te passen aan veranderende omstandigheden. Wat gisteren goed genoeg was, is dat morgen misschien niet meer.'

David Lankes ziet de moderne bibliotheekmanager als een soort activist die op de barricaden staat en zich inzet voor de minderbedeelde medemens …
'Bibliothecarissen hebben dat altijd gedaan. Wat we nu duurzaamheid noemen, heeft voor ons altijd prioriteit genoten. En dan bedoel ik duurzaamheid in al haar schakeringen. Het verschil is dat we het nu wat harder van de daken schreeuwen, al vind ik wel dat we daarin soms te ver gaan. Bijvoorbeeld als we ons in een politiek beladen discussie mengen.'

Onlangs las ik de volgende zin: een bibliotheek is zo goed als haar leider …
'Oneens. Een bibliotheek is zo goed als het team dat er werkt. Als directeur heb je macht, maar ik deel die macht liever met anderen. Ook dat versta ik onder *empowering the staff*.'

Moet een leider een visionair zijn?
'Ja. Je moet precies in de gaten hebben wat er in de wereld gaande is en daarop anticiperen, zodat de bibliotheek haar partijtje meeblaast in de maatschappelijke ontwikkelingen.'

Bent u nu een betere leider dan pakweg tien jaar geleden?
'Zonder meer. Ik leer nog elke dag, van de medewerkers, het MT, de burgers, de politici, mijn collega's bij IFLA. Wat ik tegenwoordig anders doe dan vroeger? Ik ben iemand die van structuur houdt, maar ik heb mezelf aangeleerd minder ver vooruit te plannen, mee te gaan met de *flow of the process*. Ook als dat betekent dat ik niet langer de volledige controle heb. Het volstaat nu als ik zie dat we de goede richting opgaan. De teugels wat laten vieren gaat me gemakkelijker af dan ik vermoedde, niet in het minst omdat mijn medewerkers die vrijheid niet alleen blijken aan te kunnen, maar juist omzetten in mooie daden.'

V-smart

Beheer collecties, klanten en activiteiten

Met V-smart, ons geïntegreerd bibliotheeksysteem (ILS), genieten bibliotheken van de voordelen van een browser-omgeving. Via een aantrekkelijke en aanpasbare interface biedt de applicatie toegang tot uitleen, catalogusbeheer, besteladministratie, tijdschriftenbeheer, rapportages, collectiemanagement, data-analyse en publiekscatalogus.

V-smart is een volledige oplossing om collecties en activiteiten onder de aandacht te brengen en te beheren.

Meer op:

www.axiell.com/nl/

axiell

justspark

Slimme IT-oplossingen gewoon in mensentaal.

Met ruim 25 jaar ervaring en een partnerschap met meer dan 200 bibliotheekvestigingen is Justspark dé IT-specialist voor bibliotheken.

Zo maken veel bibliotheken inmiddels gebruik van **Bibliotheekonline** – het speciaal door ons ontwikkelde cloudplatform voor de bibliotheekbranche.

Wil je het IT-beheer van jullie bibliotheek altijd op orde hebben? Laat dit aan ons over. Wij weten precies wat elke bibliotheek

088 472 3426
info@justspark.com